

The background of the cover is a painting of two young people, a boy and a girl, looking upwards with expressions of wonder and hope. The boy, in the foreground, wears a dark, heavy coat with a fur collar and a dark hat. He holds a thin, leafless branch with small white blossoms. The girl, behind him, also looks up, her face partially visible. The background is a soft, hazy landscape with a blue sky and distant hills. The overall color palette is dominated by warm, earthy tones like browns, oranges, and yellows, contrasted with cooler blues and purples in the background and the subjects' clothing.

ПЕРШОДРУКИ

Михайло
Ломацький

Заворожений світ

По цей бік Чорногори
По той бік Чорногори

Першодруки

Михайло Ломацький

**Заворожений світ: По цей бік
Чорногори. По той бік Чорногори**

«Фолио»

1965-1966

Ломацький М.

Заворожений світ: По цей бік Чорногори. По той бік Чорногори / М. Ломацький — «Фолио», 1965-1966 — (Першодруки)

ISBN 978-966-03-7493-5

Ім'я Михайла Ломацького (1886, Тернопільщина – 1968, Німеччина) майже невідоме читацькому загалу, його знають хіба що у вузькому колі гуцулознавців та літературних критиків. А проте ця людина зробила помітний внесок в українську культуру. Етнограф, фольклорист, публіцист, культурно-громадський діяч, педагог, Михайло Ломацький був закоханий у чарівну природу і народ Гуцульщини, збирав та записував легенди, притчі, повір'я; як активний член товариства «Гуцульщина» чимало сил і часу віддав дослідженню та художньо-документальному відтворенню минувшини гуцульського краю, що і знайшло відображення в його творах. Про книжку «Заворожений світ», що містить дві частини – «По цей бік Чорногори» (1965, Мюнхен; Нью-Йорк) та «По той бік Чорногори» (1966, Мюнхен), М. Ломацький захоплено написав свого часу: «Карпатські гори, Гуцульщина, гуцули, верховинці... Верхи гір, сягаючи зір, темні ліси, повні духів і таємниць, рвучкі потоки й бистрі ріки, зелені полонини й голубе небо над ними, – а все, все це овіяне й надихане неземною красою, що до себе манить і притягає – давнину нагадує, казку давніх віків розповідає...».

ISBN 978-966-03-7493-5

© Ломацький М., 1965-1966

© Фолио, 1965-1966

Содержание

По цей бік Чорногори	6
Заворожений світ	7
Кінець ознакомительного фрагмента.	66

Михайло Ломацький

Заворожений світ

По цей бік Чорногори

По той бік Чорногори

По цей бік Чорногори

«Не знаю я, браття, о милі, чого огортає м'я сум?

А та, Сокільська-княгиня, не сходять ми, браття, із дум...»

О. Ю. Федькович

«А мені не лише Сокільська княгиня, але й усі гуцульські гори, не сходять із дум...»

А туга за ними „гадиною біля серця в'ється"...»

М. Ломацький

Заворожений світ

Що тягнуло прапредків наших гуцулів у високі гори й глибокі темні ліси Карпат? Яка свідомо, чи підсвідомо сила гнала їх у непрохідні нетри і дебри лісів?

Може надія, що там, і лише там, зможуть заховати й зберегти в повній чистоті та величчі все минуле, первобутнє; чи, як казали «старовіччину», оте все, що кожному народові найдорожче й найцінніше?

Вони не помилилися, а надія не завела їх.

Власне, ніде-інде, лише в гуцульських Карпатах, задержано було найбільше нашої «старовіччини» (давнина, минуле, старовина, – старовіччина). Щаслива людина з своїм минулим; людина, яка не забуває своїх юних днів – днів весни». Вона ними живе, в них шукає у потребі розради і потіхи, з них черпає життєву силу й насагу та надію на краще майбутнє, а з-поза темних хмар бачить золоте сонце.

Щасливий, сильний і неподатливий та з завдатками на соняшне майбутнє є той народ, який має минуле. Минуле, яке він любить, цінить, шанує і дбайливо зберігає.

Минуле, старовина-старовіччина, це є для народу немов коріння для дерева. Дерево не може жити і рости без коріння – воно зів'яне і всхне... Так і народ без минувшини – пропадає, зникає. Мабуть ніхто із племен нашого народу не зберіг стільки давнини, як те плем'я, що осіло в Карпатських Бескидах. Це плем'я звано гуцулами. Воно зберегло наше минуле, давнє – «старовітське» – в переказах, повістуваннях, обрядах, побутах, піснях, колядах-шедрівках, у казках і повір'ях.

Ось за це заслуговує те наше гуцульське плем'я на вдяку і пошану так, як шанували колись молоді гуцули стариків за їх згадки про старовину, за повістування, за співанки та казки, які переповівши, чи переспівавши, закінчували стереотипним:

«Сидить поте на вороте, на вітер си здуло,
Ми бих це не повістували, ек би так не було».

* * *

Тяжко жилося нашим гуцулам в Карпатах, але їх душі і думки линули туди, ген далеко, звідкілля зайшли в Карпатські гори їхні прапредки. Мабуть з далеких піль, рівнин, степів, з-над широких рік, з-над глибоких морів. Зайшли й принесли з собою згадки про: «сади-виногради», «зелені вина», «сірих, круторогих волів у плузі», «яру пшеницю», «бої із поганцями-песеголовцями», «плавби човнами по морю та тихому Дунаю».

Отже, не пожаліймо часу ні труду й загляньмо хоча б одним оком у ті наші високі Карпати. Послухаймо повістувань про їх давнину, старовіччину, а знайдемо й почуємо щось таке, що нас зацікавить, а може й зворушить. Старовіччини ж там дуже багато! Правда, це лише перекази, а то й казки, але і в них багато цінної правди – треба тільки вміти й хотіти знайти її. Недармо ж кажуть: «що навіть і на дні брехні, мозкна знайти трохи правди». Зайдімо от хоч би до великого нині, колись ще зовсім маленького, села Ростік, над бистрою рікою Черемошом...

* * *

Початок сімнадцятого століття... Кільканадцять хат серед непроглядних, вікових лісів над потоками й на ґрунях. Хати-курниці, побудовані часто з наколеного, круглого дерева.

Он там над потічком також хата-курниця.

Свята неділенька Божа... Боже соненько, що вже присіло на кришу хати, світить і гріє. Воно не довго там сиділо, а зійшло над потік скупати свої проміння в прозорій воді, щоби ще кращим бути. Скупавшись, сіло на сиву голову старого газди та на біляві кучерики його внучка, що присівся біля свого дідуса. Оба сидять на колоді зрубаного дерева та вигріваються на сонці.

Хто ж це той дідусь і його внучок?

Дідусь, це один із ростіцьких газдів, Трохим Сверлан, а внучок, це Мартинко. Сверлан має двох синів і три доньки. Мартинко, це синок Трохимового молодшого сина, Лукина. Старий Сверлан потонув у згадках минулого, повістує, а Мартинко не відриває від дідики очей, слухає, ловить кожне слово і ховає глибоко в свою пам'ять. Повістування діда, це для нього казка з минулих літ. Курить старий Трохим люльку та повістує про ті часи, коли то він разом із такими як він сам «шибайголовами» зайшов у ці гори й осів, ось тут, над потоком.

Не дуже то легке й веселе було тодішнє життя в горах, а все ж таки мило згадується його. В ньому була ж молодість і буйність. Можна було, здається, руками неба досягати, ногами на Говерлю «виштрикати». Тоді «сухі буки зеленіли, а фіялки зимою зацвітали... Гей-гей, було тай минуло, з вітрами молодість полетіла, буйність з водою поплила, а те, що ще залишилось, у казку перемінилось».

Повістує дідусь внучкові про давні часи в горах; про часи, коли то в наших Карпатах було ще мало людей; коли то поставали в них початки пізніших сіл-осель. Старі Кути були в'ясе великим, багатолюдним селом, але Тюдів і Ростоки були ще малими оселями. За Сокільським була, теж мала ще Білоберезка. Дрімливі, темні, непрохідні ліси-пущі, повні всякої дикої звірини, а далі в глибину гір мало-хто заглядав.

Там далі, над річкою Рибницею, був Косів, а за ним Город, Соколівка і Яворів. Більш залюднені села були над рікою Прутом, ген аж до Ворохти. Далі праліс, якому не було ні початку, ні кінця.

«Товклися» десь там, – «на долах», на Покутті і понад рікою Дністром, а то й за ним, – усякі дикі наїзники, які нищили людей і їхнє майно, але в Карпати не заходили. Лиш десь одного разу, як оповідали люди, зайшли були над Прут татари, щоб звідтам передертися на Мадярщину. Оповідали, що ті татари були і в Старих Кутах та пробували зайти в Карпати, але це їм якось не вдалось. Дійшли були під Сокільське й завернулися. Так оповідали старі люди.

Перші здобичники-завойовники Карпатських гір осідали де хто захотів, де кому подобалося. Найчастіше близько рік і над потоками. Будували вони собі хати-курниці і жили в них. Занималися ловлею риби й полюванням на дику звірину, що давало їм одяг і харч. Життя було, як казали, простеньке, невибагливе, а при тому і важке, часто повне всяких небезпек. Отаке то було й життя Трохима Сверлана. Він зайшов у ці лісові нетри й осів тут над цим гуркотливим, бистрим і неспокійним потоком. Тільки з ним вів розмову, бо сусідів не було. На оцій поляні побудував собі хатину. Побудував, – це легко сказати, але важко зробити. Як і чим будувати? Мав лише дві руки, а в них топір-сокира, пушка і пістоля та й ніж. Найважніше ж – губка й кресало, без цього не можна обійтись! Ватра, це життя. Не розложиш ватри і заснеш без неї, так не встанеш вже! Розшарпають-тя вовки, зжеруть із кістками. Зимою ж то й при ватрі не смієш твердо заснути. Вовки тоді ходять тічнями, а як притисне їх голод, то тоді й ватра не відстрашить їх. Дуже їх треба сокотитися... Тому то багато з перших верховинців жили не в хатах, а в скельних печерах. Там було захисно від звірів, бурь і морозів. Та чи не тільки звірів треба було лякатися? О, докучала людям всяка нехар: мольфарі, упирі, вовкулаки й щезники – усе те люті вороги людського роду. Як захотів ти вибратися в далішні гори, так обов'язково причепиться до тебе Блуд, тай водить лісами й нетрями.

Трохим йшов раз уночі з Кутів. Раптом з'явився перед ним котюга-пес, а чи може великий котисько – раз він білий, а раз чорний і скаче поперед нього! Раз гав-гав, а потім м'яв-м'яв... Хотів відогнати його клебукою, та де там біду відженеш! Та, ба! Ось він уже скочив Трохимові

на плечі – мусить цю біду нести. Але не він не знає вже, що з ним, де він й куди йде. Бідака втратив зовсім пам'ять. Але десь ген над ранком очунявся. Питає себе, де він? Роззирається, а він аж на верху Сокільського. Ось куди запровадив його Блуд. Мусить вертатися в Ростоки. Втомлений він ледви добився до своєї хатчини. Дошкулювали людям ще Лісовики. Оце тоді, як він почав зрубувати дерева на будову хатини, підійшов був д'ньому Лісовик. Невеликий, присадкуватий, але сильний, кремезний і оброслий мохом. Зміряв Трохима від голови до ніг великими, зеленими очима – на ньому й увесь одяг зелений – тай почав сварити на нього.

«Яке ти маєш право стинати ці зелені смереки? Вони, як і ти, хочуть жити! Як тебе, так і їх, сотворив Господь, щоб росли і жили – поки призначено їм віку! А чи знаєш ти, поганий чоловіче, що ми, Лісовики, плачемо за кожним зрубаним деревом? З дерев стікає живиця, а з наших очей тече кров. Плаче за своїми зрубаними дітьми-деревами і Лісовий Цар».

Погрозив ще Трохимови і якось відійшов від нього.

Ба, докучали й напастували людей, а найбільше легінів, зеленоокі Лісні. Причепиться така Лісна до легіня тай заманить його, заведе в такі лісові нетри, що ніколи із них не вийде. Всього треба «сокотитися і варуватися», як колись так і «сьогодні». Сміючись розповідав далі також Сверлан, як то він почав заводити своє гірське газдівство. Побудував собі хату-колибу з «круглеків», покрити її луб'ям-корою з дерев і, щоб буря не зірвала «даху», привалив камінням-плиттям. Серед колиби розложив ватру, нехай горить і палає. Стало веселіше й відрадніше на душі. Жив спершу тим, що давав ліс.

Перше живе сотворіння, що придбав, була коза. Заміняв її в Кутах за шкуру з вовка. Пізніше теж заміняв за вовчу шкуру телятко, що з нього діждався коровки. І так жилося йому помалу. Так, але ж жити самому без жінки й газдувати без газдині, нелегко. Звідкіля ж взяти її, ту жінку-газдиню? В горах тоді не було багато дівчат і жінок. А найшлася яка, то чоловіки розбивали собі за неї голови. Задумав Трохим піти в Кути, шукати для себе жінки. От і пішов Трохим, шукав і знайшов жінку. Але що з цього? Стариня не хотіла віддати за нього свою дівчину, доню Софійку. Не хотять і чути, щоб їхня Софійка йшла в далекі гори між диких звірів. А все ж таки Трохим мав щастя – не лише йому подобалася Софійка, але й він сам припав до серця Софійці. Договорилися обоє, що Сверлан мусить викрасти Софійку в батьків, і на цьому стало. Та він мусить перед тим ще постарати коня з сідлом. От і постарав коня. Виміняв за шкури з ведмедів.

Одної темної ночі запровадив він коня на умовлене місце, а туди прийшла Софійка з клунком у руках. Узяла для себе дещо з одягу й те що потрібне в газдівстві.

«Оце й моє віно» – сказала йому.

Посадив Сверлан Софійку на коня, взяв його за повід і подалися горі Черемошем у Ростоки. Скоро потім обос і повінчалися. Стариня (дедя і неня), Софійки була спершу дуже лиха на Софійку, а ще більше на Сверлана, але по якомусь часі подобрили. Переказали в Ростоки, щоб обоє «молодета» прийшли до них в гості. Відвідали «молодета» стариню, а ці погостивши їх щиро, дали Софійці корову, три овечки та й ще дещо.

На другий рік стариня відвідала Сверланів і зраділи, що їхня Софійка щаслива з Трохимом і добре газдують обоє та живуть, як Бог приказав. Софія привела на світ троє дівчат і двох хлопців. Молодший Лукин, це син Мартина і внук діда Трохима.

Щойно тоді, як підросли сини Трохима, збудували велику хату з коленого і тесаного дерева із вікнами і піччю, однак без комина. Побудували і колешні та комори, примножили маржини й іншого добра так, що люди стали називати їх багачами.

Старший син Трохима, Василь, оженившись, осів на дедевому газдівстві, а молодший Лукин пристав до молодої вдовиці. Старий Трохим Сверлан дожив довгих років, але скільки їх було йому, як умер, того не знав ніхто.

У Лукина, який вже не Сверлан, а Сверланек звався, було теж двох синів, старший Мартинко, отой внук Трохима Сверлана, що то йому повістував дідо про давні часи, а він його

пильно і уважно слухав. Мартин, ставши легінем, залишив дедеве старе газдівство своєму братові, а сам пристав до дівчини-одиначки, доньки газди Кліма Матвійчука. Називалася вона Анниця і була дуже гарна та вродлива. Багато легінів билися за неї. Засватав її Мартин. Стариня приняла його дуже радо за зятя. Відбулося гарне весілля та вінчання. Мартин став зятем у Матвійчука і у всьому газдівстві виручав тестя. Тесть був дуже вдоволений зятем. Не зле й не погано живеться Мартинові з Анницею, а Матвійчукам із Мартином. Газдують, працюють, а Бог допомагає їм. Заняли, «зарубали» ґрунту з лісами скільки самі хотіли, одну частину ліса спалили, а другу – вирубали, щоб були царинки на траву й сіно для маржини.

* * *

Одного дня несподівано пронеслася громом чутка по горах: війна, війна!.. Вся Україна, здається, повстала проти Польщі! Гори ж Карпати, це невіддільна частина України. Йдуть на ту війну й верховинці, що то їх пізніше названо гуцулами. Верховинці – плем'я бойове і завзяте. Ідуть бити ляхів проклятих. Спішають всі до Височана, ген аж у Отинію, за Коломиєю. Він збирає верховинців і покутян, щоби з ними включитись в українську армію під проводом славного гетьмана Богдана Хмеля.

Не сидіти ж вдома й Мартинові. Піде і він туди, куди йдуть не лише молоді, але й старші верховинці. Немає сили, яка здержала б його. В цей час його Анниця привела на світ дитину, хлопчика. Треба було охрестити його. Охрестили і дали йому ім'я по дідусяві, Лукинко. Зараз же по хрестинах пішов Мартин на війну проти ляхів. Не легко було залишити молоду жінку і хлопчика, маленького сінка. Та й не знати, чи живим верне з війни, чи побачить ще своїх? Але ж і сидіти при них вдома годі, коли вся Україна у вогні боротьби з Польщею – не «елоси», сором був би й ганьба! Попращав своїх рідних і гори та й пішов.

* * *

Не минуло і тижня, як його гражду й Анницю стрінуло велике нещастя. Пішла Анниця на потік прати сорочки, а маленького Лукинка положила розповитого на травичці до сонечка, що сильно пригрівало. Раптом надлетів великий орел, покружляв над левадою, уздрів дитинку й блискавицею впав на неї. Пірвав у свої сильні кігті і піднявся угору, полетів із Лукинчиком. Запізно побачила це Анниця. Побачила, заламала руки з розпачі й закричала: «Лукинку мій, Лукинку, синочку мій синочку»!

Ніхто не бачив цього й не чув розпачливого крику Анниці. Невже ж ніхто?

Бачила добре й чула цей крик розпуки Анниці – Лісна. Лісна, що була недалеко в лісі. Вона побігла в сторону, куди полетів орел із Лукинком. А орел полетів у верхи гір, напевно аж у Чорногору занесе Лукинка, може на поживу своїм орлентам. Та сталося зовсім інакше. Орел перелітав понад одну поляну серед ліса. Захотів припочити, а чи може Лукинко затяжкий був йому. Злетів на ту поляну, присів, і випустив Лукинка із шпонів та положив біля себе. Тут в лісі, близько поляни, був гурток Лісних. Лісні ж, як побачили орла й дитинку коло нього, кинулися прожогом на поляну, наробили такого крику й вереску, що орел злякався, злопотів крилами, піднявся вгору й полетів геть, залишаючи Лукинка на поляні. Його забрали Лісні, ще живим, орел не задушив його в своїх кігтях. А що маленький був голодний, то Лісні нагодували його чим мали.

Аж третьої днини, по нещаснім випадку Лукинка, прийшла до гурту Лісна, яка бачила вірла, що пірвав дитину й чула крик нені Анниці. Сказала, що хлопчик називається Лукинко. Від тоді Лісні почали кликати хлопчика Лукинком. Та Лісні мали не мало мороки з Лукинком. Носили його на руках, то одна, то друга, спати вкладали на моху, вистеленім квітами та вкривали листочками й чатинням. Гірше було з їжею для дитини, поки не присвоїли лато. Доїли її

і молочком напували Лукинчика, а потім годували його всякими ягідками й гірським медом. На зиму ж брали його туди, де самі зимували, куди вітер не довівав і мороз не продирався. Любили Лукинка й піклувалися ним як рідні нені. Лукинко підростав, ріс, та почав розуміти мову Лісних і грався з ними. Лісні пошили йому убранячко з букового листа, а шапочку на голову з зеленого моху й пристроїли-прикрасили чічками.

* * *

Виріс Лукинко – йому було вже чотири роки, – зжився з Лісними й добре було йому з ними. Аж раз зайшли до Лісних два Лісовики і побачили Лукинка. Вони хотіли забрати Лукинка із собою, казали, якщо б це була дівчинка, то могли б Лісні держати її в себе, але ж це хлопець, то належить до Лісовиків. Лісовики погодилися, що можуть Лісні держати його в себе ще один рік. Раділи Лісні, що Лукинко залишиться ще в них. Та не раділи б, якщо б знали, яке лихо зависло над ними, а ще більше над їх Лукинком. Ось почав крутитися довкола їх криївки поганий Чугайстер. Чигав на Лукинка, як ловець на здобич. Аж одної, місячної ночі, коли Лісні виводили свої хороводи, підкрався до місця де Лукинко спав солодким сном, пірвав його в свої шорсткі руки й затягнув у печеру в якій сам жив.

Лісні побачили порожнє місце по Лукинкові і догадалися, що це ніхто інший, тільки лукавий Чугайстер, пірвав хлопчину, заплакали й заголосили на увесь ліс. Вони ж дбали, щоб Лукинкові було добре в них і вигідно: годували, пестили, пісеньками до сну вколювали, казок розповідали йому. Жив і зростав Лукинко серед зелені і квітів, у чічках, у дбайливих руках Лісних. А тепер у злих руках Чугайстра, в темній печері, пропаде, загине. Плачуть за ним та ломлять руки Лісні. Потім стали раду радити, як вирвати Лукинка з рук Чугайстра.

Радили, радили й врадили... Пішли до Лісовиків і розказали їм все. Лісовики, почувши від Лісних, що Лукинка порвав Чугайстер, затупотіли ногами, з люті заскреготали зубами, зібралися більшим гуртом, узяли в руки, що хто міг й пішли шукати поганюка Чугайстра.

Довго ходили лісами, дебрами й нетрами, не в одну печеру заглядали, аж вкінці таки знайшли печеру Чугайстра, а в ній і Лукинка. Мусіли звести бій з Чугайстром. Не легкий, а важкий бій, але таки перемогли Чугайстра й забрали з собою Лукинка. Добре, що Лісовики говорили такою самою мовою як Лісні, а цю мову знав Лукинко. Лісовики успокоїли його трохи й він не лякався їх так, як поганого Чугайстра. Та Лісовики не запровадили Лукинка до Лісних. Ні, вони завели його в палату Лісового Царя.

Тут було не так, як у Лісних і не так, як у печері Чугайстра. Правда, Чугайстер не робив йому кривди, годував його тим, що сам їв, – сушеними ягодами й грибами, та не казав спати на холодному камінню, але на моху і укривав його чим міг, – сухим сіном й чатинням. Однак Лукинко тужив за Лісними, його серце тягнулось до них. Ото ж і не диво, що тішився, коли Лісовики забрали його від Чугайстра. Був певний, що заведуть його до Лісних, а воно не так сталося, як думав. Опинився в палаті, як кажуть Лісовики, в палаті Царя Лісів. Але ж бо й палата, ця палата! Чудова та прекрасна. Вся із зелені і зеленню прикрашена з дорогоцінними світляними камінчиками. Під стіною на зеленому троні сидить Цар, теж увесь у зелене зодягнений. Все ж таки Лукинко волів би гніздо Лісних. Ох, як тужило його серце за Лісними! Тужив за ними й плакав, немов дитина за рідною ненею.

Так і минула зима та сплила мутними водами з гір. Вітерець приніс звідкись, з далеких «долів», усміхнену, завітчану весну. Заспівали гори, зашуміли ліси, заграли ріки й потоки. Радістю і веселістю загомоніло все те, що ще не завмерло під глибокими снігами, чого не заморозила люта зима.

Певне там десь Лісні веселяться, думав Лукинко, заводять хороводи, танцюють, співають. Не видержав, і втік із палати. Але, на жаль, попав знову до рук Чугайстра. Післав Цар Лісовиків шукати Лукинка. Лісовики вже знали всі печері Чугайстра, а тому й не довго прийшлося

шукати Лукинка. Взяли його та вивели з печери на Божий світ. Лукинко просить і благає Лісовиків, щоби не вели його в палату Царя, а завели до Лісних. Пішов один із Лісовиків просити в Царя дозволу на це. Цар дозволив передати Лукинка Лісним, але тільки до зими монсе в них перебувати. Під зиму мусять Лісні привести його в палату. Ось так Лукинко дістався ще раз до своїх Лісних, які годували й плекали його ще немовлятком. Радів він Лісними, а Лісні ним. Було повно радощів і вітих. Лісні водили його по лісах, учили називати дерева і відрізняти одне від другого, пізнавати квіточки та збирати ягоди. Було Лукинкові знову добре між ними, не гірше як дитині у рідної мами. Та наближалася зима. Приходив кінець літові й радощам Лукинка у Лісних. Прийшли по нього Лісовики та й забрали в палату Лісового Царя. Плакав Лукинко за Лісними, а Лісні за ним. Та слово Царя – наказ! Усе, що буває в його лісах, мусить коритися його волі. Чудово в тій палаті – повно не лише зелені й квітів, але й не мало в ньому золота та срібла. В Царя ж багато слуг, це Лісовики і Лісні.

Цар казав Лукинкові підійти до нього – всміхався до нього й гладив його білі кучерики та запевняв, що в його палаті буде Лукинкові добре. Говорив зрозумілою Лукинкові мовою, такою, як говорили Лісні, що навчили його говорити нею. Добре житиме Лукинко в палаті, але не сміє ще раз утікати, бо за втечу покарає його сам Цар. І так зажив Лукинко в палаті Лісового Царя. Добре йому жилося, лише тужив все за Лісними й лісовими просторами.

В палаті було багато кімнат для прислуги Царя. В одній із них спав Лукинко. Вднину виходив із палати на двір. Під палату приходила всяка лісова звірина: ведмеді, вовки, рисі, куниці, олені з ланями, сарни, лисиці, зайчики й білички. Однак не кидалися на себе й не зажирали одне другого, бо так хотів і наказав їм Цар.

Сам Цар взимі спав і рідко коли прокидався зі свого зимового сну. Наспіла знову весна. Цар пішов оглядати своє лісове царство. З ним пішли Лісовики та деякі Лісні. Дозволив Лукинкові йти поруч себе. Старий вже був Цар, але йшов злегка, здавалось не доторкав навіть своїми ногами землі. Пильно оглядав своє царство, в кожную щілину заглядав, чи не накоїли зимові завірюхи багато шкоди, чи не повиривали з корінням вікових дерев і не повалили їх на землю, щоби гнили, а не жили. Коли ж побачив повалений на землю ліс, морщив чоло й «бурчав» та видавав із себе грубий, грізний голос – лютився... Молоді дерева гладив руками, а з старим вів розмови. Говорив до дерев, а дерева до нього, – зовсім так, як говорить добрий дід до своїх діточок. Оглянувши своє царство, вертав до своєї палати. Лісовики пригравали йому на дудах і флюєрах, а Лісні співали. Лукинко навчився теж грати на флюєрі.

Літом Цар мало сидів у палаті. Проходжувався довколо палати, ходив й над озеро, що вилискувалося до сонця зеленковою водою, сідав на його березі, а Лісовики хлюпали на нього холодну воду. Любив Цар гру Лісовиків і спів Лісних – слухав і плескав у долоні. Коли звірі приходили під його палату, виходив до них, гладив їх по головах, говорив до них і підсміхався – видно любив їх, цих мешканців його лісового царства... Часом забігали до палати зайчики, кунички й білички. Цар дозволив Лукинові гратися з ними. Літом заходили під палату також і ведмеді. Лукинко любив їх дуже – вони дозволяли йому сідати на себе. Була це для Лукинка найбільша радість. Їхав на хребті ведмеда, сміючись і плескав у долоні. Ведмеді любили Лукинка й дозволяли тягати себе за вуха. Раз приніс Лісовик до палати мале ведмеда. Ото потіху мав Лукинко з того ведмедяти – грався з ним і лягав разом з ним спати.

Так минали Лукинкові в царській палаті роки за роками. Виріс і став легінем. Почав просити Царя, щоб відпустив його від себе – хоче побачити гірський світ. Не дуже то хотів Цар відступити Лукинка від себе. Але Лукинко настоював на своєму і не переставав просити його, щоб таки дозволив пустити його на волю. Він же син гір і повинен їх пізнати, так як знає син газдівство свого батька. Знає добре, що в горах родився, чув від Лісних, що це орел пірвав його від мами й заніс у глибину гір – так де ж родився, як не в горах? Орли лишень у горах виводяться і понад горами літають. Так, так – він син гір і мусить та й повинен пізнати ті гори.

* * *

Дав себе Цар ублагати та дозволив Лукинові опустити палату. Перед його відходом казав приклякнути й присягти, що ніколи не порушить лісового царства, не зрубає ні одного здорового дерева та й не буде палити, ні корчувати ліса, як уже десь там роблять люди Лукинкового племені. Присяг Лукин, поцілував у руку Царя, а Цар Лукина в чоло і так Лукин розійшовся з Царем Лісів.

Випровадив Лукина поза палату один із Лісовиків. Вивів його на високу кучеру і показав куди має йти. Ген, ген – туди, на другу сторону Чорногори. Знав мабуть той Лісовик, чому направляє Лукина йти якраз у ту сторону Карпат, а не деінде. Та заки розійшлися і розпращались із Лукином, завів його Лісовик до старого, грубезного бука. Такого бука не бачив Лукин ще ніколи. Пристанув Лісовик під тим буком і казав Лукинові приложити своє вухо до нього. Той бук уміє говорити – говорить, як почне вітер хитати його «чубком». Якраз тепер вітер колише його галуззям.

«Слухай Лукине, що він каже – ти ж знаєш лісову мову нашу, то зрозумієш те, що бук тобі розкаже, слухай уважно і запам'ятай те що почуєш».

Приклав Лукин ухо до бука – наслуховує. І ось що почув:

«Давно, дуже давно заніс мене сюди вітер – не мене, а маленьке зеренце. Те зеренце впало на вогку землю, скільчилося й почало рости. Був я маленький, слабосилий бучок. Та з роками ріс, міцнів, грубшим ставав, а все корінням землі держався і щораз вище до сонця пнявся. Дощі поливали мене, вітри-бурі гнули мене, до землі хотіли пригнути, а то й зламати намагалися, та я не подавався, боронився, могутнів. Любив землю, вона мене годувала, але ще більше любив сонце, що ogrівало моє віття і веселило мене. Виріс великий та високий. Та цього замало було – треба було ще й грубнути та твердим стати, щораз більше сили набирати. І став сильним і твердим, не одну бурю люту перебув – нічого не вдіяла мені – не пригнула й не зламала мене. Пізніше вона перестала змагатися і боротися зі мною – пізнала, що я сильніший за неї, а сильного бояться його не зачіпають, залишають у спокої. Тепер знаю, що загину, бо воно так буває, що все те, що родиться, мусить і гинути – але загину своєю смертю, а не чужою. Усхне моє гілля, залишиться стовбур, коріння зогниє і прийде кінець».

Така воля Того, хто все на землі сотворив – воля Бога. Але ж і це воля Божа воля і закон, що все на світі, що хоче жити, мусить мати силу! Силу, яка не гнеться, не подається і не кориться – нічого й нікого не лякається – з усім іде на про, валить перешкоди й перепони на шляху життя. Хто хоче, най слухає і бере в голову те, що говорить віковий бук».

Коли бук замовк, тоді заговорив до Лукинка Лісовик:

«Чув, що говорив бук?»

«Чув» – відповів Лукин.

«Зрозумів його мову?»

«Зрозумів!»...

«Тож: затям собі добре те, що чув! Будь сильним! Тільки силою зможеш побороти силу! Жити треба вміти, а щоб вміти, потрібно вчитись! Розуму набратись можна від усього – і від того що на землі й над нею, від живого й мертвого! Про це знай і пам'ятай!»

«Добре – сказав Лукин – усе я розумію, про що бук говорив, одного лише не зрозумів. Він згадував про Бога, а хто цей Бог, я того не знаю».

«Про Бога, то й я не багато знаю – відповів Лісовик. Знаю лише, що то Бог сотворив усе, що є, що бачимо. Знаю, що Бог, це Цар над Царями і над нашим Царем Лісовим, а більше, то я не знаю і тобі не поясню. Поживеш на світі довше, то більше довідаєшся про Бога»...

Попращав Лукин Лісовика й пішов у той напрям, який вказав йому Лісовик. Пішов, а чим далше йшов, тим більше пізнавав карпатські гори, їх простір, красу й велич. Ба, бачив

і чув усякі дива й чуда. Ішов, блукав темними лісами, аж побачив Говерлю. Вийшов на сам її верх. Звідсіль побачив карпатський світ – світ краси, див, таємниць і первовічних казок – у проваллях і нетрах лісових, у скельних печерах, у джерелах потоків. Зійшов із Говерлі Лукин трудний та втомлений. Уснув під Говерлею. Десь так біля півночі станув над ним здоровенний, із сивою, довгою бородою, дідуган.

«Спиш? – промовив до нього лісовою мовою – то спи, а я розкажу тобі казку карпатського первовіку. Слухай!»

«Оце, коли Всемогучий Господь Бог – чує Лукин знову те дивне для нього слово Бог – сотворив оці гори Карпати та й покрити їх зеленими лісами, а Говерлю залишив нагою, не засадив на ній ні одної деревини. Почала вона плакати й нарікати на Творця Господа. Голосно плакала, заводила й ревіла. З її сліз повстало там пониже озерце, що можна побачити його, але води з нього не молена пити. Вода в ньому гірка, дуже гірка, як були гіркі сльози Говерлі.

Побачив Господь заплакану Говерлю та спитав, чого так гірко плаче й заводить. Вона відповіла крізь сльози:

«Як же мені, Господи, не плакати й не лити сліз та не заводити? Всі гори довкола мене покрити Ти зеленим лісом, а я зовсім нага. З сорому і жалю плакати мушу і буду до суд-віку заводити».

Жалко стало добротливому Господеві Говерлі, погладив її голову й сказав:

«Не плач, не проливай даремно сліз. Твої наготи не будуть бачити, хіба лише дехто й не все. Я прикриватиму тебе літом хмарами, тай купатиму твою голову в проміннях золотого сонця. Ти перша зустрічатимеш сходяче сонце, сміятися будеш до нього, а воно до тебе. Як прийде зима, я тебе першу покрию скатертю білого снігу й будеш величатися в днину золотистим, а ніччю сріблестим обличчям. Будеш пишною й славною на всі гори».

Отак Господь заспокоїв, потішив і «втолив» плач Говерлі. Вона втерла свої сльози й усміхнулась до Господа – перестала плакати й заводити.

Та заледве успокоїв Господь Говерлю, аж чує далекий стогін і нарікання.

«Хто ж це стогне й нарікає?» – питає Господь.

«Ох, це другий верх, лише трішки нижчий від Говерлі, – Піп-Іван». Прислухується Господь до нарікання Піп-Івана й чує:

«Чому, Господи, поставив мене так далеко від Говерлі? Я самотній, понад другими, низькими врехами й кичерами. Нема мені з ким порозмовляти, вони мені не рівня. Рівня лише Говерля, але вона далеко-далеко від мене, ні вона мене не почує, ані я її. Кривду заподіяв Ти мені, Господи».

На це йому Господь:

«Високий, великий ти, Піп-Іване, але що з цього, коли розум у тебе малий. Не знаєш і не розумієш, що найбільша приязнь і наймиліша розмова бувають на віддалі. Чим далі від себе приятелі, тим краще для них. З віддалі росте приязнь і любов. А розмова наймиліша між приятелями без слів – розмова сердець. Серцям же не потрібні слова. Почуваєш себе самотнім, скучно й смутно тобі, так відзивайся до Говерлі серцем, говори до неї серцем, а вона відповість тобі серцем. Знай, лиш віддаль притягає серце до серця, лиш віддаль в'яже їх на віки з собою; серця – не слова. Зв'язки своє серце з серцем Говерлі й перестанеш тоді стогнати й нарікати».

І так, як сказав Господь, сталося. Піп-Іван розмовляє з Говерлею серцем і втішний та вдоволений цим.

«Казку почув, легіне, від старого діда. Так! Тепер це казка, а колись була то істинна правда. Підеш блукати горами, почувеш більше карпатських казок. Бувай здоров!» – сказав дідуган і зник.

Лукин прокинувся і вже до ранку не заснув. Над горами ясна ніч. Світить місяць, а зірки сяють, у їх світлі купаються ліси.

Ранком, як сонце пустило на Говерлю перші промінчики, Лукин пішов блукати даліше горами, подався у напрямі, куди вказав йому Лісовик. Спершу блукав лісами, аж найшов стежку, протоптану звірями й пішов нею. Зайшов над річку, але що це за ріка, того Лукин не знав. Дещо пізніше дізнався, що це славна й голосна на всі тутешні гори ріка, Тиса. А що було вже під вечір, сказав собі, що присяде над цією рікою і заночує. Так і зробив. Але перше розложив ватру. Лісовики дали йому кремінь й губку, бо без ватри нема життя в горах. Ватра горить, палає, світить, гріє й диких звірів відпуджує. Вода в ріці шумить, гуде, клекоче, говорить... Почув Лукин і зрозумів мову ріки. Ось так почув ще одну казку гір:

«Я ріка оцих гір, говорю тобі:

Колись, ще тоді, як Господь сотворив оці Карпати та засіяв їх лісами, сотворив теж потоки і ріки, між ними і мене. Сотворив і казав плисти. Так, плисти, але як? Я була мала й слаба, а тут треба було продиратися поміж скали й ліси, а вже найгірше було це, що бачила я мало світла сонця. Його закривали прибережні, густі, темні ліси. А без світла й сонця дуже важко й сумно, тай скучно, непривітно. Почала я нарікати на мою лиху, безсонячну долю. Аж одної ночі почула я з-поза хмар голос – це промовив до мене Господь:

«Усе, що сотворив я, має саме кувати собі долю, кувати і не нарікати. Слабе хай не нарікає на свою слабість, мале на свою малеч. Слабе, хай старається бути сильним, мале, хай росте. А всім треба знати: перешкоди існують на це, щоб їх поборювати й унешкідливлювати, бо лиш у боротьбі росте сила й сталяться м'язи й воля. Хочеш простору й сонця, здобувай їх, самі до тебе не прийдуть».

Узяла я собі це, що почула, до серця, тай почала борню зі скалами й деревами на моїх берегах. Скали ламала й крушила, дерева виривала з корінням – падали на мене, а я брала на свої плечі й несла в світи. Сказала собі: мушу мати більше води й сили, мусить мені вдень світити сонце, а ніччю – місяць. Не легка була моя боротьба. Ой, не легка! Але вкінці таки покрушила скали й очистила береги від дерев. Тепер не лякаюся перепікод і маю доволі світла й сонця. Сонце купає своє проміння в моїй воді».

Вислухав Лукин мову ріки та пригадав собі те, що чув від старого бука. Він говорив подібно, як перед хвилиною говорила ріка. Ще одна гірська казка.

Раненько, разом із сходом сонця, подався Лукин у дальшу дорогу. Через стрімкі, гострі скали й правічні ліси, було темно, як уночі. Боже сонечко не доходить сюди...

* * *

Як довго йшов Лукин, цього не знав. Нараз побачив серед густого лісу простору поляну. А на ній величезна колиба з грубих бервен. Що це за колиба та чи живуть тут в ній люди? Підходить до неї ближче. Так, є хтось в ній. Нараз виходить з колиби той «хтось». Але, хто він такий? Високий-височезний, великий-величезний, Лукин напроти нього як муха напроти вола. Злякався Лукин, хотів утікати, але ноги не підносяться, наче вросли в землю, не зробить ні кроку. Перед ним великая, великолюд, чи то велетень. Пригадав собі те, що чув раз від Лісовика. Той оповідав, що давно-давно, не було гір Карпат, було рівне поле, а на ньому жили великолюди, велетні, чи великани. Великани були не лише ростом але й силою та буйністю великі. Вкінці так згорділи, що збунтувалися були й проти того, хто їх сотворив, проти Бога. Знову почув Лукин слово Бог. Бог терпеливий, ждав, що велетні спам'ятаються. Та де там! Почали воювати самі з собою – люті і ненависть запанувала між; ними – до себе й до Бога. Бог терпеливий і милостивий, але цього було йому таки забагато. Позволив винищити самих себе, а тут де жили, казав Бог вирости горам і назвав їх Карпатами. Чув Лісовик, що з усіх велетнів мали залишитися один, чи двох. Коли Бог засадив Карпати лісами, вони десь заховалися в них. А Карпати Бог віддав людям, таким, як Лукинко, такого маленького росту й не великої сили. Оце пригадав собі Лукин, побачивши велетня перед собою.

Велетень підійшов до Лукина, взяв його на долоню, як маленьку комашинку й заніс до колиби, де жив і дожидав своєї смерти. Велетень спав на землі, не стелив собі нічого й нічим не вкривав себе. Ловив, забивав звірину й живився її м'ясом – ватри не знав. Говорив мовою лісів, а ту мову добре знав Лукин. Розумів велетня. Велетень сказав до Лукина: «Як ти зайшов сюди, то мусиш жити разом зі мною доти, поки не відпущу тебе від себе».

Лукин боявся велетня, рад би втекти від нього, але як утекти? Велетень не пускає його від себе, а захотів би втекти, не втече! Його кількадесят кроків, а у велетня один крок, спіймає і строго покарає. То ж мусів жити в колибі велетня і виконувати все те, що той наказував. Їв сире м'ясо, як і велетень та спав на землі. Лукин досі м'яса ніколи не їв, а лише те, що їли Лісні й Лісовики. Тепер звик до м'яса, а велетень змушував його їсти багато м'яса. Але ж Лукино чув, що від м'яса росте в нього сила. Велетень розповів йому про велетнів майже все те, що чув колись від Лісовика. Додав, що десь у горах мав бути його брат, але де він, цього не знає.

Лукин подивляв не тільки ріст велетня, але й велику силу в нього. Одним ударом п'ястука клав на землю ведмеда тай з'їдав нараз половину м'яса з нього. Він почав і Лукина робити сильним. Говорив, як старий бук і Тиса говорили, що на землі можуть жити лише сильні. Слабі мусять вступатися з дороги сильним, робити для них місце. Повчав Лукина, що не лише з їжі прибуває сила, її треба виробляти в собі. Казав Лукинові купатися в холодній, ледяній воді, виривати зі землі щораз більші дерева, вилізати на дерева і пригинати їх до землі, підносити щораз тяжче каміння тай «дужітиси» зі звірями. По якомусь часі міг Лукин, зловивши оленя за роги, класти його на землю, а потім то й вбивав оленя кулаком межи роги. Тепер казав велетень Лукинові «дужітиси», боротися з ведмедем. Дав йому в руки тяжкий кусень твердого дерева та йти з ним на ведмеда.

Пішов Лукин у ліс, а велетень назирцем за ним. Удалося Лукинові вбити ведмеда. Приніс його на плечах і «верг велетові» під ноги. Велет засміявся поплескав Лукина злегенька по плечі, взяв ведмеда і почав їсти ще тепле його м'ясо.

Перебув Лукин у велетня в колибі один рік, а далі пішов і на другий. Під зиму казав велетень Лукинові йти з ним у ліс. Пішли. Ходили лісами, аж надібали потік, над ним скалу, а в скалі велику печеру. Зайшли до неї. Тоді велетень сказав:

«У цій печері закінчу своє життя. Я прочуваю, що моя смерть уже недалеко. Умру в цій печері, а ти завали її камінням і піди блукати своїми горами. Привали добре каменюками, щоб до печері не дісталися жодні звірі. Їв я звірів, а вони по смерті зжерли б і мене. Я цього не хочу».

Надходила весна. Одного дня застогнав велетень так, що аж скали здригнулися і задрожали. Застогнав, заревів три рази й сконав.

Лукин учинив волю велетня. Зробив так, як того бажав собі велетень. Завалив вхід до печери камінням і пішов туди, куди понесли ноги й очі його.

* * *

Завернув у Чорногору, перейшов її, а з неї полонинами у верхи. Блукав полонинами, перейшов Луковиці, а звідтам на потік Шибений та дальше понад нього почерез Черемош зайшов до джерела ріки Пробійної. Аж пізніше дізнався про її назву.

Джерело води Пробійної було під стрімкою скалою. В скалі побачив Лукин невелику печеру. З неї виходив дим. Там хтось живе – подумав собі і зайшов до печери. Тільки цікавість завела його в середину печери. Побачив там сивобородого старика. Сидів на ковбику при ватрі. Заговорив до старика лісовою мовою, бо іншої не знав. Здивувався старий дід. Молодий легінь, людського вигляду й постави, а говорить якоюсь дивною, не людською мовою. Дав знак Лукинові, щоб сідав біля ватри. Дав йому їсти те, що сам мав: вуджене м'ясо, сушені ягоди та мід. Затримав старик Лукина в себе й на нічліг.

Лукинові подобалося у печері діда. Тепло й привітно, чистенько та сухо. Переспався на сухім сіні і моху. Встав раненько й побачив щось таке, чого досі не бачив ніколи. Дідо махав правою рукою, бив себе нею в груди й шептав щось. Не знав Лукин, що це дід так молиться, бо цього він не вмів. Щойно по молитві дідо сів їсти. Дав їсти Лукинові, але казав йому перше піти до річки і помитися водою.

Показав Лукинові рискаль-лопату й повчив, як нею робиться. Показав дід сокиру та сказав, що нею рубається дрова. Показав губку й кресало та повчив, як викресувати вогню. Останнє Лукинка вже знав. Потім показав пістолю і вистрілив з неї. Все це дивувало Лукинка і не міг надивитися на те все. Перебув у діда весь день, нарубав дров сокирою, а дідусь придивлявся і потакував головою. Потім попросив Лукин діда, щоби дозволив вистрілити з пістолі. От була втіха!

Розмовляли оба між собою руками, але якимось розуміли себе. Дідо дав знак рукою Лукинові, щоб той у нього залишився на довше. Лукин зрозумів його знак і відповів теж знаком – головою і руками – що готов залишитися на довше у печері діда. Так і залишився.

Дідо почав вчити Лукина людської мови. Йшло це доволі легко, бо Лукин був дуже понятливий. Рівночасно з мовою вчив його молитися й розповідав те, що сам знав про Бога, Христа й Матір Божу. Це сприймав Лукин трохи тяжче. Але зчасом зрозумів, що це Бог і чому треба вірити в Бога і його силу. Дідо зробив із Лукина християнина, лише біда, що не міг його охрестити. Не мав свяченої води. А все ж таки якимось охрестив його звичайною водою з ріки Пробійної. Не знав, що Лукин був уже охрещений.

Скоро Лукин навчився людської мови, а тоді все розповів старикові про себе, про Лісних, Лісовиків і Царя Лісів та пригоди з Велетом. Слухаючи того, старик не міг надивуватися, про що оповідав Лукин. Потім дідо розповів про себе.

Він родом із села Ріжна. Його дедя мав полонину, Михалків, нижче Похребтини. Він сам, дідо, як був уже легінем, пас літом вівці на дедевій полонині. Не дуже далеко від Михалкова, на Луковицях, мав невелику полонину, Іван Чепіль із села Ростік. На ту полонину виходила нераз донька Чепіля, Васюта. Приносила з села сіль для маржини і муку на кулешу, а з полонини забирала бербениці з бриндзею і гусянкою.

Якимсь раз зійшовся був цей дідо з Чепілевою Васютою. Вона дуже сподобалась йому. Пізніше припали собі обоє до серця, а згодом і покохались. Попали обоє в казку кохання. Покохались і полюбилися, як пара голубів, одне без одного не могли жити. Дідо, тоді легінь Михайлик, рахував дні, коли Васюта прийде на полонину. Це ж бо сприятлива нагода обоїм, поговорити й налюбуватися собою. Вони не говорили, а щебетали до себе, як ластівки. Але кінчилося літо, наближалася осінь, треба було залишати полонину й сходити з маржиною в село. Смутком і жалем оповилося серце Михайлика. Щастя, що Росток і Рожан не були далеко від себе. Міг зчаста стрічатись з Васюткою у неділі коло церкви в Ріжні. Однак їх зустрічі були невистарчальні, закороткі. Батьки Михайлика і Васюти скоро пізнали «що си дієт з їх дітьми». Сходилися Михайлик з Васютою, сходилась і їх «стариня»-батьки, теж коло церкви.

Одної неділі зайшли свати Михайлика до Чепіля. Договорились. Батьки Васюти погодились віддати доню заміж за Михайлика в Ростік. Зраділи молодята. Зраділи, але й трохи засмутились. Чепіль сказав, що вінчання Васюти з Михайликом може відбутися щойно на другу осінь. Тоді Васюті скінчиться вісімнадцять літ життя. Тепер вона ще замолода виходити заміж. Чепілиха додала:

«Вона ж в мене ще дитина, а не дівка».

Що ж робити, молодята мусять коритися волі батьків – як сказали так і мусить бути. Але ж, Господи, як воно видається далеко до другої осені! Потішилися тим, що літом вони знову зможуть сходитися на полонинах. Діждалися Божого літечка. Зараз після двох тижнів по «полонинському виході» вийшла Васюта на полонину. Михайлик дожидав її там нетерпляче, рахував дні і ночі.

У неділеньку святу пішов Михайлик із Васютою блукати зеленими полонинами. Сонечко гріло та золотило полонини, а вітрець повівав із Чорногори, ніс шепотом солодку казку кохання.

Вони обоє по шовкових травах полонинських ступали, пахощі полонин втягали: Васютка чічки збирала, вінок на голову плела, а кращі квіточки Михайликові за кресаню клала. В казці кохання купалися, пташками до себе щебетали, до себе пригортались, їх молоді серця чічками зацвітали. Як малі діти над потік ішли, холодною водою на себе хлюпали, на згарах зіллячко збирали. І далше, все далше йшли. На плай зійшли. Не знали, як і коли зійшли з плаю, та зайшли в ліс. Аж по якомусь часі опам'яталися, що заблудили, на манівці зійшли, напевно їх блуд учепився. Ідуть, раз направо, раз наліво, не вийдуть з ліса. Опинились на верху скали. А там пишна голуба чічка, як би кусник блакитного неба. Схилилась Васюта зірвати ту пречудову чічку. Схилилась і зникла разом з чічкою, – впала із стрімкої скали, не видавши навіть з себе голосу. А Михайлик і собі зі скали стрімголов за нею.

Дивно, впав із скали і став на ноги. Васюта під скалою. Голова розбита, все обличчя в крові. Прожогом кинувся Михайлик до неї, підняв із землі, взяв на руки, приговорює до неї, а вона мовчить, не відзивається. Приложив вухо до її серця, а воно не відзивається, не б'ється. Не хоче вірити Михайлик, що його Васюта, його майбутня спільниця життя і майбутня мати дітей, віддала вже Богові свою душу. На руках її тримає, наче божевільний бігає з нею попід скалою. Не тямить, як довго так з нею бігав, плакав та заводив, а в розпачі готов був і собі відібрати життя. Носив мертву Васюту до другої днини на руках. Був прямо без пам'яті. Три дні й три ночі просидів при мертвій Васютці. Вкінці опам'ятався, прояснилось троха в його голові. Пригадав, що має зі собою сокиру. Давно ніхто з верховинців не ходив по горах без сокири, ножа і пістолів за чересом, було бійно перед звірями.

Наколов із ялиці дощок і з них збив деревище-домовину, а щоби дошки держалися разом, зв'язав їх вужевками. Дно деревища вистелив квітками, що їх назбирав у лузі над річкою, поклав у деревище Васюту й притрусив ізверху теж чічками. Вона ж дуже любила квіточки. Витесав із дерева лопату. Лопатою, топором і руками вигріб яму та й спустив у неї деревище з Васюткою. Присипав землею, уsipав над нею могилку, а на неї поклав хрест.

«Поклав я у гріб не саму Васютку, ні. Там спочило моє щастя і моє життя» – довго молився на могилі Васюти... А потім? Пізніше щось запаморочило його – думав собі, напевно зимішалися разом жаль, розпач і біль. Потемніло не лише в очах, темно стало й у голові... Пішов блукати горами. Куди блукав, куди ходив, не знав тоді, не знає і нині. Так було до пізньої осені.

Коли ж вкрив гори перший сніг, він опинився нараз у цій печері під скалою, над джерелом річки Пробійної, коло могилки Васюти. Як зайшов сюди, не знає. Мабуть той «хтось», що відірвав його від могилки Васюти, тепер привів його знов до неї. Припав до тої могилки і полив її сльозами. А далше подумав:

«Осяду тут, де моє кохання у гробі. Не піду звідси вже нікуди».

Так і зробив. Осів у скельній печері й живе в ній по нині. Як довго живе тут, не знає, бо втратив рахунок часу. А його стариня і Васюти не довідалися ніколи, що сталося з їхніми дітьми. Певне шукали за ними, але не могли знайти, – ні живого ще Михайлика, ні мертвої Васютки...

* * *

Вислухав Лукин казку кохання діда Михайла та й подумав, що та казка все таки краща за його казку кохання... Пригадав собі її. Зрештою, він ніколи не забуває її.

Так! Дідо знає, де його кохання, онтам спочиває. Він може до своєї Васюти говорити, може на її могилці квіти зазаджувати та й сльозами їх підливати, а його, Лукинове кохання, порвала на свої філі ріка й понесла в далекі світи.

Так, так... Пригадав собі, як воно було.

Ще заки зайшов у печеру діда, блукав горами та лісами. Зайшов раз був на бистрий потік, Лудовець. Там загулила його Лісна в глибокі темні ліси. Та що це за Лісна була! Красна, як сходяче золоте сонце. Личко в неї рум'яненко, як дозріле, червоне яблучко. Косоньки, як віночки барвінкові; брови, ріжки місяця на нов'ю; ніжки звинні, як сарни; ручки, як крильця ластівки, а усміх невинної дитини.

Ручками Лукина за шию взяла, приском вогню дихнула на нього, пригорнулась ще й поцілувала, в полон кохання його взяла. В ясних глибоких очах її потонув, як у глибину ріки впав, душу й серце Лісній віддав, у казці кохання втопився. А все це прийшло несподівано, ненадійно, блискавицею запалило його серце. Зажив із Лісною-красунею в глибоких лісах. Зажив із нею, як брат із сестрою. Життя обоїх було чарівною казкою. Але всьому на світі приходить кінець. Прийшов кінець і казці кохання Лукина з Лісною.

Пішли раз Лудівцем у долину й зайшли над Черемош. У лузі над рікою побачила Лісна чудову лелію, що росла над самою рікою. Лісна нахилилася, хотіла зірвати ту лелію. Раптом, посовгнулась і впала у воду. Легка була, як пір'ячко. Черемош узяв її на свої хвилі і поніс у світ. Скочив Лукин у Черемош, але не міг зловити в ньому мертву Лісну. Кінець казці кохання, Лісна забрала її у вічність. Так, кохання і казка про нього вічні. Їх Лукин не забув і не забуде, не вирве з пам'яті, ні з серця. Понесе їх і до гробу. Перестане битися серце, а казка кохання буде й далі ще жити. Перенесеться в серця наступних людей, живих, а мертвим у гробовому сні з'являтися буде. Щире кохання, велика любов, безсмертні.

Дідо просив Лукина, щоби не відходив від нього. Прочуває свою близьку смерть. Умре, а хто ж тоді поховає його при Васютці? Хто зробить деревище, вигребе яму й покладе в неї деревище? Все це має зробити Лукин, якого може сам Бог прислав у печеру. Вволив Лукин волю старика і залишився при ньому. А дідо справді прочував свою недалеку смерть. Вона прийшла, як упав на гори перший сніг. Заснув старик вічним сном, закінчив самотнє життя в печері під скалою. Лукин зробив усе так, як того хотів дідо і похоронив його біля Васюти. На могилі закопав хрест, помолився за душу діда, такими молитвами, яких навчив його померлий. Хотів залишити могилу і печеру та йти блукати далі горами-лісами. Але посипали густі сніги і покрили грубою верствою гори, а потім потиснули сильні морози, то ж довелося Лукинові пережити зиму у дідовій печері.

Прийшла весна. Лукин посадив на обох могилах квіточки, попрощав їх і пішов оглядати гірський світ. Світ широкий, просторий, лісами зелений, квітами закосичений, таємницями захованими в нетрах приворожений, – світ могутніх верхів, світ не лише самої краси, але й величі.

З печери діда взяв собі топір-сокиру, ніж і пістолу. Все це пригодиться йому. Блукаючи, зайшов аж на велику й високу полонину Чівчин. О, який прекрасний вид із тої полонини на всі гори! Не міг надивуватись, начудуватись і налюбуватись. На Чівчині зайшов до стаї. Ватаг і вівчарі бідкалися, що якийсь старий ведмідь убивав майже щотижня вола, чи корову, а його самого не можуть убити, – дуже хитрий і проворний, та й кулі з пушок не чіпляються його. Лукин каже, що допоможе їм позбутися шкідника. Так, але вівчарі бояться так Лукина, як і ведмеда. Чудовище! З вигляду чоловік-легінь, говорить людською мовою, але поза тим усе на ньому не людське. «Жесний» та страшний зодягнений в одяг зі шкур. З вигляду легінь, а з одягу звір.

* * *

Узяв Лукин свою сокиру, витесав із букового дерева тяжку довбню та сказав, що піде з нею на «вуйка». Засміявся ватаг і вівчарі. На ведмеда з довбнею? Ні, на нього треба йти з пушкою і гострими кулями. Ведмідь має тверду голову, її не проб'є і куля, не вдіє їй нічого

і довбня. Єдино, поціливши ведмедя гострою кулею в серце, можна вбити його. Часом треба пустити в його серце дві кулі. Ні, ні! Довбнею не можна вбити «вуйка»!

«Нічого – сказав Лукин – побачите, як воно буде, та що є надійніше, чи моя довбня, чи ваша пушка з кулями».

Вранці взяв на плече довбню і пішов полониною попід ліс. Вівчарі сказали йому, в якому місці виходить ведмідь з ліса на полонину. Там станув Лукин із довбнею. Не знав про те, що за ним ішов назирцем ватаг із пушкою. Заховався за грубим деревом, цікавий, що воно буде. Аж ось чути ломіт і тріскіт – напевно «суне вуйко». Він уже на краю ліса і глядить у ту сторону, де пасеться віл. Направляє туди свої ноги та йде повільно. Аж тут заступає йому дорогу Лукин з довбнею. «Вуйко» суне просто на Лукина. Він уже близько нього. Наблизився, піднявся на задні лапи, а передніми хоче досягнути Лукина. Зловити й поторошити його кости. А Лукин довбнею «вуйка» по косматій голові – бах! Розлютився ведмідь не так на Лукина, як на довбню. Намагається дістати її в свої лапи. Довбня вже в нього. Але Лукин вириває її з ведмежих лап і б'є вуйка даліше по голові. Раз, другий, третій: бах! та бах! Бив, поки «вуйко» не впав із ревом на землю, а Лукин ще раз довбнею по лежачому «вуйкови». Чудом-дивом пройнявся ватаг за деревом. А вечером Лукин убив ще одного великого «вуйка» і приніс на плечах у стаю. Хотіли ватаг і вівчарі, затримати Лукина в себе, та Лукин лише посміхнувся і сказав, що не може затримуватися довго на одному місці, мусить іти даліше, щоб побачити всі гори, перейти всі ліси й полонини. Ватаг дав йому один пістоль з кулями і порохом. Мав Лукин тепер вже дві пістолі з подостатком пального пороху.

* * *

Пішов верховинними полонинами й зайшов на Копиш, а з нього в Руську Поляну, звідтам у Рахів, що був тоді ще невеликим селом. Там почув таке:

«Зайшли були в Рахів якісь чужі пани-зайди, дець із-над долишньої Тиси. З Рахова пішли на полювання в Карпати. Наколи повернулися із полювання і переходили Рахів, один із панів-зайдів пірвав в одного газди жінку, красуню на весь Рахів. У страшну розпуку попав «окрадений» чоловік красуні».

Стало Лукинові жаль молодого газди і його жінки. Почав роздумувати, чи не міг би він виврати молодицю з поганих рук пана-зайди, – злодія якогось! Добре, що рахівці розвідали вже, де живе той злодій-пан, ласий на чужі жінки. Має свій двір ген аж над середньою Тисою. Казав Лукин дати собі людський одяг і коня. Довбні не брав, узяв зі собою тільки дві пістолі, бартку і ніж, а до цього мав ще два сильні кулаки. Все інше дав йому молодий газда. Мусить же мати людський вигляд. Пристроївся, як слід та приосмотрився в усе потрібне до подорожі, сів на коня і поїхав визволяти рахівську молодичку.

«Рахівці» повірили йому, коли розповів їм усю свою «сторію», а до того показав щеж й свою силу, підносячи руками старого вола й вириваючи з корінням дерева... Поїхав Лукин понад Тису. Не скоро заїхав до місця, де жив «пан». Мусів їхати дуже обережно і уникати людей. їхав побільше ночами, полями, а часто лісами. Нарешті допитався, де є двір «пана».

Переждав у лузі над Тисою до пізньої ночі, а ніч була на щастя, дуже темна. Прив'язав коня до дерева і пішов до панського двора. Пан і його слуги спали напевно твердим сном. Підійшов Лукин до муру. Мур довкола палати високий, але перелізти його, це для Лукина дрібниця. Переліз, а тут два великі пси. Не встигли загавкати, як їх вже подушив Лукин. Тиша... Підходить Лукин до дверей палати, а там сторожа. Лукин одного, другого кулаком в тім'я і вже оба лежать на землі. Навіть не писнули, – спокійно лежать. Вони не вбиті, лише приголомшені. «Не вбивай» – це Божа заповідь. Так навчив його дід у печері. Сторожі могли вистрілити в нього, але не стріляли, мабуть хотіли зловити і живим передати панові, надіялися за це великої нагороди. А воно сталося троха інакше. Лукин пов'язав їх і позатикав їм роти, щоб не могли

кричати. Одного, що скоріше очунявся із приголомшення, бере зі собою, щоб відчинив двері до палати і показав йому, де спить пан і де є молодиця з Рахова.

Сторож має затканий рот і не може відозватися, а Лукин держить його руку як залізними кліщами. Відчиняє двері до палати, веде Лукина до кімнати пана. Пан уже прокинувся був, схопився на ноги й намагався взяти в руки зброю. Та Лукин не дав йому на це часу. Прискочив до пана й одним ударом кулака повалив його на долівку. Зв'язав його і заткав рота. Сторожові сказав показати приміщення, де схована молодиця з Рахова. Показалось, що до її кімнати не мав сторож ключа, але Лукин ривком виважив двері до кімнати. В цій кімнаті побачив молодичку. Вона, як сполошене пташеня, забилася у кутку і труситься, як осиковий листок на вітру. Взяв її Лукин, як дитину на руки і поніс геть з палати. Шепнув тільки:

«Не бійся мене, я з Рахова від твого Олексі».

Сторож відчинив браму, Лукин заніс молодицю в луг, де находився прив'язаний до дерева кінь, вискочив із нею на коня і рушив у поворотну дорогу, в Рахів.

Заїхав із молодичкою щасливо в Рахів і передав її в руки газди. Газда ж, то плакав, то сміявся з радощів, не міг натішитися своєю жіночкою, не знав де мав її посадити, як до неї говорити. А Лукина обнимав і цілував. Газда справив із радости велику гостину, як би друге весілля. На гостину запросив багато газдів і газдинь. Гостина була з музикою, співанками і танцями. Всьому цьому приглядався Лукин – перший раз таке бачив. Сто потіх мали гості з Лукина, коли йому дали пити вино. Кривився, але пив. Як же не пити, коли так гарно припрошувано до пиття. А що було далше? Вино й музика підохотили його і за прикладом других пішов у танець. Але ж танцювати не вмів і осмішував себе, але це тільки зразу. Потім уже танцював не гірше за других. Утомив його танець, тай сів. Присілись до нього газди й просили, щоби їм оповів, як то він освободив газдиню-молодицю. Не радо оповідав про це Лукин, однак таки задовольнив цікавість газдів. Тоді один із газдів спитав його чому він не вбив того поганого пана. Той же міг піти за ним у погоню. А що було б як би був дігнав у дорозі його з молодичкою? На це відповів Лукин, що дід у печері над Пробійною навчав його Божих заповідей, а в них Господь казав «не вбивай». Міг легко вбити пана, але не хотів перетупити Божої заповіді.

Молодий газда хотів обдарувати Лукина, чим тільки міг, давав йому коня з сідлом, але Лукин не хотів нічого брати. Замість цього ще допоміг йому в переселенні з Рахова в глибину гір, щоби заховатися там від пімсти пана. Всі були певні, що пан нападе на газду і знову пірве його жінку. І так воно сталось. Але газди з жінкою не було вже в Рахові. Переніс своє газдівство в далекі гори.

Рахівці сподівалися нападу паниська, тож і привітали його разом з гайдуками так, що залишив кількох убитих гайдуків, та ледви сам живий утік. Газда просив і намовляв Лукина, щоби залишився в нього на новому газдівстві в горах. Але Лукин не зробив цього тому, що хотів блукати далше горами, а також і тому, що боявся молодички, яка дуже нагадувала його Лісну. Готов влюбитися у молодичку, а йому, як християнинові, цього не вільно.

* * *

Тож попрощав молодих газдів і пішов у «світ», у свої гори.

Ніхто не пізнав би тепер колишнього Лукина. Лукин – легінь! Хоч дивися на нього, а хоч малюй! Красунь! Рослий, стрункий, високий, як молодий бук над потоком, а сильний, як кількарічний ведмідь, та гарний і пишний, як Піп-Іван на весну. Нема вже на ньому одягу зі шкур, а має одяг барвистий, верховинський, на голові закосичена кресаня, а з-під неї кучері визирають. Так, Лукин нині Чорногірський орел. Багатий усім тим, що бачить і чує. Все те, куди ступить, вважає своєю власністю: гори, ліси, полонини зелені і блакитне небо зі золотим сонцем над ними.

Іде Лукин, землі під ногами не чує. Ліс нашіптує йому казку карпатських гір і в тій казці Лукин думкою і чином поринає. Чи не казав йому дід, що сам Господь пробуває у казці вічності, якій не було початку й не буде кінця? Заслуханий у казку не знав сам, де й куди він йде. Та ж пощо йому знати куди йде? Він же не йде, а на крилах гірської казки летить. Казка гір окрилена. Орлом понад гори кружляє, зозулею з ліса в ліс летить, потоками пливе, чічками цвіте.

Перебув, переблукав Лукин літню і осінню казку Бескиду. Прийшла біла, зимова казка й усю природу приспала, заколисала, білою скатертю вкрила, інеем присипала, морозом закула. Пригадав собі Лукин, що йому нікуди дітися – ні хати, ні колиби немає в нього. Одна тільки ватра, що й зимою гріє... А тут і буря зимова загула. Щастя, що Лукин найшов над потоком невеличку печеру, в якій пересидить люту бурю. Вітри втомилися, буря знемоглася, небо прояснилося і Лукин вийшов із печери. Всюди кучугури снігу. Пробивається крізь них. Ніде людського сліду, ні голосу. А йому йти треба – все далше й далше. Ось і вечоріє вже. Де ж йому нічку переспати?

Ось щось йому привиділося! О, це не палата Царя Лісів! А може це дійсно тільки привид? Підходить до того привида. Та ні! Це ж таки справді палата Царя. Як він зайшов сюди, запитує сам себе. А може якась сила завела його під цю палату? Заходить у середину палати. Здивувались Лісовики, побачивши його. Зразу не пізнали його. Це ж не той Лукин, що знали його колись. Але Лісовики то розумні сотворіння, розпізнали в легіні давнього Лукинка, дитину-сина гір і лісів – не прогнали з палати, а усміхом привітали його.

А сам же Цар? Грізними очима поглянув на Лукина. Його чоло було зморщене і смутком-жалем покрите. Не дивно. Вчорашня буря, що шаліла, стогнала й гула над горами, стоглосами вила й вікові дерева з землі виривала, накоїла багато лиха, надщербила дуже його лісове царство. А йому жаль кожної деревини, він усім серцем любить свої ліси. Так, але супроти гірської, зимової лютої бурі він безсилий, так як людина є безсила супроти смерті. Як же йому не сумувати по втраті вікових ялиць і сильних буків, смерек і яворів, чи кленів? А тут ще й оцей Лукин прийшов, колишній син казки лісової і гір!

Промовив Цар грімким голосом до Лукина – промовив лісовою мовою, якої Лукин ще не забув.

«Чого зайшов ти в мою палату? Ти ж уже не наш, ти легінь-верховинець, як усі ті, що до них ти уподібнився, це люди, які нищать моє лісове царство. Ворог ти мені! Забув уже може, що мої слуги, Лісні й Лісовики, виплекали і виростили тебе? Тепер ти відцурався їх! Легінем, чоловіком став і будеш робити те саме, що роблять твої побратими! Нищать мое царство, нищать багатство і красу гір – ліси. Нищать! Безмилосердно, вперто й завзято! Та за всяке зло приходить кара. Прийде вона й на карпатських людей! Прийде! Вирветься з ланцюгів й оков лютий Арідник. Вогнем люті й ненависти запалає проти Бога-Творця світу й Цих гір та піде на них війною. Завоює Карпати, знищить моє царство, але знищить і вас, верховинців. Такий вже закон цього світу: «Нищиш мене нині, знищу тебе завтра». «Чув Лукине, що я говорив тобі? Чув і зрозумів? Иди і скажи це все тим, до кого пристав. Відійди! Ти вже не наш!»

* * *

Наче запаморочений вийшов Лукин із палати Царя лісів. Не вийшов сам, а вивів його один із Лісовиків. Пішов у темну ніч. Пішов із тим, що чув від Лісового Царя. Не йшов, а щось гнало, а чи несло його. Мабуть, нечиста сила несла його. Вона то занесла Лукина в глибоку пропасть між скали. Впав у ту пропасть, а там печера. Опинившись в ній, спочатку не бачив нічого. Наколи ж прояснилося йому в голові і в очах, обняв його великий страх. Побачив прикутого до скали самого Арідника... Очі того сатани горять вогнем, зуби в нього великі і гострі, як у вовка, а руки й ноги закінчені великими пазурями, сам же чорний і порослий шерстю. На голові розкуйовжене волосся, а крізь нього визирають роги. Схожий трохи на чоловіка, а

трохи на звіря. Але Лукин не злякався його. Злякався більше його вигляду. Зрештою, нема чого лякатися Аридника. Він у сильних ланцюгах закутий, а гаки, що ними прикутий до скали, дуже грубезні. Так, але Лісовий Цар казав, що колись цей Аридник зірветься з ланцюгів і вийде на світ. Чи може це статися? А що буде, як він справді вийде? Вийде на світ з цієї печери... Ух! Чи не прийде кінець світу, а передовсім Карпатам?

Аридник побачив Лукину, заскреготав зубами аж іскри посипались тай задзвонив ланцюгами, наче бажав би порвати їх і кинутися на «гостя». Не знав Лукин сам, як, куди і коли вийшов він із Аридникової печери. Славити Господа якось удалось вийти на Божий світ. Так, але не позад нього щось біжить, здоганяє. Чорне, невелике. Підскакує і котюжкою гавкає.

«Прийде, прийде час! Аридник порве ланцюги й вийде з печери. Зареє, що весь світ, почувши той рев, здригнеться. Гав! Гав! І буде мати цей наш батько Аридник, багато слуг. Слуг вірніших псів. Не він сам, а руками слуг, нищитиме всіх і вся. Усіх, хто не буде з його роду»...

Погавкало те чорне й щезло, наче б під землю провалилося. А Лукин пішов собі далі. Пішов із чорними думками у голові. Не знав, чи вірити тому всьому, що щойно пережив. Чи був це якийсь поганий сон, чи правда це була?

Іде та думає, передумає ту зимову казку гір, що пережив і зазнав у печері. Так, зима в горах, це дійсна казка. Таких же зим, як у Карпатах, немає ніде.

* * *

О, гірські зими знає Лукин добре – знає і любить їх. Їх дику красу і грозу. Але якось досі крив його Господь від зими в Чорногорі. Її він не бачив зблизька, не переживав її жаху із її несамою силою. Аж раз – сам не знає що – занесло його зимою на Говерлю. Отут побачив і почув справжню Карпатську зиму. Чув від людей, що Чорногора не любить зимових гостей, але вірив у це і не вірив. Аж таки довелося загостити під Говерлю. Чорногора привітала його сніговою курявою, бурею, метелицею, світ перед ним закрила, очі засліпила, закрутила ним і завертіла, в стебелинку перемінила... Цього Лукину, що то своєю силою протиставився силі ведмеда. Не знав досі, що це таке чорногірський вітер та буря і яка в них несамою сила. Буря в Чорногорі немає стриму, ні забори, тут же безлісні верхи й полонини, вітер може гуляти, куди захоче. В світи несе сніг, засипає ним усі видолінки й вертепи, намагається все замести й зарівняти. В таку зимову пору ні людині, ні звірині не втриматися на Чорногорі, ані не перейти її. А Лукин вірить у свою силу, вірить, що продістанеться на іншу сторону Чорногори й заховається перед її грозою в потойбічних непрохідних лісах. Не хоче вірити, що перед чорногірською зимою бурею ніщо не встоїться – не встоїться і він, Лукин. Буря звалить з ніг, присипле снігом, заморозить... Пропаде, загине. Найдуть замерзлого голодні вовки й пожеруть, навіть костей не лишать. Лише думка в голові Лукину працює ще. Бачить, наперед, що його не пустить буря, а завернути теж немає сил.

Знає, що там десь, може й не так далеко, ліс, але чи можна добитися до нього? А зрештою, чи знає він, куди вперед, а куди назад? Уся Чорногора, це один страшний крутіж, у якому легко задушитися. Буря не лише валить з ніг, але й дух запирає. Лукин наперед, а буря мече ним назад, все на одному місці крутить ним. До ліса, до ліса добитись йому. Але де той ліс? Це лиш у думці, бо в очах сніг, а в ушах свист і рев бурі. Разом із крутіжем бурі крутиться внаслідок й голова Лукину. Не знає, чи це вие чорногірська буря, чи заводять відьми-чарівниці, а чи повставали давні великани й заревли на всі гори. Лукинові заперло вже віддих, чує душитись. Але не подається, не здається бурі, держиться на ногах, не падає... О, яку ж силу має Чорногора! Нема другої сили, щоб могла рівнятися з нею! Це мабуть Говерля завела розмову з Піп-Іваном. Ніхто не сміє ту розмову переривати, ані її притишити... Який же тут Лукин маленький і слабенький! Але він таки на своїх ногах ще, хоч уже не вірить, що врятує своє молоде життя, – до ліса не дійде, не заховається в ньому перед лютою бурею. Чує повне ослаблення, тратить

силу. Ще крок, ще два і він уже на землі. Пробує піднятися – не може. Лізе на колінах і руках – руки клянуть, деревіють. Та все таки Лукин не думає тут, на Чорногорі, гинути, як мога, не здається сніговій бурі. Але не устати на ноги внаслідок не може. Ба й повзатись по снігу, на це теж нема вже сили. Лежить як колода дерева, ледви ще дише. А буря мете снігом й покриває його ним. Заплющує очі, але притомности не тратить. Костеніють ноги й руки, але серце ще б'ється і думки в голові не завмирають, працюють, одна другу підганяє. Але цього, що з ним діється, не розуміє вже й не знає, де він. Чи це буря над ним гуде, а чи орли крилами лопотять. Чи злі духи виють і крутять снігами, а може це мавки закрутилися в танці? Не свист і голосіння, не виття, ні, це Лісні над ним співають, до сну приколисують. А йому щораз тепліше, тай спати, ох, як хочеться. А Лісні й далі співають йому – співають, як колись маленькому співали. Милий, ніжний, солодкий той спів.

Ні, Лукин не завмирає, не замерзає, лише засипляє – солодкий сон огортає його. Аж, що це? Хтось не дає йому заснути. Щось лиже йому чоло й лице, а хтось другий бере його за плечі й підносить. Нічого цього не розуміє Лукин. А той «хтось» бере його на плечі й несе та тягне за собою, пробує пхати поперед себе, але Лукин паде. Він не може прийти до пам'яті – вона опустила його, як засипав. Так його безпам'ятного приволік той «хтось» над потік до колиби й поклав на лежанку. В колибі горіла велика ватра. Видно, той «хтось» жив тут із котюгою. Власник колиби наляв до кітлика води й всипав до неї якогось зілля, а коли воно заварилося, відчинив Лукинові рот і напоїв його тим гарячим виваром. Тоді почав терти Лукинові ноги й руки. Лукин був далі без пам'яті. Колибник прикрив його двома вовчими шкірами й пересидів при ньому всю ніч. А все надслухував, чи дише й чи ще серце б'ється в ньому.

Рано понатирив Лукину мастями – передовсім ноги й руки, але зі сну не будив. Десь аж сполудня відчинив Лукин очі. Колибник дав йому знову пити теплового вивару й дав їсти сушених ягід і меду. Після цього Лукин знову заснув і спав до пізнього вечора.

Прокинувся з глибокого сну й пові очима по колибі. На її середині горіла велика ватра, а біля неї чоловік. Не старий ще, але весь зарослий – на голові буйна чуприна, борода довга, майже до колін, а очі у нього світяться як вночі у кота. При його ногах велика котюга. Такого чоловіка, як цей колибник, ще досі Лукин не бачив. Ростом не дуже високий, зате широкий у плечах, кремезний, сильний. Не скоро промовив він до Лукина, вдвлявся в нього, як би бажав прошити його наскрізь гострим зором. А потім заговорив... Грубим, глухим голосом, як би добував його з великої бочки.

«Пробуй, легше, встати на ноги». Лукин устав.

«Зроби кілька кроків. Так. А тепер сядь на ковбчик, що коло ватри». Лукин сів. Тепер він дав Лукинові спорий кусень прижареного м'яса.

«Харчуй! Певно здорово проголоднівся». Харчує Лукин «без принуки». Справді голодний як вовк. А колибник говорить: «Захотів, легіне, перейти зимою Чорногору? Молодість-буйність. – «Гукну, крикну й уже Говерлю перештрикну!» А воно не так.

«Скажи, як захочеш – не захочеш то ні – хто ти, тай що тебе занесло в люту зиму в Чорногору? Шукав собі смерті, чи хотів поборотися з зимовою силою Говерлі?»

Лукин розповів коротко про себе... Він син Карпат, хоч молодий, але знає вже добре гори, а тепер, сам не знає, що занесло його в Чорногору, щоб побачити її зимову силу й грозу.

«Ну й побачив» – сказав колибник. «Як би не оця моя котюга, був би вже більше не то Чорногори, але взагалі світу не бачив. Вона, оця котюжка, врятувала тебе від смерті в Чорногорі».

А котюга весь час гляділа вірними, щирими очима на свого колибника, як би розуміла його мову. Колибник говорив далі:

«Так, так легіне, якби не ця котюга, був би ти пропав у Чорногорі, а я не бачив би тебе в моїй колибі й не говорив би до тебе».

Він розповів Лукинові все, як воно було. Тоді, як Лукин засипляв у Чорногорі вічним сном, як його найшла там котюга, та як заніс він і затягнув його в колибу, в якій спав даліше твердим мертвецьким сном і вкінці пробудився та ожив знову. Замок колибник, попав у глибоку задуму. Мовчав і Лукин. Тиша була в колибі... Тишу перервав колибник. Він розповів Лукинові про себе.

* * *

Його дедя, заможний газда над Черемошем, мав двох синів, його і молодшого від нього, Леська. Мав дедя з них велику потіху – славився ними більше, ніж своїм багатством. На легінів виросли. Почав дедя думати про їх женячку. Одного оженив і залишив на газдівстві при собі, а другий пристане до якоїсь газдівської дівки. Так думав дедя. А воно сталось зовсім не так...

На другому ґруні, мав велику гражду газда Танасій Черкалек, а в нього була донька, Анничка. Як зазулька в лісі, як квіточка в лузі. Щоб усі гори здовж і впоперек перейшов, другої Аннички-красуньки не знайшов би. І от у цю Анничку влюбилися оба братчики, він і Лесько, а один за одного не знали. Анничка знала, та мовчала. Мабуть оба припали їй до вподоби й надумувалася, котрого з них взяти за мужа.

Анничка надумувалася, але лихо не надумувалося – ненадійно й несподівано прийшло – громом із ясного неба вдарило.

Весна прийшла і брала гори в свої обняття, голубила їх, пригортала до себе, горячу кров кохання вливала в серця легінів. Плив понад гори місяць, зірки моргали й всміхалися до гір і людей.

«О, ніч це була, ніч! Не всиджу в хаті, піду на ґрунь, викличу з хати Анничку, поговорю з нею, спитаю, коли поберемося? Пішов. От я на ґруні, недалеко гражди Черкалека – світло в хаті – не сплять газди, не спить напевно ще Анничка. Тихими кроками наближаюсь до хати. Але хто там, хто під хатою? Місячно ж, видно, як у днину. О, там Анничка, а з нею, хто, хто? Ніхто другий, лише мій братчик, Лесько. Одною рукою держить Анничку за руку, а другою обняв її поза шию. Так, там Анничка з Леськом. А я? Полум'ям горіло в моїм серці кохання до Аннички, тепер загорілася в ньому злість, ненависть до брата. Ні, ні, Леську, не буде Анничка твоєю! Не буде!

Вовком лютим кидаюсь на Леська, відриваю його від Аннички і з усієї сили мечу ним до грубого бука недалеко хати. Анничка закричала й утекла. Лесько на землі під буком, лежить, не встає. Наближаюсь до нього й підношу. З його голови цюрчить кров. Голова розбита – вдарив нею до твердого бука. Наслухую – серце ледве б'ється, віддих слабенький. Простогнав раз і другий. Боже, Лесько вже мертвий... Простогнав ще раз, витягнувся і віддав Богові душу... Що, зробив я? Я? Ні, це зробило кохання до Аннички й ненависть до того, хто хотів забрати її від мене!

Так, але ж я душогубець! Я братовбивець! Що ж мені тепер робити? Куди дітися? Волосся рву з голови, дзвоню зубами, як у пропасниці. Припадаю до мертвого Леська, цілую його. А тут, як би щось підірвало мене й каже бігти, втікати. А куди бігти, до кого втікати, не знаю. Не знаю, а біжу, землі під ногами не чую. Так біг до ранку, біг і даліше, не приставав, не припочивав.

Перед мною Анничка, за мною Лесько, а в грудях буря з блискавицями і громами.

Почав думати про смерть. Не живе братчик, не жити й мені. Так. Пошукаю собі смерті. Мушу вмерти! Бо для душегубця, братовбивця нема життя! Як же йому жити без душі й без серця? Душу мою забрав із собою братчик до гробу, серце залишив я там, де Анничка.

Шукав я смерті, хотів віддати своє життя покійному Леськові. Хотів утопитися, вода не приймала, хотів повіситися, курмей вривався, штрикав із високої гори-скали, не забився. Що не робив, що не діяв, смерті знайти не міг. Бог покарав мене життям. Буває – найбільша кара на цім світі, це не смерть, а – життя. Куди ходив я і блукав, не знаю, не пам'ятаю.

Блукав аж до осені, вкінці опинився тут, серед лісів, над потоком. Дальше не було вже куди йти. Тут побудував я цю колибчину і животію в ній. Як довго я тут, не знаю, затратив рахунок днів і років. Тай від коли тут, не бачив ще людей – ти перший, але й тебе не побачив би був, якби не оця котюга, що не знаю звідки приблукала й живе зо мною. От я розповів тобі про себе, але ти не мусиш цього переповідати другим. Що чув, заховай для себе».

Хоча по кількох днях хотів Лукин йти геть з колиби, та колибник не пустив його від себе. Аж як перестало віяти вітрами і злегшав мороз, розпрощався Лукин із нещасним колибником – сказав, що не звик довго сидіти на одному місці – мусить йти. І пішов.

Колибник перестеріг його йти ще раз почерез Чорногору – вона не любить зимових гостей. Порадив йти далі потоком. Дійде до ріки Тиси, а там найде села й людей. Пішов Лукин.

Пішов і поніс із собою ще одну казку гір – казку верховинського кохання, казку життя і смерті. Не довго йшов і не далеко зайшов. Зима і не думала лекшати. Карпатська зима, заворожена чарами білої краси, грізна, але прекрасна. Все завалене снігами, скуте морозами – все в руках казкової зими.

Іде Лукин, його ноги западають у глибокий сніг, а вітер знову дме, мете снігом йому в очі. Лукин уперед, а вітер завертає його назад. Мусить борикатися з ним, – боротьба нелегка. Але в Лукина є нова сила. її протиставляє верховинній бурі та йде все дальше, все вперед, куди несуть ноги. Але ж це зима, блукати горами днями й ночами неможливо. Треба найти якесь пристановище, де би дозимувати. Шукав довго, аж найшов невеличку печеру над потоком. Тут перезимує – сказав собі й осів у печері. Не легко було перебути в ній довгу зиму. Днями самота, тиша і відлюддя. Лише ночами оживав трохи зимовий світ гір. Навідувались до Лукина голодні вовки, забігали гонені вовками сарни, гавкали під печерою лисиці, чути було в лісах голоси звірів і крик нічних птахів. А вже найгірше, так це, що ночами навідували його всякі духи й не давали спокійно спати. Були добрі, але більшість з них були злі духи. Прогнати їх від себе не було легко. Вже багато легше було позбутися вовків. Кількох вбити, а решту прогнати.

Велику силу духа й багато завзяття й витривалости треба було мати, щоби на відлюдді перебувати зиму в лісовій пущі. На щастя сила і витривалість були в Лукина. Діждався передвесняного часу, залишив печеру і пішов дальше блукати горами-лісами.

Блукав, – а блукаючи, мав багато різних пригод, в більшості не дуже то милих, а то й прямо жахливих. Кінчилася зима, але ведмідь не вилазив ще зі своєї «гаври». Йде Лукин темними пралісами, заходить у гушавину. Нараз не счувся, як опинився у якійсь ямі. А та яма, не яма, а гавра «вуйка». От попав у гості до вуйка. Вуйко заснув у гаврі на початку зими і спав дальше, щоб прокинутися з приходом весни. Сон вуйка перервав Лукин. Щастя, що це був час перед весною, коли вуйко, не ївши довгий час, був ослаблений і не мав великої сили.

А все ж таки прокинувся, ухопив Лукина за ноги і Лукин вже у лапах вуйка. Знає, що попастись ведмедеві в лапи, це смерть, не вирватися з них живим. Але ведмідь цей ослаблений, тай не попав на слабого – Лукин не втратив сили в печері. Вуйко випускає з лап Лукинові ноги й бере його попід пахи, але хоча вже Лукин має вільні руки. Дусить ними шию вуйка, здавлює так, що той не може вже видати з себе духу. Давить вуйко Лукинові ребра, аж тріщать, але Лукин теж; давить вуйка за горло. Йде смертельний змаг між ними. Пригадав собі Лукин про ніж за чересом. Лівою рукою душить вуйка дальше, а правою блискавкою витягає ніж зза череса і ним коле в саме серце вуйка, раз, другий і ще раз. Захарчав вуйко і випустив Лукина з лап. Лукин перемиг ведмеда. Довго відпочивав після змагу. Видряпався із гаври, не йшов далеко. Розложив ватру і заснув при ній.

* * *

Чув Лукин про вовкулаків і упирів, але в своїх мадрівках ще не стрічався з ними. Так, але не казки «гоп», як не перескочив! Таке сталось із Лукином. А сталось воно у Чорногорі, як

заночував був при ватрі над одним озером. Була певно вже північ. Прокинувся Лукин нагло зі сну, як би хтось збудив його. Глянув і великий ляк обняв його – дало йому «пуду». Над ним якесь страшилище – пів чоловіка, пів вовка – термосить Лукина за плече.

«Це напевно вовкулака» – подумав Лукин. – Бачив вже у горах усяку погань і нехарь, але такого «страшилища» ще не зустрічав. Зірвався на ноги звільнив плече з лап вовкулаки, тай за свою довбню. Б'є нею вовкулаку по голові, але він знову Лукина за плече бере – щастя, що за ліве. Лукин може держати довбню правою рукою і бити нею страшне «опудало». А воно не подається, держить даліше Лукина за плече. Ба намагається вхопити його ще за праве плече. Що буде тоді з Лукином? Лукин добрався останніх сил, напружив всі м'язи. Вдалося йому вирватись з поганих рук вовкулаки. Щастя, що той не покалічив його гострими зубищами. Втікає від вовкулаки, біжить, що має сили в ногах. А вовкулака за ним – ось-ось досягне його. Лукин шубовсть у озеро, може так врятується від страшилища, хоч і не знає, чи той не скочить за ним у воду. Але ні, вовкулака пристанув на березі озера, не збирається скакати в воду. Мабуть не вміє плавати, боїться води. Постояв, потупцював на березі якийсь час, завив, заревів і пішов геть. Від його реву, здавалося, здригнулася уся Чорногора.

Мокрий, як курка на дощі, виліз Лукин із озера – труситься з холоду. Йде в противну сторону, куди подався вовкулака. Не дай Бог стрінати його ще раз! Відійшов далеко від озера. Розложив велику ватру, гріється при ній, сушить мокрий одяг. При ватрі пересидів до ранньої днини. Уснути не міг – увесь час перед собою бачив жесного вокулаку. Так, але пізніше зустрівся ненадійно з іншою потворою – з упиром. Про упирів чув Лукин, як був у палаці Лісового Царя.

Йде Лукин попід ліс. Аж тут вискакує з ліса страшилище – ні звір, ні чоловік. Не знати, що і чим порослий, шерстю чи волоссям? З пащі висолоплений червоний язик, очі палають вогнем. Лукин знає, чув, що упирі постають з людей. Упир ще й за життя упиром, зовсім схожий на чоловіка, лише, що в нього червоніше обличчя, ніж у других людей. У справжнього упира переминюється чоловік щойно по смерті. Бувають і упириці, ще жесніші від упирів. Упири, чи упириці не страшні й не небезпечні, поки живуть між людьми. Тільки часом зникають кудись, ідуть в ліси, де сходяться із щезниками – дідьками і відьмами та відьмаками. Їх душі не належать їм – душі свої віддали щезникам-дияво-лам уже за життя, та про це ніхто з людей не знає.

Умре упир, чи упириця, поховать їх, як і других людей, а вони потім вилазять із гробів і ходять ночами по горах, часом відвідують свояків, заходять до їх хат. Уже й по смерті сходяться, як за життя зі щезниками і відьмами. На людей наводять жах. Такого упира зустрінув Лукин під лісом, як попередньо вовкулаку над озером. Ляк зібрав його. Має зі собою пістолі і ніж, але знає, що ними нічого не вдіє потворі. А упир щораз наближається до Лукина. Лукин розгубився, затрусився, не знає, що діяти? Втікати? Але ж його ноги, як би прикуті до землі. Не поворушить ними. Стоїть, жде, що робитиме упир. Упир уже біля нього. Обходить його довкола, нюхтить, обнюхує Лукина. Лукин немов перемінений у стовп, стоїть, не ворухнеться.

Упир підоймається вгору, лиже Лукина червоним язиком, від чого Лукинові йде мороз поза шкіру. Але не рухається, стовпом стоїть, наче завмер. І добре, розумно зробив. А то могло би погано бути, якщо б пробував зводити двобій з упиром. Упир грізніший від вовкулаки. Задиратися з ним дуже «варівко»-небезпечно. Упир, обнюхавши Лукина й облизавши його, відійшов у ліс, не видавши із себе голосу й не ушкодив нічим Лукина.

Мабуть ті погані пригоди причепилися Лукина і переслідували його, бо мав він ще пригоду із водяником. Сам не знав, як вирвався з рук отого водяного «жеснека». Трапилось це одної місячної ночі. Брив потечерез Черемош, добрив але на середину ріки, аж тут ловить його щось за ноги й повалює у воду в місці, де була найглибша вода у Черемоші.

«Що це за біда? – питає себе Лукин. Чує добре, що щось держить його за ноги. Напевно це водяник, про якого розповідали йому Лісні і Мавки. Починає борикатися з тим водяником

– мусить вирвати з його рук свої ноги! Тяжко у воді дихати, в роті повно води. Але він, най буде, що буде, не дасться водяникові. Так, але ж на допомогу водяній марі спішать потопельники-топільники. Це, як зачував, дарабники, керманичі дараб, що потопилися в Черемоші.

«Пропав я! Стану теж топільником» подумав Лукин. «Алеж ні, не дамся отим водяним страшилам»!

Щастя, що він уміє добре плавати, навчили колись Мавки. Водяник держить його даліше за ноги, а топільники намагаються вхопити його за руки. Лукин бачить, не вирве ніг із рук водяника, тож тягне його з цілої сили за собою з глибини на плитку, топільникам не дає взяти своїх рук – відмахується від них, відбивається. Щоби тільки дістатися на плитку, але бистру воду... Тоді дасть собі раду із водяником і його помічниками, топільниками. Ще, ще трохи зусиль і боротьби й Лукин опинився на бистрині. Там надійна оборона, каміння. Ось-ось він на міліні, а тут каміння велике й мале. Летить каміння у голову водяника та його помічників. Камінь за камінем, то великий, то малий. Водяна мара починає кричати. Мабуть з болю. Лукин, хоч це ніч, але на його щастя місячна, цільно влучає камінням у їх голови. Вже водяник звільнив Лукинові ноги. Лукин вже на ногах, хоч їх підривають бистрі хвилі Черемоша, він стоїть просто, не подається їм. Ще, ще трохи натуги, Лукин уже близько берега ріки – ось він вже вискакує з води.

Ох, який же він утомлений! Ледве держиться на ногах. Але не стоїть над рікою, ні, він іде геть від неї і від водяної мари та нехарі.

* * *

Пішов у ліс, що за Черемошем, цілісінький мокрий та протряхлий. А тут не може викресати ватри, губка замокла. Без ватри пересидів, трясучись, аж до ранку. Буде тямити зустріч із водяником і топільниками...

Мав Лукин ще одну пригоду, може найжахливішу. Пригоду з – мертв'яком. Її не забуде до смерті. А трапилося воно так:

Іде Лукин полониною, Лудовою. Наближається вечір. Он на небі вже появилася зірка, за нею друга і третя. Вже і місяць вийшов на небо. Лукин поспішає в сторону ліса. Там розкладе ватру і заночує при ній. Заходить на край ліса. Там невеличка поляна, а на ній щось, якби могила-гріб, але без хреста. Дивно, звідки ця могила взялася? Певне, сама не «виросла», мабуть хтось її усяпав. Та це не дуже цікавить Лукина.

Розложив ватру і присів коло неї. Похарчував, що мав, приляг і вснув. Переспав пів ночі. Нараз почув жахом проймаючий голос. Прокинувся, схопився на ноги. Протер заспані очі, глянув і злякався, чудом задивувався... Могила, якби кимось розкопана, біля неї «страшек». Кости прикриті білою сорочкою. Знає Лукин – це мертв'як, що вийшов з гробу на світ. Північ – це його пора-час. Закалатав мертв'як кістками й закричав ще раз і ще раз. А потім засвистав. Здавалося, що від того свисту листя з дерев поспадає. Хвилина... Чує Лукин тупіт кінських копит. Біжить кінь... Прибіг, заіржав на весь ліс і станув при мертв'яку. Мертв'як ловить коня за гриву й уже на ньому. Кричить: «Марічко! Марічко! Поніс кінь мертв'яка на Лудову... Не знав Лукин, що йому робити, втікати з поганого місця, чи ждати, що воно далі буде? Цікаво... Ждав і діждався. Прибіг кінь із мертв'яком-кістяком. Мертв'як зіскочив із нього й зник у могильці. Могила закрилася, кінь заіржав і зник, побіг на полонину.

Лукин залишив ватру і пішов геть, шукати другого місця, де міг би дождати ранку. Про сон і не думав, знав, що до ранку вже не засне. Щойно по кількох роках дізнався, хто той мертв'як і звідки він узявся на Лудовій, на лісній поляні. Ото в одному селі за Черемошем, жив дуже «здуфальний» легінь, завадіяка – забіяка. Всі сторонили від нього. За щобудь рубав барткою голови. Аж зарубав одного легіня, що посмілився, залицятися до його дівчини-нареченої. Але вбитий мав брата, а той запрягся вбити забіяку. Лиш його одного боявся забіяка-

вбивець. Знав добре, що прийдеться йому заплатити своїм життям за смерть легіня. Тому то сів на коня і втік у ліс. Загнався на полонину Лудову. Пустив коня на полонину пастися, а сам, найшовши поляну в лісі, ляг під деревом і заснув. Насунула з Чорногори темна хмара, а з неї посипалися блискавиці, ударили громи. Легінь зірвався зі сну. А тут грім у нього. Вдарив і вбив. А як опинився потім у могилці-гробі, того ніхто не міг ні пояснити, ні сказати. Певно найшов його хтось вбитого під деревом і поховав на поляні. Кінь легіня залишився на Лудовій – і не дається нікому зловити. Полонина велика, має куди втікати від людей і ведмедів. Так було воно з мертв'яком, який нагнав Лукинові багато страху.

Бачив Лукин багато Карпатських чудовищ, але не бачив ще ні одної відьми, хоч чув, що їх не мало в наших горах і лісах. Аж прийшов час, що не лише побачив відьму, але й стрінувся з нею зовсім близько. До всіх зустрічей Лукина з поганню, заставляла його мандрівка горами, лісами і полянами. Перед вечером опинився раз над Черемошем у лузі. Холодний вітрець потягає, пахощі зілля і квітів розносить. Черемош хвилями грає, на небо вийшов срібний місяць, купається у воді Черемоша, миє своє лице, сам собі, як у дзеркалі, приглядається в плесі Черемоша. Зірки моргають, мигають-миготять, по одній відриваються від неба й у лісі падуть. Ніч чарами гори засіває.

Рай зійшов у гори із неба. Рай і в душі Лукина. Слухає нічну казку Бескиду. Довго не міг заснути. Вже досить пізньою було, коли вснув твердим сном після цілоденного блукання. Вже зорі почали гаснути й місяць зблід, з-за Синиць показалися перші проміння сонця, а Лукин спить далше – спить і солодкі сни снить. Сниться йому, що над ним дівчина, чи молодичка нахилилася і в його сонні очі зазирає. Прокинувся... О, ні, це не сон, біля нього таки справді молодичка, пізнати по завою голови хутскою. Протирає очі, сам собі не вірить... Молодичка. Але ж яка красна! Як перші проміння сходячого соця! Краща від його втопленої Лісної. Що це не сонна мара повірив, коли красуня заговорила до нього. Не то заговорила, а защебетала.

«Бідненький – біданка, легінчик. Ось, де найшов постіль... Під смерекою, на догіднім листячку, овіяний холодком від води Черемоша й холодною росою зрошений. Бідненький, чому не зайшов до мене на нічліг? Моя хата он там близьенько. Була би нагодувала, ogrіла й приспала. Але й так добре, що найшла тебе тут. Раненько встала я, взяла в руки кошіль і пішла на цей острів-луг, щоб назбирати зілля... Назбиране до схід сонця зілля помічне на всі болі і хвороби. Видиш, у мене вже повний кошіль зілля. Збираючи його, найшла тебе на лузі. Ходи, ходи зі мною до моєї, хати, я сама, ні чоловіка, ні дітей у мене. Чоловік утопився у Черемоши в часі великої повені. Не думай багато – ходи зі мною. Ти мені дужи си сподобав. Узріла тебе і зразу полюбила. Побудеш троха в мене й полюбиш ти мене. Напевно полюбиш! – Бере Лукина за руку й веде до своєї хати. «Ходи, ходи, не думай багато. Я буду твоя, а ти будеш мій»...

Іде Лукин, куди провадить молодичка. Приворжила вона його до себе. Хоч би не хотів, мусить іти за нею. Вона ж «щебече» далше, каже, що бачила його нераз у своїх снах і вірила, що зійдеться з ним. Тепер її сни сповнилися – зійшлися разом обоє.

Завела Лукина в хату, посадила на лавиці, говорить далше, а Лукин мовчить, увесь час глядить у великі, чорні очі молодички – не може відірвати очей від красуні. А вона метнулася сюди-туди й «харчунок» уже на столі.

Лукинові не хочеться їсти, він сам-несвій, не знає, що діється з ним... Попав у ще одну казку чарівних гір, утопив себе у глибоких очах молодички. Одне лише знає: не вирватися вже йому з її білих рук... І так воно сталося. Молодичка омотала, оснувала його, як павук муху... Забув свою колишню Лісну, забув Рахівську молодичку. Як віск на сонці, так Лукин топився в гарячих обіймах молодички.

Сам не знає, як проминуло йому літо з молодичкою. Та й не знати, що було би з ним, як би не сталося те, що сталося.

Оце одного вечора намовила його молодичка випити горнятко вивару з якогось зілля. Не дуже то похочував. пити той вивар, але молодичка так солодко приговорювала й вивар медом

осолодила, що таки випив. Випив і заснув твердим сном на лавиці під вікном. Приснилося йому щось «жесне», погане. Прокинувся з камінного сну. Глянув у вікно. А звідтам морозом повіяло на нього – там було те, що чув не раз про відьом. На подвір'ю відьми заводять свої відьомські «данці» і хороводи. Між ними й його молодичка. Не хоче вірити цьому. Поглянув на постіль, молодички нема. Глядить ще раз крізь вікно на подвір'я. Так, там молодичка! Пізнає її по зеленій хустці на голові, хоч вона зовсім не подібна до тамтої його молодички. Знає Лукин у чий руки попав, хто його приворожив до себе. – Відьма! Що ж діяти йому тепер? Утікати геть! Виходить на затильні двері, біжить до Черемошу, бриде на другий беріг.

«Слава Богу» – думає, – утік від відьми... Але це була передчасна радість. Оце хтось, чи щось, штрикає йому на плечі.

«Не втечеш, не втечеш!» – Кричить. Пізнає Лукин по голосі – це ж його красуня – відьма! Не руками, а залізними обручами здавлює Лукина за шию.

«Не вирвешся, не вирвешся з моїх рук!» – верещить. – «їде» відьма на плечах Лукина. Попадає Лукин у лють, намагається звергти відьму зі себе. Та, де там! Чує, що в нього нема давньої сили – відьма забрала її з нього. Але ні, не дасться відьмі! Добуває останніх сил. Завертає з відьмою над Черемош, відриває її руки-кліщі від себе й мече її в Черемош, там, де найглибше плесо. Думав, відчепився, позбувся відьми, а воно зовсім не так. Забув, що колись чув – відьми не топляться і в найглибшій воді, завжди випливають на верх. «Перекицнулася» в воді Лукинова красуня-відьма тай уже на березі. Лукин утікає, вона за ним, кричить, репетує:

«Не втечеш, не втечеш. Мій ти, був і будеш!»

І вже близько Лукина, ось – ось виштрикне знову йому на плечі. Лукин чує її гарячий віддих, бачить, хустка спала їй з голови, волосся розкуйдовжене, чорні очі вилізли наверх, скрегоче зубами, вимахує руками. Не хотів би Лукин ще раз нести її на своїх плечах.

«Що буде, що буде»? – питає себе в думках Лукин. А відьма дотикає уже його плечей руками... Пропаде він... Аж раптом вибігає з корчів – Чугайстер. Лукин пізнав його. Чугайстер ухопив відьму в свої костисті руки. Не легко вирватися з них. Держить відьму в руках і кричить на Лукина:

«Втікай, втікай! Біжи, що сили в твоїх ногах!»

Послухав Лукин Чугайстра, біжить усе даліше й даліше від Черемошу. Оглядається, Чугайстер взяв відьму в танець. Може затанцює її на смерть?...

* * *

Вийшов Лукин на Кренту. Куди йому йти даліше? Куди? О, гірський світ великий, а ноги в нього міцні, куди загадає, туди понесуть. Занесли його над Пробійну, до печери діда. Довгенько йшов туди й був там саме перед вечором. Розложив у печері ватру, в ній усе так, як було за життя діда, тільки хрести на обох могилках похилилися вже. Треба буде поставити нові. Заснув таки зараз із вечора. Печеру освітив місяць, був якраз у повні. Горами несеться шепотом казка Карпатської ночі. Лише гуркіт і клекіт води Пробійної перебиває часом її. Пробійна не лише клекотить, грімко журчить, але й грає. Своєю нічною музикою вколисує Лукина – приграє і приспівує йому. Шумлять, грають і співають шумом довколишні, правічні ліси. А Лукин спить. Спав, аж почув крик готура – дикого півня. Пробудився і подумав, що це певне північ. Вийшов із печери на двір. Боже, скільки ж тут краси, чарів і див! Місяць заглядає у найменшу щілину, все на землі сріблить. Стань, дивися, чудуйся та слави Господа за його ласку й доброту. Але, але, що там? Протирає очі, глядить на лужок над Перебійною, не знає, що там діється, не вірить своїм очам. Може це даліший сон, може нічна мара, а може місячний привид? Там, там, у лужку, двоє людей проходжується. Люди, чи людські тіні? Там легінь і дівчина, бачить їх добре. На легіневі закосичена кресаня, а в дівчини довгі коси, а в них різнобарвні квіточки. Одне до одного пригортається, поглядами очей пестять себе й голублять.

«Що це, що там?» питає себе Лукин і ще раз протирає очі.

Аж чує, хтось іде, тихо ступає, ніби підкрадається. «Гляди», аж це знайомий Лукинові Лісовик. Кладе руку на плече Лукина, говорить лісовою мовою. Лукин ще не призабув її.

«Я, Лісовик. Може пригадуєш собі мене? Я ж такий, як колись був. Лісовики не змінюються. Лишень ти Лукине, змінився – о, ще як! Глядиш, дивуєшся, не знаєш, хто це ті там двоє легінь і дівчина? О, це ж ті, що поховані в могилах – дід, як був ще легінем і його Васюта. Бачиш, їх могилки розкриті. Це діється кожного місяця, коли він уповні. Виходять обоє з могилок і проходжуються по лужку, як колись за своєї молодости, за життя!».

Зник Лісовик, а через хвилину-дві, зникли з очей Лукина, легінь і дівчина. Якраз тоді зайшов місяць за хмару, стало темно. Лукин роздмухав ватру в печері, доверг до неї дров. Заснути вдруге не міг. Сидів і думав.

Боже, скільки то див, чудес і таємниць у наших горах!»

Рано поставив на могилах два нові, березові хрести, попрощав тих, що в могилах і пішов далі блукати. В очах своїх поніс тих двох, що їх бачив уночі в сяйві місяця. Бачив і пережив ще одну казку гірської, місячної ночі – він її не забуде. Блукав горами аж до зими. На зиму осів у колибчині, що збудував собі на полонині, скраю ліса. Жив, як птиця – жив тим, чим Господь обдарував гори й людей у них. Пережив ще одну, зимову казку гір. Ліс співав йому й у зимі, а нічні шепоти гір уколисували до сну. У казці пережив довгу зиму. Діждався весни. Загнали й заспівали гори. Нову казку почали повістувати. Казку радощів і втіхи, буйности й веселости. Все заворожила весна своєю красою. Все тут казкове. Ліси й звірина в них, пташки й метелики, комахки й бджілки, зілячко й квіти, шуми й клекоти потоків, золоте сонце в днину, а срібний місяць і зірки вночі. Змінюються пори року, змінюється і казка гір. А чи ж не казка занесла Лукина на крилах орла у високі гори й темні ліси та передала в руки Лісних і Лісовиків? Чи не виріс він сам у казці? Чи дотеперішнє його життя, це не гірська казка?

Не забув Лукин нічної з'яви в лузі над Пробійною. Понесла його туди весна. На могилах посадив квіти, задержався в печері. Ось місяць у нов'ю. Задержався над лугом Пробійної. Лукин побачив знову двоє коханців так, як бачив їх минулого року. Ранесенько попрощав могилки й тих, що в них та пішов вздовж із бігом Пробійної. Невидима сила тягнула Лукина понад ту бистру річку. Може сама її назва, Пробійна? Чи де не пробивається вона крізь тверді скали й темні ліси? Може й тому названо її Пробійною? А чи не так само, як ця річка, мусять і верховинці пробиватися крізь тверде життя? Має Пробійна і «синів», які теж, як їх «неня» пробиваються крізь тверді скелі. Це потоки Мосірний і Грамітний та інші. Пройти за їх бігом із полонин над Пробійну, дуже-дуже тяжко й «варівко». Гримучі, крикливі, піністі, а то й ревучі ті потоки, сини Пробійної! Поборюють усі перешкоди і вливають свої холодні води в Пробійну. От дійшов Лукин понад Пробійну до крикливого потоку Грамітного. Здалеку почув голос його «гуку»-водоспаду. Боже, скільки то сили, завзяття і впертости мусить мати цей Грамітний! З одної і другої сторони нависли над ним могутні скали, наметали в нього величезних каменюк, щоб стримати біг його води, загатити його каменистою греблею, а він таки пробивається крізь неї і не дає затримати своєї пінистої води. Вузькою каменистою доріжкою, понад «гук» Грамітного, вийшов Лукин на простору, зелену долину Грамітного, завітчану чічками, позолочену промінням сонця.

Пристанув, сповнений подиву і любови до райської краси гір. Не надивиться, не надивується і не начудується. Перед ним частина раю тут. Раю, про який оповідав йому колись дідок під скалою над джерелами Пробійної. Так, тут частина раю перед ним – у його очах і в серці. Ген там, направо від Грамітного, хатина під лісом. Із хатини виходить дим. Там напевне хтось живе. Зайде туди. Пішов. Застукав топором у двері. Зайшов у хатину. На її середині горить ватра, а при ній сивий, аж білий, кремезний дід. Як стара ялиця під полониною поросла мохом, так і цей дід поріс сивим, мохнатим волоссям, крізь яке пробивається блиск-жар чорних очей. Тими очима може старець напевно прошити наскрізь людину й бачити всі таємниці

в ній. Привітав Лукин діда, як годиться, а той попросив його сісти при ватрі. Перше спитав, чи він голодний? Не чекаючи відповіді, дав Лукинові вуджене стегно з сернюка.

Харчуй, легіню, най тобі буде на здоров'я» – сказав.

Самітно живе тут, і до самоти звик уже, а все ж радіє, як часом хтось зайде у його хатчину. Не часто, але таки заходять до нього люди за усякими потребами. Мають його за ворожбита, знахоря, а то й планетника. А його дедю називали мольфаром.

«Я сам не знаю, хто я такий! Може в дечому відмінний від других наших горен, може? Може й маю силу, якої не мають другі, може? Але та сила не від «злого», як дехто думає. Ні, вона від Господа – від Його духа, яким оживив ці наші гори і все, що на них і в них. Усе ж тут, а не лише люди, оживлені і надхнені Божим духом. Дух гір володіє тут усім! Не люди, а він, отой Дух, володіє нашими Карпатами. Він усюди суший і всевидющий. Без нього, без того Духа гір, були б Карпати мертві! Життя дає їм Дух, ніхто другий! Усьому, кожній комашині, метеликам і бджілкам, травичкам і квіточкам, смерекам, ялицям, букам і яворам, дає життя і силу рости. Знаю, цього не потребуєш мені казати легіню, ти бачив зовсім зблизька Царя-володаря Карпатських лісів, але ти не чув і не знаєш, що крім того Царя, є ще другий, могутніший від тамтого, володар Карпат. Він – це Дух наших гір. Ніхто не бачив його, але він таки існує і горами володіє, дає часто про себе чути й знати. Сила в нього велика. Він підніс у гору горду Говерлю і пишного Піп-Івана та й другі верхи гір. Він друг і приятель володаря лісів та узлагіднює бурі, щоб не нищили краси гір, лісів. Він не дає рікам та потокам заливати луги, царинки й людські оселі. О, Дух наших гір сильний. Він прямо могучий! Найважливіше, що потрапить робити, це відривати людей від землі і підносити їх до небесних висот. Він може привертати зір сліпим, може й будити тих, що попали в мертвецький сон. Я сказав уже, що Духа гір не побачити, але він є усюди! Він все може! Він і керує усім. Тому, хто не вірить у нього – каже жити надземним життям, а віруючих в нього підносить поза хмари й дає їм піднебесне життя. Послухай і «затям» собі добре, що було й що сталося з моїм рідним дедом, якого називано мольфаром. Він був гордий, здуфальний, нікому й нічому не корився. Хотів бути сам собі паном. Знав лише земне життя і дбав лише про своє тіло. Любив земське добро, дбав, щоб черес був завжди повний грошей. Сміявся з Духа гір і з тих, що вірили в нього та надії свої покладали на нього. Намагався відтягати людей від віри в Духа. А який був його кінець?

Одної ночі зайшли в його хату злодії і забрали у нього всі гроші, що він їх мав. Не минуло багато часу і згоріла його хата. Хтось запалив її вночі, він ледви живий вибіг із горючої хати.

Пішов блукати горами, і станув раз на верху скали, що нависла над гуком Грамітного. Як би хтось, чи щось штовхнуло його в плечі; впав комінь головою між каменюки Грамітного, а той потер і поторощив його кости. Пропав і слід по «мольфарові», ворогові Духа. Люди говорили, що це мабуть якась погана сила «вергла» його зі скали в Грамітний, а мені видиться, що це Дух укоротив йому життя. Затям собі, легіне: де Дух, там життя, а де його нема – там смерть. Дух наших Карпат любить дуже гори і все що в них і над ними. Він сильний і дає силу тим, хто живе не тілом, а духом. Тіло без духа мертве, дух же живе й без тіла. Будь вірним сином гір, а це значить сином Духа їх! Знай: не має Дух очей, а все бачить, не має вух, а все чує, не має рота, ні язика, а може видавати зі свого горла всякі голоси. Ті голоси чути в шумах лісів і журчаннях потоків. Вони раз лагідні, а раз грізні. Голос Духа для добрих милий, лагідний, співучий; для лихих же грізний, гримучий і ревучий. Дух наших гір вічний, тому й Карпати наші вічні. Хто тим Духом живе, той, хоч і вмере, житиме даліше в поколіннях. Оце я хотів сказати тобі – і сказав».

Уподобав собі дідо Лукина й задержав його в себе на кілька днів. Одного вечора казав дідо Лукинові сісти при ватрі, а сам пішов у свою темну комірчину. Довго не виходив із неї. Чув Лукин його притишений голос, як би там до когось, а може сам до себе, щось говорив. Вийшов із комірки змінений, як би не той став, що перед тим був... Узяв Лукина за праву руку

й казав дивитися йому в очі. Так якийсь час. Потім дав Лукинові напитися вивару з якогось зілля. А увесь час держав Лукинову руку в своїй руці і шептав щось, але що, того Лукин ніяк не розумів. Увесь час глядів у Лукина, наче бажав би прошити його наскрізь своїми очима. Потім заговорив:

«Не багато сказав ти мені про себе, більше то я сам знаю. Слухай, що скажу тобі: не бачив ти й не знаєш своєї старини, ні деді, ні нені. А вони живуть. Дедю знайдеш, а неню, як схочеш. Та не скоро це станеться. А покищо, йди і блукай нашими горами, не жалуй часу й ніг. Ти син гір і мусиш їх пізнати. Чимбільше їх пізнаєш, тимбільше полюбиш їх. Полюбиш усім серцем цей наш приворожений, чарами оповитий гірський світ. Не одно бачив ти вже й пережив, а побачиш і почуєш ще більше. Світ наших гір просторий та повний незглиблених таємниць. Варто їх пізнати й зглибити.

* * *

Переспав Лукин ще одну ніч у діда над Грамітним, а раненько попрощав його й роздякувався з ним, пішов понад Грамітним у сторону темного ліса, а потім плаєм, д'горі й д'горі, а там побачив перед собою широкий світ зелених полонин. Краса, якої нема ніде в світі! Оце полонина Явориста, а нижче неї праліс, а там далше Дуконя. Пристанув Лукин на верху тої Дуконі. Почув далекий голос вівчарської співаночки. Зловив ухами лише її кінцеві слова:

«...У тій полонині,
Розгубив там вівчар вівці
Й шукає до нині».

Ударив голос тої співаночки об стіну темного лісу. Пішов Лукин за тим голосом. Під лісом побачив якогось дідугана з сопілкою в руці. Сивий-сивезний, старий-старезний, а на ньому лише шмаття з одежі. Підійшов Лукин д'ньому і привітався:

«Дужі, здорові були, діду!»

От розбалакалися оба з дідуганом. Не скоро ввійшов дідо в розмову з Лукином. Видно, давно вже бачив чоловіка – здичавів між лісами на полонинах. Старий відлюдок. Слухав, що говорив до нього Лукин, а може навіть й не все розумів. Щойно потім заговорив. А говорив спровола, як би підшукував слів, щоби висказати те, що хотів сказати. Ось, що почув Лукин від дідугана:

«Сиротою виріс він поміж людьми – багато добра не зазнав. Аж став легінем. Вівчарив щоліта в багатих газдів на полонинах, а найчастіше на цій полонині, Дуконі. Він полюбив цю полонину дуже – здавалося йому, що кращої від неї не було в усіх горах. Зелені, завітчані, обведені темними лісами простори, є куди ходити з овечками. Вдень така красота, що не налюбуватися нею, не натішитися! Але, як прийде ніч-чарівниця, піднесе тебе ген у гору й посадить на місяць тай скаже зірки ловити руками й на землю їх метати. Заговорять ріки й потоки, перекликаються і співають ліси, виходять на полонини Лісні та виводять хороводи, а в озерах купаються Мавки. В таку ніч не спалося молодому вівчареві, він тону в чарах краси гірської ночі; губився в них, намагався ловити їх і заховати на дні свого серця. Діждавшись рожевого ранку, вмивався холодною росою, збирав свої овечки і, приспівуючи, ішов з ними полониною. Любив понад усе ті полонинські, холодні, але соняшні ранки. Та не все були ті ранки ясні і соняшні. Бувало, що на сідала темна «мреч», густа «негура» і ставало темно, тоді не було видно, а лише чути блеяння овечок. Так було одного недільного ранку. Зайшов вівчар із овечками під ліс. Нараз почув дівочий спів із лісу. Милий, тоненький голосочок. Такого голосочку і співу ніколи ще не чув. Може це голосок янголика, що вночі зі зіркою впав на землю? «Бизівно», що так! Мусить побачити того янголика й послухати його співу зблизка! Мусить! Залишив

овечки та йде в той ліс, звідки несеться янгольський спів. Іде і чує щораз виразніше спів, лише не бачить того, хто співає. Але таки побачив! Ні, не янгол це, а дівчина янгольської краси... Дівчина – краса! Стоїть під старою ялицею і співає. Побачила вівчаря, солодко всміхається до нього, білою ручкою махає, до себе манить-прикликає. Як жеж не йти д'ній? Як не побачити й не почути її зблизка? Іде, забув свої вівці, забув полонину й увесь світ! Але наче якесь чудо, чи диво сталось: він д'ній, а вона від нього. Думав: ось-ось буде біля неї, візьме за білу ручку, заговорить до неї, а вона, сміючися, все далі йде в глибину лісу. Все ж таки манить його д'собі, до себе закликає. Так почала водити його по безконечному лісі. Як довго вона водила його, не знав тоді, не знає і нині. Вона ж, ота лісова красуня, відобрала в нього розум і пам'ять. Аж одного ранку завела його на гримучий потік у лісі. Обмився він ледяно-холодною водою і спам'ятався. Почав думати, як вийти з ліса на полонину, – там же залишилися його овечки! Не легко й не скоро вийшов на Дуконю. Сходив її всю, а овечок не знайшов. Пішов у сторону стаї. Там зустрів газду. Злющими очима глянув той на свого вівчаря. Заскреготав зубами й почав бити, куди попало – по плечах і по голові. Бив, поки не втомився і не виладував свою лють. Тоді закричав:

«Прийшов! А де ж вівці, де мій „писаний ботей"? Де? де? – кажи!»

Що ж мав сказати на це нещасний вівчар? Хотів щось заговорити та язик застряг у роті, не може ним повернути. Мовчить. А газда далі:

«Йди, йди, шукай овець! Шукай доти, поки знайдеш і приженеш у кошеру! Шукай до вічного суду!»

Прогнав і прокляв вівчаря. Від того часу й до сьогодні ходить, блукає він полонинами та загублених овець шукає. Шукає та не може знайти. А газда казав шукати їх до «вічного суду».

Жаль стало Лукинові «бідака» вівчаря. Насилу завів його до діда над Грамітним. Дід намучився немало, поки зняв з вівчаря прокляття лютого газди. Але що з цього? Вівчар розсипався в порошок. Хто знає, як довго би блукав полонинами, шукаючи овець? Потім тяжіло на ньому прокляття газди, доти жив. Наколи ж зняв дідо з нього те прокляття «шукати овець до вічного суду» – він розсипався в порошок. Такі то чуда-дива діялися колись у наших горах Карпатах. Сьогодні сказали б люди: «Казка-небелиця», а колись, воно було дійсністю, було заховане в переказах первовіку.

* * *

От наведемо ще одну таку «казку», що її пережив і оповів потім другим Лукин. Захотілося йому раз зайти у потік Добрин і здовж: нього вийти на полонину. Мабуть не було досі ще нікого, хто б відважився зайти в той бурхливий, бистрий і ревучий потік, Добрин. Він має такого ж самого побратима як і він сам – потік Мокрин. Цей Мокрин такий, як Добрин – бистрий, шалений, голосний і крикливий. Знав Лукин теж: добре ще й інший рвучкий потік, Мосірний звався. Він вливається в Пробійну. Однак Добрин ще не знав. Оце в перше довелося йому побачити та почути його. Пробивається поміж: скелі і каменюки, завалений грубезними деревами і камінням. Лютий, скажений, що крий Боже. Ну й сила в нього велика! Побороти і поконати всі перешкоди й добитися до Черемоша, на це потрібна велика сила й завзяття! Клекоче, булькоче, піниться, гуде й реве. Раз перескакує каменюки, раз оминає їх і, шаленим бігом до Черемоша «летить»! Завзятий Добрин, але ж і Лукин неподатливий. Не злякається, не подасться і не заверне. Мусить здовж нього вийти на полонину! «І вийде!» – сказав собі Лукин. Ще троха зусиль і дійде до джерел Добрин, а звідтам на полонину вийде!

Нараз щось там під скалою завважив. Дивиться ліпше і пізнав там старого, кремезного лісовика, а біля нього заплакану дівчину. Підійшов Лукин до них ближче. Дівчина оповідає йому, що ось оцей лісовик затягнув її сюди і вже кілька днів тримає її тут. Не може ні відпроситися в нього, ні втекти, бо сокотить її вдень і вночі. Глянув Лукин грізними очима на лісо-

вика, ухопив його на своє праве плече, а дівчину на ліве й поніс їх обоє на полонину. Дівчина показала стаю, в якій ватагував її дедя. В стаї розповіла, як попала в руки лісовика.

Була густа негура і я пішла шукати коровок, що зайшли були під ліс. Але із лісу віштрик опес жесний лісовик, ухопив мене й затягнув у потік Добрин» – закінчила свою розповідь дівчина зі сльозами в очах.

Лукин заговорив до лісовика зрозумілою для нього мовою, дав йому кілька стусанів і прогнав у ліс. Як гарно дякували дедя і доня Лукинові, того тяжко висказати словами, та не пустили його скоро зі стаї, і угощали.

Потім Лукин блукав даліше горами. Зайшов ще раз у Чорногору, щоб налюбуватись красунею Карпат. Усе тут, у цій нашій Чорногорії Сила, велич і чар краси! В усьому світі нема такого мистця-маляря понад малярями, як сам Творець Карпат – Господь Бог. Всякі фарби в Нього! А вже найбільш улюблені, це золота й рожева фарби. Золотою – позолочує літом полонини, царинки й кичери гір, а рожевою малює літні і весняні ранки. Лише вигляне з-за високих верхів ранішнє сонечко, а вже весь гірський світ рожевіє. Рожева й вода в озері під Говерлею. Радіє Лукин рожевою Чорногорою і спішить, в сторону зарожевілого озера. Ось він уже близько нього і вмивається його холодною водою. Глянув, а на березі озера сидить дівчина. Сидить і чеше довгі білі коси. Підходить Лукин до тої дівчини. Гарненька, але й сумненька. Привітав її з добрим ранком, спитав, що робить над озером та чи не холодно їй?

Спитав: «Єк спала? Єк і де?

«Де і єк спала», питаєш легіню? «Я, не знаю. Вжей забула, що таке сон. Не «темлю» коли спала. Давненько було це».

«Чому ж воно так? – питає Лукин. – Що ти робиш тут у Чорногорі, над озером?»

«Що роблю тут? – питаєш легіню. – Любка свого Іванчика шукаю в озері. Шукаю і не можу знайти. Але вірю, що знайду його! Мушу знайти! Послухай же, як утратила я свого любка. Полюбила його всім серцем, поза ним не бачила світа. Полюбила його, а він мене. Думали повінчатися. Але знайшлася суперниця люта, і завзялася забрати Іванчика для себе. По ворожбитих і знахорках ходила. Була готова свою душу злему віддати, щоби тільки Іванка до себе приманити. Але всі її труди й намагання були даремні! Не знайшла сили, щоби відірвати Іванка від мене. Одного разу вечером, перед святом св. Івана, коли я з моїм Іванком по Чорногорі ходила й зілля шукала та й зайшли ми над це озеро, та злюща суперниця вискочила з-за скали й вергла Іванчика в озеро там, де воно найглибше. «Не буде мій, не буде й твій!» – Закричала й шезла. Я ж, не надумуючись, штрикла за Іванком в озеро. З того часу аж по нині шукаю його в цім озері. Та я чула, що це озеро не має дна, а тому й не легко знайти в ньому Іванка. Але я не вірю цьому! Мушу знайти дно цього озера й витягнути свого любчика Іванка. Мушу!»

Сказала це й шубовсть в глибоке озеро.

Лукин ще довго стояв над озером і роздумував: була це дійсність, чи ще один привид-мара?

Лукинові довелося часто ще стрічати дива гір. Оце якось сховався він одної днини з полонин над річку Пробійну. Йшов плаєм. Була вже осінь. Але ще не та заплакана дрібним дощем і не посріблена холодним інеєм. Ні. Була це ще гірська – золота осінь. Чудна, прекрасна й принадна, хоча й оповита серпанком суму. Суму за літом, що минуло й прощає вже гори. Була погідна соняшна днина, хоч і осіння вже. Чорногірський вітерець шелестів уже золотаво-жовтим листячком буків і метав його на плаї і на посохлу травичку царинок. Має Господь і для осени всякі фарби та кольори, якими малює гори і красою їх вбирає. Та каже ще їм не мовчати, а співати, хоч і не тими голосами, якими звеселяли ліси й полонини літом. Довгими, протяжними, тужливо-сумовитими пісеньками гомонять гори восени. Гірський світ поринає в безконечну казку первовіку... На полонинах співає вітер. Співає, сумує і плаче мряками, негурами, туманами; плаче за овечками й вівчарями та їх сопілками. Не скоро побачить їх і почує – ой, не скоро! Так. Сумніють наші гори під осінь, але немає сили, яка позбавила б їх

своєрідних пахошів і чарів краси. Та й не всі ще квіточки-чічки пов'яли й посохли вже. Ні! Он там при плаю тонке, високе зіллячко ще не похилилося. Знає Лукин – це Рокита. Пристанув, злегенька погладив те зіллячко – Рокиту. Аж чує, вона говорить до нього – людськими словами промовляє:

Була колись – коли, цього вже не тямлю – була в своєї нені одиначка. Квіточкою в неї процвітала, пишною павонькою по царинках походжала. Люди на неї зглядалися, красунею звали. Неня не знала вже, як доню свою одягати, якими строями її прикрашувати, які чічки в коси вплітати. А дедя був великий стрілець і ловець лісової звіринки. Завжди було в нього повно шкур із куніць, видер і рисів. По них приїжджав ген десь із Волощини купець і платив за них талярами, чи як сам казав – банками. Приїжджав не раз той волох і зі своїм сином. Не поганий був син його, чорний, як циган. Ну, й не наш же, а волох. Гляділи на дівчину-красуню, шептали щось. А що, того вона не розуміла. Розумів волоську мову лише дедя. З ним найбільше говорили оба волохи, споглядаючи часто на його доню. Аж потім сказала неня доні, що той старий волох хоче взяти її за свою невістку. Він дуже багатий; доня, вийшовши за його сина, стане великою панею. Доня ж, почувши це, замахала руками, затупотіла ногами, та й на весь грунь закричала:

«Ні, ні! Не піду заміж за волоха! Не покину наших гір! Волох – чужий, Волощина – не наша Верховина! Вбийте мене, замучте, а я не зроблю того, що ви хочете!»

Почала стариня грозити їй. Кажуть, зв'яжуть, посадять її на коня, прив'яжуть до сідла і передадуть волохові. Що ж мала діяти бідна дівчина? Мала віддати себе й свою красу якомусь волохові, – чужому чоловікові?

«Ні, цього не буде!» – сказала. Захопила в дзюблину повну жменю дедевих «банок» і пішла з ними до ворожки. Дала їй банки та обіцяла ще дати, щоби тільки врятувала її перед Волощиною. Ворожка щось там «пробурмотіла» й казала дівчині прийти на другий тиждень. Пішла дівчина знову до ворожки, також не з порожною дзюблиною. Ворожка задержала її в себе аж до ночі. Всяко приговорювала, різним зіллям «біданку» напувала, а потім випроводила її на плай. Напевно була вже північ. На плаю затримала її, щось пошептала над нею, дихнула три рази на неї, подержала її якийсь часок у руках, а тоді голосно проказала: «Від сьогодні ти, Аннице, не Анниця. Ти відтепер і повіки зілечко, квіточка, Рокита».

Сказала й щезла, як би не кроком відійшла, а полетіла на крилах.

«Так ото, легіну, я з того часу Рокитою стала. Не дівчина Анничка я, не красуня, а зіллячко. Нехай буде і так, – сказала дівчина-зіллячко, – але у Волощину не завезли мене. За волоха не віддали. Росту й цвіту в своїй Верховині. Вітерець розносить моє насіннячко по горах – усюди можеш знайти гірське зілля Рокиту. А звідкіля вона взялася, того ніхто не знає. Лише одному тобі я це розповіла».

Лукин погладив ще раз те дивне зіллячко, притулив до лиця і пішов далі плаєм над Пробійну. – Ще одне гірське чудо-диво...

Куди б то Лукин не ходив, куди б не блукав, а все не сходив йому з гадки Арідник, що був прикутий до скали. Непокоїло його те, що він почув від нього та від Лісового царя. Думає ще про того другого велетня, про якого згадував йому померлий велетень. Той казав, що крім нього мав бути в горах ще один велетень, його брат. Хотілось би знайти його. Ось і зайшов Лукин у Шпиці, бо чув, що тут володіє «Чорний дух» гір, поганий, грізний та небезпечний. Він сокотить усіх таємниць, які здавен-давня заховані перед людьми у тих Шпицях. Чи ж не тут десь поблизу живе той велетень, якого Лукин бажав би побачити? Роззирається, заглядає в усі щілини скал, у всі негри й дебри. Онтам висока, гостра скала. В ній ніби отвір, але закритий грубезною плитою. Б'є барткою в ту плиту. Так, вона, це «двері» до печери в скалі. Але, як відвалити ту плиту-двері? Звідки набрати сил? Ану ж там, у печері, сидить той велетень, якого хотілось би побачити? Немало намучився і натрудився він, поки ту плиту зрушив, а потім відсунув її так, що міг заглянути до неї. Дивиться і, о горенько! В печері повно всякого

гаддя і нехари, а між ними – хто там? Та ж велетень! Думав Лукин, що той зараз кине́ться на нього. Але ні! Лише своїми здивованими очима глядить вперто на нього. Лукин заговорив до велетня мовою, якої навчив у колибі його перший велетень. Велетень, почувши мову велетнів, ще більше здивувався. Лукин розповів йому про першого велетня, що вмер у колибі. Аж тоді, цей велетень розказав йому таке, чого Лукин не чув від тамтого.

Ото ж, коли велетні самі себе вимордували, а Господь посіяв на тому місці, де вони жили, гори. Далі ті гори залила була велика вода, море. Вода дійшла була аж до Чорногори. Потім, задержалася вода під Говерлею. Він же сам, заховався був на Говерлі. Потім почала вода спливати з гір. Сшипіла геть на доли. На місцях, де шуміла й хвилювала вода, залишилася всяка водяна погань, яка кричала, шипіла й ревля. Тоді то прийшов до велетня на Говерлю післанець Бога, св. Юрій і наказав йому зійти з Говерлі. Позганяв ту всю водяну нехар, загнав її у цю печеру й казав велетневі сокотити її тут. Із того часу аж до нині, він є її сторожем.

Лукин розповів велетневі про Арідника, розповів усе, що про нього знав і спитав, чи не міг би він убити ту диявольську огиду. На це відповів велетень, що він не може цього зробити. Поперше – все на світі діється за Божою волею і до призначеного часу, а подруге – він же не може вийти на світ із цієї печери! Арідник-сатана буде колись звільнений з ланцюгів; він запанує на якийсь час над світом і над усіма цими горами. Тоді він випустить з цієї печери всю погань-огиду. Вона розповзеться по горах і буде помагати Арідникови володіти ними. Так буде і так бути мусить! До якогось часу. Як колись вода заливала ці гори, так полиють її людські сльози. Арідник буде ревіти з радощів і буде пити не лише людські сльози, але й кров. Це буде до якогось часу... Потім люди переродяться у велетнів і поконають диявола-Арідника та його слуг. Очистять від них прадідну землю, проженуть їх у такі темні пропасті, куди Боже сонце не доходить та не світить і де не буде чути людських голосів.

«Знай, легіне – сказав велетень – нічого нема на світі вічного, а за всі провини і злочини, завжди приходить кара».

Лукин спитав ще велетня, як довго він мусить перебувати в цій печері з гаддям, і що буде з ним, коли Арідник зірветься з ланцюгів? На це відповів велетень, що він під опікою Божого лицаря св. Юрія, опікуна Карпат і буде так, як скаже св. Юрій. Велетень дав знак Лукинові, щоби він відійшов. Лукин відійшов, а велетень засунув плитою вхід до печери.

* * *

Довго не міг Лукин забути те, що бачив у печері і що почув від велетня. Багато більше побачив би і почув, якщо б довше походив по Шпицях і перешукав усі криївки, в яких заховані таємниці гір... Шпиці. Хотів конче Лукин знати, звідки пішла та назва, але від кого довідається про це? Куди не гляне, – всюди високі, гострі скали, як би їх людська рука витесала, порубала й порозкидала, а потім причарувала. Стрінув старого Лісовика, розговорився з ним. Від Лісовика почув те, що почути хотів. Давно, давно це було. Сюди, де тепер Шпиці, зайшов був чоловік із сімома синами. Йому самому та його синам дуже сподобалося було тут. Тоді вони сказали собі:

«Тут осядемо, нікуди даліше не підемо!» – й осіли. Побудували для себе палати. Не з дерева, а з каміння побудували їх. Багато всякого майна-багатства придбали. Одного тільки не знали: все це, що вони зайняли для себе, було власністю «Чорного, злого духа». Він зразу не казав їм нічого, мовчав, лише підсьміхався. Темними ночами збирав біля себе своїх слуг і раду з ними радив – щось нараджувалися. Як побачив, що ті зайшли люди щораз більше тут розгаздовуються, а то вже й приводять для себе жінок, почав хмурити своє чорне чоло, почав попадати в велику лютю.

«Розплодиться те чуже кодро, – думав – поросте в силу, набере моці, а що буде тоді зі мною? Проженуть мене! Ні, цьому не бути!»

Осінньої ночі, коли Говерля вбрала вже на свою голову білу, сніжну шапку, а в лісах завили голодні звірі, скликав Чорний дух усіх своїх підручних слуг. Скликав всю, чорну силу щезників-нетрудників. Наколи вже вся та погань була при ньому, тоді заревів він страшним голосом на всю Чорногору. На той страшний голос задрижала Чорногора, звіялася несамоविта буря і потрясла верхами лісів та вигнала зі сховків усі темні духи й сили. Вся ця погань на чолі з Чорним духом кинулася на доми поселенців, почала їх валити й торошити, гризти й лупати, щоб камінь на камені не залишився. Поселенці боролися, не здавалися. Але не могли встоятися в боротьбі з темними силами. Погинули й пропали під каменяками, що її окропили своєю кров'ю. Кажуть, що один із тих поселенців залишився таки живим. Заховався був десь глибоко в скельних нетрях і жде донині нагоди, щоби дістати в руки того Чорного духа. Але, чи це правда, того ніхто не знає. По тій страшній, нищівній ночі осінній, залишилося тут ось це, що бачиш: гострі, шпичасті стовпи й стіни з домів. Звідсіля і назва Шпиці. Камінна пустеля, цвинтарище. Немає тут літа з зеленню, немає життя. Зимою ж тут – мертва тиша, що вкривається білою плахтою. Навіть звірі не заходять сюди, бояться духів, що проходжуються Шпицями й шепотом пригадують собі дива минулих віків. Ніхто не порушує тут їхнього мертвого спокою. Паном тут Чорний дух і його слуги. Тільки раз у році оживають Шпиці людьми та їхніми голосами. Оце з крові погибших виростає тут чудесне зілля і чарівні квіти зацвітають. Якщо зірвати їх у святоіванську ніч, то вони лікують всі хвороби. Тому в ту ніч приходить сюди багато людей. Вони приходять навіть із далеких околиць. Заходять тоді сюди й чарівниці та знахори, також по зілля і корінці. Приходять у Шпиці й такі, які шукають цвіту папороті. Вона ж, як кажуть, цвіте лише вночі перед св. Іваном. Так, але досі ніхто ще того цвіту не знайшов. Кажуть, що його знайде той, хто з погибших тут у живих залишився. Він прожене тоді зі Шпиць Чорного духа й Шпиці знову стануть такими, якими були колись: зазеленіють і квіточками закосичуться. Прийдуть вівчарі з овечками, заспівають і в сопілки заграють, озвуться похоронним голосом трембіти для тих, що колись тут погинули в боротьбі з чорними і злими силами».

«Чи ж діжду я того часу?» – Спитав себе Лукин. Потім, з надумою, подався геть з камінних Шпиць...

* * *

Хотілося Лукинові побути раз на Шпицях у ніч перед св. Іваном. Пішов туди. Була ясна, безхмарна ніч. Чорногору огорнула казка гірської ночі. Все, що вднину спало десь у гірських нетрях, вийшло наверх, заговорило нелюдськими голосами і, здається, опанувало гори. На Шпицях зарілося від людей. Були там люди з одної і другої сторони Чорногори. Були старі й молоді. Були знахори й ворожбити. Були чарівниці і чередільники. Всі вони шукали тут чарівного зілля і корінців. Заглядали в усі щілини скал, хотіли знайти цвіт папороті. Вона є лише тут і зацвітає в цю ніч. Щасливий був би той, хто б знайшов цвіт папороті. Біда лише, що його нелегко знайти. Погані духи закривають його перед людськими очима. Лукин ходить по Шпицях, нічого не шукає, а лише розглядається на всі сторони. Хоче все бачити й чути. От побачив Лісних і Мавок. Вони живі квіти гір. А з-за високої скали почув ніби спів. Але це не був спів. Ні! Це був крик, сміх і регіт. Підійшов ближче до скали й побачив те, чого напевно б не схотів бачити. Он там, у затінку, завели свої хороводи відьми зі щезниками. Хотів зразу відійти від скали, щоб не дивитися на ту «нехар». Але зробив кілька кроків в сторону, а тут вже на його плечах сидить одна з відьом. Регочеться і кричить:

«Ось, знайшла тебе мій голубчику! Тепер не вислизнеш уже з моїх рук! Не втечеш від мене!»

Лукин зразу пізнав по голосі відьму з-над Черемошу. Що ж йому тепер робити? Як скинути з плечей відьму?! Нема Чугайстра, щоб звільнив його від неї. Пропаде. Руки відьми, як залізні кліщі. Біжить з відьмою на плечах у сторону ліса й кричить. Думає, може почують його

Лісовики й допоможуть скинути з плечей відьму. Але нараз вискакує з-за скали друга відьма. Молода й незвичайно гарна. Побачила Лукина й захотіла відбити його для себе. Відьма на плечах Лукина закликає на допомогу щезників. Суматоха, крик і бійка. Не знати, хто за ким, а хто проти кого. Люди й духи змішалися з собою. Не знати хто кого переможе. Справжній відьомський шабаш на Шпицях. Лукин кидає собою сюди й туди, та не має бідняга сили ні змоги вирватися з суматохи. Все тут у русі і в криках, пропала нічна тиша. Побудилися і орли на шпильях скал, кричать, літаючи понад ними, ревуть і виють звірі в лісах... Ось уже й буря звіялася. Ожили, зі сну прокинулися, дрімучі ліси. Зашуміли, закричали нічні птахи. Застогнала Говерля, відозвався Піп-Іван. Оце святоіванівська ніч на Шпилях. Повна чуд і див... Нараз, що це? Якийсь голос, мов грім ударив у скали Шпиць. Усе затряслося і затихло, заніміло. Це певне закричав Чорний дух – володар Шпиць. Була «бизівно» північ. Запанувала мертва тиша. Чути лише тихі шепоти. Шепочуть духи тих, що колись тут погинули. Все інше зникло. Що діялось потім із Лукином, того він сам не знав. Свято-іванівська ніч на Шпицях запаморочила йому пам'ять.

* * *

Рано прокинувся Лукин в глибині ліса над джерелом потічка. Збудило його сонце. Збудило, але не скоро привело його до пам'яті. Він довго не міг опам'ятатися. Не знав добре, чи все те, що пережив уночі на Шпицях, було дійсністю, чи лише дивний, поганий сон із усякими привидами? Так. Погані привиди були, але та молоденька відьма не була погана. Ні! Лукин хотів би її ще раз побачити. Але як опинився він отут над джерелом потічка? Ось, що цікавило його: сам зайшов, чи хтось запровадив його сюди? Чує притишений сміх. Розглядається довкола і побачив під ялицею двох Лісовиків. Це вони сміються. Мабуть із нього. Один відзивається до нього лісовою мовою:

«Що, Лукине, бачив Шпиці у святоіванську ніч? Бачив зблизька, га? Певно не захочеться тобі більше побачити таку ніч».

А другий Лісовик радить йому:

«Іди, іди Лукине, куди понесуть тебе ноги, а все сокотися відьом і Лісним також не довіряй! Та не дуже намагайся збагнути таємниці гір і лісів. Нехай вони і надалі залишаться таємницями».

* * *

Піднявся Лукин на ноги, отряс з себе нічні привиди й, не оглядаючись навіть позад себе, пішов Чорногорами. Хоча Лукин був справжнім і завзятим сином Бескидських гір і лісів – вони вигодували й виростили його – все ж таки, відколи пізнав людей і людську мову, тягнуло його щось до них. Любив людей і розмову з ними. Чи зимою, чи літом, любив посидіти з людьми при ватрі, посидіти й послухати їх повістувань. Дуже любив тих полонинських людей: ватагів, бовгарів і вівчарів. Радо заходив у стаї і слухав співаночок і гри вівчарів на флоєрах. Любив і тужливий голос трембіти, що вколисувала полонини до сну. Слухав дуже радо оповідань про ведмедів і про пригоди з ними.

Одного разу, перейшовши ті зелені, чічками закосичені, Чівчинські полонини, Лукин зайшов на Лустун. Вечоріло. Ніч брала гори в свої темно-ніжні руки. Коровки й овечки уже подоєні, лежать в кошерах. Довкола кошер бігають котюги й погавкують. Заходить Лукин у стаю і чемно вітає ватага. В стаї все вже «покутано». Ватаг сидить при ватрі й покурює люльку. Але чогось сумний, якась жура морщить його чоло й хмурить брови. Просить Лукина сідати й бути гостем у стаї. Кладає «опередь» нього на кружку кулешу й до неї brindzю.

«Харчуй, легіню, най буде на здоров'є» – каже він та докладає дров до ватри, щоб було видніше в стаї.

Лукин похарчував, подякував ватагові та й питає, що нового і доброго чути на Лустуні. Чи все гаразд? Чи криє Бог від лиха та нещастя?

Покивав ватаг головою, потер чоло рукою, вийняв із рота люльку й сплюнув.

«Нового небагато, а доброго ще менше» – сказав. Ватаг почав повістувати про те нове, – недобре. «Оце, внадився на полонину, Бог би його скарав і побив, якийсь страшний ведмедисько й не перестає робити шкоди. Величезний і сильний, що не дай Боже. Та й кулі на нього нема. Заклятий, чи заворожений. Ходили на нього найліпші стрільці, та не вдіяли йому нічого. Кулі відбиваються від нього, як від каміння, чи від заліза. Були тут уже ворожити й знахорі – не порадили нічого. А той наймудріший знахор з-над Перкалиби сказав, що це не звичайний собі ведмідь, ні! Був колись вовкулаком, потім упиром, а на свою старість став ведмедем. Дальше сказав той знахор також, що такого ведмеда може вбити щойно дванадцята куля. Однак, всі попередні одинадцять куль, мусять також зайти в його тіло, а це неможливе, бо кулі не заходять в нього. Почувши це Лукин, набрав великої охоти «подужітиси» з тим ведмедем. Ватагові сказав, що поконе ведмедиська без пушки й куль – довбнею уб'є його. Не дуже то в таке хотів вірити ватаг.

Отже Лукин почав «нустрити» за ведмедем-шкідником і постановив, що як зійдеться з ним – уб'є його! Нарешті таки стрінувся з тим ведмедиськом на плаю, що веде з Лустуна на Чорну Ріку. Станули оба напроти себе. Чолом до чола. «Подужіються» і покажется, в кого більша сила. Підняв Лукин високо свою довбню та з усієї сили тарах нею «вуйка» по голові. Здавалось йому, що таким ударом можна б скалу розбити, а воно ні! Ба, ведмідь вириває Лукинові довбню з рук і «мече» в корчі. Тепер Лукин майже безсилий і безборонний. Думає, – пропаду. А «вуйко» бере його в свої передні лапи й мече ним туди, куди закинув довбню. От і все! Забурмотів і пішов в долину плаєм. Видно, привик ведмедисько боротися з сильнішими від Лукина, кількالیтніми биками, з рогатими оленями, чи з тічнею вовків. Хоча він не пошкодив Лукина в «дужінню», але Лукин втратив відтепер віру в свою силу й надію в свою довбню. Але він не перенесе такої ганьби! Ведмідь не сміє сміятися з нього! Його вчили бути сильним і перемогати других та нікому не піддаватися. Ведмеда мусить таки перемогти!

Хай буде Божа воля, а Лукин таки ще раз зміряється з вуйком і не дасть йому спокою. Почав думати над тим, як можна б умертвити ведмеда. Вигострив довгий сталевий ніж, вислідив стежку, котрою виходить «вуйко» з ліса на полонину. Знає вже, що «вуйко» ходить перед вечором цією стежкою на лови. При стежці, у гущавині, розклав Лукин ватру з сухих дров (щоб не було великого диму) так, щоби вітер не ніс диму в ту сторону, звідки має надійти «вуйко». Горить велика, бездимна ватра, палахкотять сухі й грубі колоди дерева. Стоїть Лукин при ватрі, в лівій руці стиснув гострий ніж, а праву руку має наготові, щоб вхопити горіючу колоду й «вергти» її на «вуйка». Лукин увесь перемилюється в слух і наслухує. Не зразу, а трохи пізніше почув ломіт і тріскіт сухих гіляк під ногами ведмеда. Іде «вуйко» й сопе. Хоча його ще не бачить Лукин добре, але вже чує. Ось вже його бачить, ще трішки й буде близько Лукинової ватри. Тепер рішатиметься, хто з них, вуйко чи Лукин, лишиться мертвим на стежці. «Вуйко» вже близенько, повільно ступає, щось собі під носом муркоче, видно нічого злого не причуває. От тепер пора Лукинові діяти! Мече скоро на «вуйка» одну горіючу головню, потім другу, а за нею і третю. Зрозумів «вуйко», яка небезпека грозить йому. Загориться на ньому напоєна смерековою смолою шерсть і, – смерть. Ось уже горить на ньому шерсть. Він мече собою на землю і кидається. А Лукин стрибком на нього з ножом. З розмахом коле ним «вуйка» та все під лопатку, в серце. Несамовито реве «вуйко». Забув, що горить і намагається дістати Лукина в свої лапи. Але Лукин звивається, як в'юн, то прискакує до «вуйка» з ножом, то відскакує. Шерсть на ведмедеві горить, а кров з його серця заливає обох – Лукина й вуйка. Але він ще живий. Не гине, ні від вогню, ні від ножа. Почав страх огортати Лукина. Невже не, не поко-

нати йому ведмедиська? А нараз, чудо-диво – з горіючого і спливаючого кров'ю ведмеда, вискакує вовкулака, а за ним упир. Бачить Лукин – один біжить направо в ліс, а другий наліво. На плаю осталась лише купка попелу зі спаленої шерсти ведмеда і – більше нічого. Пішов Лукин шукати якогось потічка, щоб змити з себе кров ведмеда. Знайшов, обмився, а тоді пішов у стаю сповістити про радість, що не стало вже вуйка-шкідника. Не буде вже вбивати волів і коровок. Розповів ватагові і вівчарам усе так, як воно було. Вони слухали: одні вірили Лукинові, а другі покиували головами, – не вірили своїм вухам.

По цім, розніс вітер по горах ще одну чудно-дивну вістку, не дуже то схожу на правду і дійсність, а все ж таки не була то казка-небелиця. В горах же не так, як десь там на долах. Тут нелегко відділити й відрізнити правду від казки. Потім прийшов час, коли всі, хто чув ту дивну пригоду Лукина з ведмедем на Лустині, вірили твердо, що воно таки так дійсно було. Ба, були й такі, які бачили вовкулака й упира, що вискочили з горіючого ведмеда. Але Лукин теж не мало здивувався, коли на другий день не побачив ані порошини з попелу там, де пропав вуйко, де згоріла його шерсть і сплила з нього кров.

* * *

Любив Лукин гори літом, любив і зимою. Всі чотири карпатські пори року носив у своєму серці. Однієї зими перебував він у зимарці багатого газди Маротчека-Бичука на Луковицях, над Буркутом. Правда, він лише в тій зимарці спав, а днями ходив і бродив снігами по полонині та заходив в ліси. Не легке було таке блукання зимою по полонинах, бо треба мати велику силу. Можна скоро запасти глибоко в сніг і не видобутися з нього. Може буря звалити з ніг; можна попасти в зуби голодних вовків; можна дістатися в запаморочення блуду й пропасти в якійсь дебрі-нетрі. Та Лукин усього того не лякався. Оце зібрався він раз відвідати діда над Грамітним. Дорога була далека й важка, повна небезпек. Але Лукин любив дуже того діда. Не забував ніколи його та його оповідань про Духа гір. Все щось тягнуло його над Грамітне й над Пробійну. От, добився він снігами й до діда над Грамітним. Той, побачивши Лукина, дуже зрадів ним. Не хотів скоро пустити його від себе, хоч знав, що Лукина задержати довше на одному місці, це те саме, що затримати на Говерлі зимовий вітер. Одного вечора, коли мороз тиснув із усієї сили, а в хатині палала велика ватра, почав дідо розповідати Лукинові про Божого сина, Ісуса. Рождество Христове саме зближалось. Ось, ось Святий Вечір і Різдвяні свята. З великою увагою і зацікавленням слухав Лукин розповіді діда. Про Христа знав він від діда над Пробійною, але не все. Щойно тепер почув усю правду про Божого Сина та про його народження. Дідо сказав Лукинові, коли буде Святий Вечір, – вечір народження Христа, а потім Різдвяні Свята. Весь день перед Святим Вечором треба говіти, нічого скоромного не брати в рот, бо це була б велика «грішка». Лукин слухав, не пропускав ні одного дідового слова. А дідо, розповівши все про Різдво Ісуса, навчив його ще кілька коляд, яких потім оба співали. Майже тиждень передержав дідо в себе Лукина. Одного ранку рзопращався таки Лукин з дідом і пішов лісами та полонинами на Луковиці.

* * *

Настав день Святого Вечора. Довго сидів Лукин при ватрі й передумував усе те, що почув про Христа та його народження від діда. Потім колядував, а згодом і заснув, а може лише зодрімав. Нараз якесь велике світло... Стало ясно, як у соняшну днину. Лукин бачить над зимаркою велику звізду. Він ще ніколи не бачив такої звізди. Це нічо, що вона велика, але яке в неї сильне і ярке світло! Освітила все! Як сівач засіває зерном поле, так звізда засіяла весь полонинський світ своїм ярким промінням. Нараз якась дивна сила підносить Лукина з постелі, несе вгору й садовить його на ту звізду. От побачив з неї Лукин Бичукову колешню.

У її яслах на сіні новонароджена дитина – хлопчик. Над дитиною схиляється молода матір, а подаль спертий на «клебуці»-палиці, сивобородий старець. Якийсь голос нашіптує Лукинові до вуха:

«Отой хлопчик в яслах, це син Божий, Ісусик, а при ньому Марія, Матінка Божа. Той старець, це її опікун, св. Йосиф.

Усе бачив так, як йому оповідав дід. Лише не там десь далеко, а тут, на полонині Луковицях, у колешні Бичука. З усіх полонин ідуть громадками вівчарі і бовгарі. Майже всі знайомі Лукина. Вони несуть дари: один – овечку, другий – ягничку, інший – кізлятко. Це все для новонародженого Ісуса. В одного за чересом сопілка, в другого – фльоєра, а в бовгарів – трембіти. Треба ж Ісусикові заграли, щоб весело йому було в яслах. Зайшли всі повагом в колешню і поклін віддали новонародженому Божому Синові. Потім стали півколом і заколядували:

«Пречиста Діва сина зродила.
Сина зродила, в яслах сповила.
Ой, дай Боже».

Знає цю коляду Лукин – співав її з дідом з-над Грамітного. Але ж дід казав, що до народженого Ісуса прийшли були й три царі поклонитися Йому й дари принести. Де ж вони? Лукин не бачить їх. Але через хвилину побачив і їх. Так, але ж не ті царі, про яких розповідав дід. Ні! Лукин бачить їх добре. Один, це ватаг із Похребтини; другий, – ватаг із Лудови, а третій – з Чівчина. На них пишний святочний одяг, а в руках дорогі подарунки: золото, срібло і дорогоцінні самоцвіти. Перед Ісусом клякають, до ніг Пречистої дарунки складають. Чує Лукин над собою шум. Глядить вгору, аж це янголи з неба летять та крилами шумлять. Грають і співають. Грою і піснями Ісуса прославляють та величають. А що за чудова музика, що за спів! Такого він ще ніколи не чув. Ангельська гра, ангельський спів! Понад колешнею літають, кружляють, грають і співають. Божі післанці – звеличники Божого Сина. Затямив Лукин добре слова з пісні ангелів:

«Слава во вишніх Богу і мир, во чоловіцях благоволеніє».

Бачить Лукин, як ангели знижуються і заходять зо співом у колешню. Якось відривається і він від звізди та у колешню йде. Там побачив не лише Святу Родину й ангелів, вівчарів, бовгарів і трьох ватагів-царів, але побачив і двох воликів, що дишуть паром на Ісуса, щоб зогріти його. Волики сірі, пізнає їх – це волики Бичука. Співають ангели, колядують вівчарі, колядує з ними й Лукин. Новонароджена Дитинка в яслах ручки підносить і усміхається. Усміхається також до Дитинки та до всіх у колешні й Матінка малого Ісусика. Усе й всі, що є в колешні, огорнені блеском і сяйвом з небес. Очі всіх горять радістю і втіхою, а обличчя сяють ласкою небес.

Не лише громада в колешні, але й полонини та ліси довкола них співають, припадають до ніг Ісуса та до Його Святої Матінки, – Діви Марії. Чудо над чудесами зайшло на гори й до людей... Лукин у тому великому чуді згубився, наче у воді розплився. Не знає, що діється з ним. Диво, чари, новина. Разом із Божим Сином зійшло і небо на землю, на Луковиці. Рождество Христове тут, а не там десь далеко. Це бачить Лукин власними очима, бачить добре. Він же сам тут у колешні при Божій Родині; при ній бажав би весь вік свій пережити... Заграли голосно трембіти. їх голос постелився по полонинах, докотився до ліса і, назад вернувся. Голос отих трембіт прочунав Лукина зі сну, а чи лише із дрімання.

Протирає очі раз, другий, роззирається по зймарці. Він сидить при ватрі, що вже пригасає, а у віконця зазирає Божа днинка. Зірки вже погасли, та не видно і тої великої звізди, що стояла над колешнею.

«Що ж це могло бути, що»? – питає себе Лукин. – «Сонний, нічний привид? Ні, ні. Це була дійсність, це була правда! Він її бачив, він пережив її, він бачив Святу Родину, бачив малого Ісусика, колядував йому разом з вівчарями і ангелами. Так, так.

Він ніби і надалі бачить ту Богом озолочену ніч на полонині і в коleshні. Такої ночі не забуде ніколи.

Зараз після Різдвяних Свят залишив полонинський світ і пішов туди, де жили люди. Пішов в села і присілки та оповідав усім про Святий Вечір, про Святу Ніч на Луковицях. Люди слухали й не було нікого, хто не повірив би, що воно все так було, як повістував Лукин. До першого, що зайшов Лукин, це був дідо над Грамітним. Він йому розповів точно все, як воно було на Луковицях. Дідо уважно слухав його, та покинував лише сивою головою. Вислухавши Лукину, сказав:

Це Святвечірне чудо зробив Дух гір, напевно ніхто інший, лише він. Йому ж то Господь, створивши гори, віддав їх у володіння і наділив його великою силою, він може за допомогою Бога зробити все.

Так повістував дідо Лукинові ще раз про силу й могутність Духа гір і про чуда, які він може творити в горах. Лукин уважно слухав. Забули навіть оба про ватру, що стала потахати. В хатині потемніло. Аж ось зійшов із полонин до Грамітного осел, на ньому верхи Матір Божа з Ісусиком, а попереду них св. Йосиф. Зірка освічувала їм стежку, щоби не зблудили.

Перший відозвався дідо:

«Бачиш Лукине? Пізнаєш отих подорожних? Це ж Свята Родина втікає перед лютим Іродом. Так, Лукине, це Свята Родина».

Зірка погасла і Свята Родина зникла в темноті ночі. Тої ночі не спав ні дідо, ні Лукин. О, мав він потім, що повістувати верховинцям! Так, так, немало чудес діялось колись у наших зачарованих Карпатах.

* * *

Іде раз Лукин понад Черемошем, слухає шуму-гри його бистрих хвиль і вдихає пахощі квітів на його лузі. Аж бачить на лужку дерево, якого досі ще не бачив. Під тим деревом лісовик грає у сопілку. Лукин знає цього лісовика. Питає він його, що це за дерево, під яким сидить. Лісовик відповідає:

«Це дуб! Дерево з усіх дерев найміцніше, найтвердіше».

«А чому таких дубів не видно багато в наших горах»? – питає Лукин.

«Бо тут земля для них непригожа».

«А звідки ж оцеї дуб тут узявся?»

«Питай його, а він тобі все скаже. Він розуміє нашу мову і говорить нею».

Станув Лукин під дубом, приложив до нього вухо й просить, щоб цей розказав дещо про себе. Потряс дуб кучерявою головою і заговорив:

«З далекого краю занесено мене сюди в гори Карпати. З країни, де нема зовсім гір, ані великих лісів. Ростуть там лише такі дерева, як я сам. Грубезні, великі, міцні і довговічні. Виростають з насіння – з жолуддя. Жолудем був я там колись. Під осінь поспадали з дуба жолуддя на землю. Впала й моя жолудь. Надійшов якийсь чоловік, підняв мене з землі – не мене, а жолудь – і заховав при собі. А потім той чоловік з другими людьми, пустилися в далеку мандрівку. Взяв цей чолов'яга і мене з собою. Чому покинули люди ту гарну й плодovitу соняшну країну, цього не знаю. Знаю лиш те, що я бачив там, будиши жолудем на високому дубі. Куди не глянеш, степ широкий завітчаний, замаєний, урожайний. Зими нема там, лиш весна й літо. Тай води за тими степами багато. Може то воно глибоке море, а може широкі ріки: Дунай, чи Дніпро? Не знаю. Люди, що там жили, покинули ту країну й вибралися в далекий їм чужий світ. Мандрівний чоловік зайшов аж сюди і мене заніс в ці гори з собою. На цьому лужку викопав

ямку й поклав у неї жолудь. Бач знав, що з неї виросте дубок й буде йому пригадувати країну, яку покинув – країну дубів. І я виріс, хоч земля тут для мене тверда та камениста. Виріс і росту даліше. А ті люди, з далекої країни дубів, приходять часто сюди, сідають довкола мене й згадують землю над морем з глибокими, але тихими ріками, не крикливими, як оцей Черемош. Мені було тут зразу важко й сумно – я думав, що тут на чужині самі чужі чужинці. Але чув часто, що всі ці люди, яких тут називають верховинцями, говорять такою самою мовою, як і там далеко, в країні дубів. Ба, тутешні смереки й буки почали приязно говорити зі мною – братом своїм звуть. Стало мені легше й відрадніше. Зашумів я своїм гиллям:

«Гей, та я ж не на чужині, та не поміж чужими, а між своїми, між рідними і близькими, а та далека країна і ці гори Карпати, це одна земля. Це власність одного й того самого народу! Як там, так і тут, люди одної крові, віри й мови. Тоді перестав я сумувати. Я не на чужині, а в рідній стороні, між рідними деревами. Оце розповів я тобі молодий чоловіче, щоб ти знав, хто я, та щоб знав, як і звідкіля взявся тут дуб у лузі над Черемошем!»

«Дякувать, дякувать, тобі, дубе, за твою розповідь» – сказав Лукин, а згодом додав ще: «Рости, рости, рідний дубе в цих рідних сторонах – у Карпатських горах. Рости у височінь і грубість. Скидай зі себе багато жолудів, щоб було в нас багато міцних та твердих дубів, а менше плаксивих верб і слабих вільх». Ось така то була перша зустріч Лукина з дубом у лузі над Черемошем.

* * *

Ходячи горами, Лукин мав багато зустрічей. Стрінув оце раз молоду жінку з розпущеними довгими косами й великими, як жар палаючими, очима. Йшла скорим кроком, як би за кимсь бігла, хотіла когось знайти, тай плакала, голосила;

«Іванку мій, Іваночку, скажи, де ти, відозвися до мене, промов хоч словечко до мене. Злі люди кажуть, що я тебе отруїла, що тебе потім у деревище положила та в глибоку яму поклала, землею присипала. А це все неправда, я цьому не вірю. Ні, ні, мій Іванко не вмер, лише чомусь відійшов від мене, саму мене залишив. Іванку, Іванку, відозвися, покажися, до мене вернися, до серця пригорни, як колись, як колись... А може вже яку другу любку маєш? Скажи, скажи! Я очі їй видру, серце з грудей вирву. Іванку, Іваночку!»

Хотів Лукин підійти до тої молодички, заговорити до неї, а вона лиш руками, як птаха крильцями замахала й утікаючи від нього, закричала:

«Вон, вон від мене, ти не мій Іванко, ти чужий легінь». – І побігла геть. Вийшов з ліса Лісовик і розповів Лукинові про ту молодичку таке:

«Жила вона зі своїм Іванком, як голубка з голубом – кохалися, любилися... Та знайшлася сусідка – негідниця. Вона влюбила в Іванка. Наколи ж Іванко не хотів на неї і дивитися, не то стати їй «любасом», вона почала під'юджувати проти нього його жінку. Коли ж це нічого не помагало, вона почала примилюватися до неї. Дала їй отруйливого зілля і сказала, що це зілля «любисток».

«Дай – казала – своєму Іванкові напиться вивару з цього зілля, а він буде любити тебе ще більше, як тепер любить».

Повірила молодичка негідниці, зробила так, як вона їй казала. Іван же, напившись того зілля, помер. Його ж жінка, тепер уже вдовичка, попавши в страшну розпач, зійшла з розуму. Не вірить, що свого Іванка отруїла, що Іванко не живе. Ходить горами, блукає, Іванка шукає...

* * *

Завів Лісовик Лукина під невеличку печеру над потоком і наказав йому відсунути плиту, якою закрита була печера. Зробив це Лукин і побачив: у печері мертва молодичка, але як жива виглядає, ніби спить... Тоді Лісовик оповів ще таке:

«У великій любові жили двоє молодих людей. їхнє згідливе життя не подобалось лихим людям і почали говорити, будьто жінка молодого газди має «любасів», а його одурює, вдає ніби, що лише його одного любить. Говорили так довго, поки чоловік повірив злим язикам. Попав у лют, а лют позбавила його розуму. Як же це так? Він любить свою жіночку всім серцем, він довіряв їй, а вона зраджувала його. Напівбожевільний запровадив силою свою Парасину в цю печеру й сказав, що вона мусить у ній відпокутувати свою зраду. А він піде до ворожбитів розвідати, що йому далше робити. Закрив печеру плитою і пішов. Ходив по знахорах і ворожбитах, аж зайшов до найбільшого знахора у Голошині. Розповів йому всю правду, а знахар вислухавши його, подумав і пішов у свою комірчину. Там воркотів щось, ніби говорив із кимсь, а вернувши до хати, сказав, що те все, що говорили нещасникові про його жінку, були злобні видумки. Його жінка не зрадниця. Ці слова знахора полум'ям ватри впали на голову нещасника. Прожогом кинувся бігти до невинної жінки в печері. Прибіг, відсунув скоро плиту і застав в печері вже неживу свою Парасину. Вмерла передчасно не з голоду, а з великої розпачі й жалю. Її чоловік збожеволів вже тепер дорешти. Закрив печеру плитою, вийняв із гачів очкур і повісився он-там на дереві. Ох, те кохання верховинців! Скільки лих й нещасть накоїло воно людям! Вибухає, як ватра, горить у серцях і спалює їх. Верховинська любов, горенське кохання! Ми, Лісовики, хоч у лісах живемо, знаємо добре, куди й до чого веде верховинців їх пристрасне кохання!»

* * *

Лукин закрив печеру плитою, попрощав Лісовика й пішов далше блукати горами. Зачував Лукин, що там десь у Чорногорах має бути олень зі золотими рогами. Повістують так про це люди. Так говорили й Лісовики й Лісні. Але йому не довелося бачити того оленя, хоча не мало находився в горах по цей- і тойбік Чорногори. Якось раз заблукав він поза Говерлю і зійшов на потік. Схилився напиться з нього води і чує щось поблизу йде. Оглянувся позад себе і бачить оленя із золотими рогами. Певне хоче теж угасити спрагу в потоці. Лукина ж він не бачить. Перший промовив до нього Лукин, заговорив лісовою мовою. Олень не втікає, а зближається до Лукина. Бере Лукин його за золоті роги, гладить його шию і говорить далше до нього. Олень мабуть розуміє його, помахує головою і дає себе гладити. Відходить від Лукина, п'є воду з потоку та йде повагом у ліс. Від тоді нераз стрічався Лукин із тим золоторогим оленем, говорив до нього й гладив його голову. Видно, олень полюбив був Лукина, вважав його за Лісовика, бо він говорив лісовою мовою. Лукин зрозумів аж тепер, чому то верховинці, згадуючи давні часи в горах, називали ті часи золотими. Було в Карпатах багато залоторогих оленів. Пізніше залишився лише один, як згадка тамтих, що вигинули. Були давно, як оповідали старики, в Дземброні і жубри-дзембри з золотими рогами. Сьогодні казали б люди, що це видумки та вигадки, казки давних віків, а воно таки справді так було. А що колись було, того верховинці не забували. Не забували бувальщини-старовіччини, берегли її і передавали нащадкам. Сьогодні ніхто не повірив би, що ще до недавна ходив Карпатами той, хто перший зайшов у них. Він сам, а чи лише його дух, ходив тепер і наказував горенам, щоб сокотили давнину, зберігали старовіччину та жили життям своїх предків. Інакше загинуть, пропадуть, не залишать і сліду по собі. Сам Лукин бачив його та говорив з ним. А те, що почув від нього, переповідав усім горенам, сидячи нераз вечорами з ними при ватрі. Мабуть сам Господь поке-

рував життям Лукина так, що був він і верховинцем і лісовиком. Знав і розумів лісову мову, а що цією мовою чув, – переповідав своїм верховинцям мовою людською, а верховинці в свою чергу розносили почуте по горах.

Оце раз оповідав Лукин про одну водяну лелію, що Росла на березі Черемошу. Від неї почув Лукин таке:

«Я була в своїх батьків одиначкою. Батьки дуже любили мене, а тому, що я була біленька, то називали мене білою лелійкою. Та сталося нещастя. Дедю у лісі вбив ведмідь. Залишилися ми обі – неня і я. От одної ночі напали на нашу хату лихі, чужі люди. Вони пірвали неню і понесли в сторону Черемоша. Я, плачучи, бігла за ними. Вони з ненею шубовсть у Черемош, а я собі також кинулась в нього. Вони сильні, перебрили бистру річку, а я втопилась зараз таки при її березі. Потім з мене виросла така біла лелія, яку сам бачиш. Скажи, скажи всім людям, щоб не зривали мого цвіту й не ламали мене. Плакала за дедом, плакала за ненькою, та й мусіла б потім проливати ще сльози за Черемошем і за лісами, що тут оточують мене. Я їх люблю так, як любила колись своїх батьків».

Лукин погладив злегенька як дитину лелію і пішов далі оглядати свої гори. Пішов оглядати свій заморожений світ.

* * *

Любив Лукин свої гори, любов'ю до них жив. Красу й велич гір у серці своїм носив, ними вщерть була сповнена його душа. Він же син гір – гори виростили його. Не менше гір любив Лукин і Бога, Творця гір і їх краси, хоч і небагато ще знав про Нього. Знав одначе, що ніхто інший, а лише Бої сотворив Карпати й обдарував ними верховинців, то ж як не мав би любити Його? І так, оті дві великі любові, до гір і їх Творця, давали йому снагу й силу блукати верхами та лісами, заходити в глибокі нетрі й темні дебри, бачити й розгадувати таємниці Бескидів. При цьому болів дуже душею, наколи чув, а то й бачив, скільки в його горах усякої нечисті, погані й нехари: Аридники, шезники, мольфарі, відьми, чарівниці, упирі, вовкулаки й водяники. Усе те хотів би Лукин знищити, якщо б мав на це силу, але як і де її взяти?

Чудові, прекрасні наші Карпати, але ще кращі були б, якщо не було б у них отої погані, а було лише те, що гарне – що миле Богові, а верховинцям корисне й дороге!

Над цим думав Лукин днями й ночами, але тяжко було придумати щось, чим можна б очистити гори від погані, яка всадовилася в Карпатах. В додаток до цього почув Лукин раз від столітнього діда ще й таке:

«Коли то прапредки верховинців покинули степи-доли, де жили, десь там ген над глибокими морями та широкими ріками й пустилися в далеку мандрівку шукати нового краю – осідку для себе, за ними йшли назирцем і подаль їхні люті вороги-песиголовці з якими мусіли вони, живучи в степах, зводити безнастанні й криваві бої. Однак, лише невеликий гурт тих песиголовців йшов за нашими мандрівниками. Песиголовці боялися напасти на наших, бо ж наші були в переважаючій кількості. Ось так зайшли аж у Карпати. Зайшли в такі дебри й нетри, що годі було вийти з них. Там живуть вони і до нині. Пробували не раз наші предки вислідити їх і прогнати геть з гір, але це не вдалося їм. Потім забули наші про тих песиголовців. Ці песиголовці дуже погані і кровожадні сотворіння. Голови в них котюжі-песячі, звідси й назва їх, а постава трохи людська, а трохи звіряча.

Вислухав це Лукин, призадумався. Ось ще одна погань-нехар загніздилася у наших горах, про яку досі не чув і не знав. Почав Лукин придумувати, як би дістатися до тих песиголовців та знищити їх. Та знищити б можна, але спершу треба б йому знайти їхню криївку. Довго думав Лукин над цією справою, але нічого путнього не міг придумати.

Пішов на Буковину, в село Плоску, до найславнішого знахора у Верховині. Знайшовши його, став випитувати, чи знає він дещо про песиголовців, які загніздилися в Карпатах, та якщо

знає, хай йому скаже про їх криївку. Знахор почувши це, подумав троха, покивав головою, підкрутив свій сивий вус, закурив люльку та повторивши кілька разів слово песиголовці, сказав Лукинові прийти до нього на другий тиждень в суботу.

Ледве діждався Лукин тої суботи – його дуже мучила нетерплячка та непевність. У суботу з-раненька був уже в знахора, а цей сказав йому підждати вечора. Діждався Лукин пізнього вечера. Знахор зараз завів його в лісок, що був недалеко за хатою і запалив там ватру. Обходячи її три рази довкола, знахор говорив щось незрозуміле, вимахуючи при цім руками. Нараз бачить Лукин дивні, жесні, страхітливі сотворіння – песі голови, тіла оброслі шерстю, вишкірені гострі зуби, а в руках луки й стріли. Лукинові стало лячно дивитися на них. Як скоро появилися ці сотворіння, так скоро й позникали.

«Бачив? – каже знахор до Лукина. – Це були песиголовці! Ти їх хочеш покарати і знищити. На це треба тобі не лише відваги, але й сили та підготовки до бою з ними. Бій з ними буде нелегкий, а смертельний і кривавий. Це я тебе попереджаю так, а ти роби собі як думаєш і як знаєш. Скажу тобі ще одне: Песиголовці знають лише одну зброю – луки і гострі стріли. Та це ще нічого, але вони кусають і рвуть своїми кігтями, що їм попаде. Якщо підійдеш до них, то вони розшарпають тебе зубами й кігтями. Убий ведмедя, здери з нього шкуру і вбери на себе. Це тому, що по-перше, песиголовці бояться ведмедя, а по-друге, як вони почнуть тебе кусати, то крізь ведмежу шкуру не досягнуть твого тіла. Вони живляться сировиною, ватри не знають, однак зимою не мерзнуть, бо оброслі довгою і густою шерстю. В літі живляться різними ягодами і грибами, зимою ж – не-ведмежим м'ясом, бо ведмедів бояться, а вовчого м'яса теж не їдять, бо вовки і котюги їхні побратими. От це все, що я міг тобі сказати про песиголовців. Накінець сказку тобі ще найважливіше – де є криївки-сховки, чи то гнізда-лігва песиголовців. Ти напевно знаєш про той потік, що поки допливе до більшої річки, продирається крізь скелі і каменюки, дуже шумить, гудить і реве? Знаєш?

«Знаю, – відповів Лукин. – Цей потік називається Грамітний!

«Так іди ж понад нього, аж дійдеш до самого джерела. Там знайдеш песиголовців. Так бувай здоров легіню! Бачу, що ти маєш силу і відвагу. Йди на них, але ще раз кажу тобі, бій з песиголовцями не буде легкий. Хіба Той, що над нами, наш Господь Бог, допоможе тобі поконати їх. Отже з Богом мій легіню!»

Лукин, розпрощався щиро із знахором, пішов понад Путилівку, а там даліше вийшов на верхи. Далі стежками та пляями зійшов над Грамітний і понад нього подався до вказаного джерела. Дорога не була легка, бо чим далі і вище спинався Лукин понад потоком, тим тяжче було йти. Він не йшов, а радше продирався крізь лісову гущу й перескакував з скали на скалу, де ще мабуть і не ступила людська нога. Не раз і не два падав Лукин на мох і хворост, перештрикуючи гнилі колоди, а колоди чи каменюки були у своїй вологості дуже ковзкими. Кілька разів падав і у воду потоку, якого тримався, як свого дороговказу. Часом мусів спинатися на скалу, що лежала впоперек потоку. Треба було мати не лише силу, але й упертість та завзятість, щоб поборювати всі перешкоди і спинатися щораз вище.

Десь у половині дороги до джерела Грамітного, Лукин затримався. Мусів же забити ведмедя і надягнути на себе його шкуру. Зробити це, не було тяжко, бо ведмедів було тут багато. Невдовзі знайшов таки одного ведмедя в дебрах, вбив його, здер шкуру, а що сира шкура була затяжка то повісив її на кущі проти сонця щоб просушилась. Згодом, як шкура вже просохла і стала легшою, надягнув її на себе. Але йти далі, ставало дедалі тяжкувато, бо бурхливий потік наче-то сердився і лютував. Перед Лукином поставало наче з-під землі багато перешкод із скал-каменюків, з віковічних дерев-колод, що лягли впоперек русла потоку. По них потік розбивав свої води, що аж пінилися і ставали білими, творячи вири й крутежі. Цей шумливо-дикий потік, здавалося, немов хотів затримати Лукина – перестерегти його перед дальшою і небезпечною мадрівкою. Та наш Лукин так завзявся на песиголовців, що жадна сила не могла стримати його від його пляну. Що раз задумав, те й мусить виконати.

Ось одного вечора прибув таки Лукин до джерела Грамітного – тут же було все таке дике та непрохідне, що годі було пролізти: гори, ліси та скелі, а вгорі ледво видно клаптик синього неба. Раптом почув він якісь голоси, подібні до гавкітні котюг та виття вовків... Так – думає собі Лукин, – тут напевно десь поблизу є криївка-лігво тих препоганих песиголовців. Підсунувшись нишком кількадесять метрів в сторону голосів, побачив їх. Песиголовці на перший вид, були такі жахливі й грізні, що Лукинові пішло морозом поза шкірою; а він ще й хоче звести з цією поганню смертельний бій... «Однак мушу таки звести цей бій – думає Лукин – Хай діється воля Божа. Але не зараз. Підожду до затрішнього дня та й сам трохи відпочину по тяжкій мандрівці. Ранком же вдарю на них, як будуть ще твердо спати передранішнім сном».

Як задумав, так і зробив. Почало щойно світати, а Лукин вже, одягнувшись у ведмежу шкуру і з довбнею в ціпкій правій руці та з ножем у лівій – кинувся одчайдушно на тих страшних песиголовців. Чути було лише безнастанне гавкотіння і виття в цій смертельній метушні і суматосі. Лукин раз-по-раз гатить довбнею по песиголовцях та смертельно коле їх ножем. Песиголовці ж у свою чергу гавкають з переляку, кусають Лукина та рвуть ведмежу шкуру на ньому. А він їх безнастанно довбнею, довбнею та ножем! Він мусить їх побідити, мусить! Лукин про це знає, що раз-на-все мусить їх побороти – оцю песиголовську гидоту! Довгий був цей смертельний та кривавий бій. Було десь близько полудня, як усі мартві песиголовці лягли покотом.

Недалеко песиголовців повалився і Лукин на землю, смертельно змучений та окровавлений. Заснув неборака твердим сном. Прокинувся аж вечором. Назбирав нашвидко сухого дерева і хворосту, накидав на гидких песиголовців, що лежали покотом мертвими, запалив цей сушняк, щоб раз-на-все згоріли ці падлюки, – щоб у попіл перемінились. Потім убив сарнюка, облупив його, припік над ватрою та ще майже напів сирого з'їв. Був же голодний як вовк! Переночував коло ватри, а скоро навіт ставало, прокинувся, помився в потоці і стрімкими горами та темними лісами подався геть він цього гидкого місця. Ішов та й радів цілою душею, що звільнив свої улюблені гори від песиголовської погані. Він же ж верховинець, який добре вмів боротися і перемагати – верховинець, якого тягне вглиб карпатських пралісів, тягнуть його духи нетрів та дебрів. Верховинці, люди свободи, діти волі, пов'язані зі свободою гір, полонин і лісів. Всі ненавидять рабство і неволю. Зжиті з Верховиною, цупко тримаються її, а вона держить їх аж до смерті у своїх тенетах.

* * *

Лукин, ідучи почерез нетри пралісу, дібрався аж на край полонини Дуконі. Він хоче знайти там знайомих верховинців. Ось уже перед ним і гордо-пишна, трависта Дуконя. Нараз заступає йому дорогу пречудесна з'ява – жінка неземської краси – красуня, якої досі ніде не бачив і не стрічав. Білява, струнка та висока. Очі – небесна блакить, сяють, немов самоцвіт. Довге, розпущене по плечах волосся, а на голові віночок із синіх та жовтих чічок. Одяг на ній – зелений, а на лебединій шийці – червоні коралики, в правій рученці – китиця з свіжих полонинських квітів. Лукин на цей вид, наче остовпів. Вона привітала його усміхом сходячого сонця і промовила наче перлами посипала:

«Що, здивувався, зачудувався легіне, вздрівши мене? Або може злякався? Ні, ні. Не дивуйся і не лякайся мене! Знай: я Господом сотворена й верховинцям подарована. Я найцінніша з гірських квіток – квітка. Я, я свобода, чи інакше – воля, скарб верховинців. Я царівна Карпат, а всі верховинці залюблені в мене, закохані в мою красу й силу, – я ж сильніша смерті. Залюблені в мене стають в моїй обороні й своє життя віддають за мене. Віддають життя ті, що Богом люблені й людьми цінені та шановані. Сила в мене велика, нікому й нічому рівнятися зі мною. Я маю багато щирих і вірних друзів по всіх Бескидах та й поза ними. Немало в мене також і лютих ворогів, які посягають по мою голову і по голови моїх друзів та надалі будуть

також посягати. Однак поки існує світ я буду жити і не вони мене, а я їх поборою та поконаю. Тоді покладуть на мою голову не вінок з квітів, а золоту корону. Знаю тебе легіне, знаю, що ти любиш мене. Давай же мені твою руку».

Взяла Лукина за руку та й повела ген стежками й пляями, знаними тільки їй самій. Довго довго водила його Бескидами.

Лукин, прощаючись з нею, запевнив її, що буде вірний їй аж до смерти. Буде повчати всіх верховинців любити й шанувати волю, як найбільший і найцінніший скарб.

Вістка, що Лукин знищив песиголовців, рознеслася вітром по всіх Карпатах. Сам же Лукин блукав даліше Бескидами та говорив сам зі собою про чар і красу своїх гір.

* * *

У своїх мандрівках Бескидами мав Лукин, як уже було сказано, деякі зустрічі, але найулюбленіші були зустрічі з старими верховинцями. Він дуже радо вислуховував їхнє повістуння про старовіччину. Старі верховинці вміли гарно розповідати про те, що було і про те, що прийде. Їхні розповіді бували дивні й цікаві, нераз ваніть несамовиті, що не все відповідали правді.

Оце зайшов якось раз Лукин до знахаря в Голошині та й почув від нього чудову казку про Чорногору:

«Був колись власником полонини під Говерлею богач-дука з Жаб'я, Федько Шведюк. Він кожного року сам літував на тій полонині, мав багато бовгарів і вівчарів, а маржини й овець так багато, що й не знав їм рахунку.

Проминали так роки, а з ними і старівся Шведюк. Не зчувся він, як смерть загостила до нього й сказала:

«Чес уже Шведюку залишити полонину і всі статки та достатки тай іти з цього світа на другий».

Бачив Шведюк ту смерть зблизька, чув її слова та її холодний подих. Покликав до себе своїх двох бовгарів і наказав їм поховати його тут же таки на його полониш та й вийти на Говерлю з трембітами і затрембітати на всі чотири сторони світу – дати знати всій Верховині, що не стало вже годного й славного газди жебівського, Федя Шведюка. Закрив навіки свої очі Шведюк, а в них забрав із собою погляд своєї зеленої полонини й горду-пишну Говерлю над нею.

Щоб вволити волю свого газди-покійника, пішли бовгарі-трембітарі з трембітами на шпиль Говерлі. Ніч була вже, як вони станули на її верху. Вгорі над нею світив місяць, хоч і не був ще вповні. Бовгарі оперлися сильно ногами об ґрунт Говерлі, піднесли вгору трембіти і сумні звуки пронеслися по Бескиді – сповістили, що вже розпрощався зі світом і полониною ватаг Шведюк, вже не буде більше літувати та ватагувати. Місяць, почувши сумну вістку трембіти, пристанув над Говерлею та й засмутився. Потім злегенька спустився нижче щоби ще ліпше почути тужливу гру трембіт та так низько спустився, що бовгарі могли досягнути його своїми руками. Вони перестали грати і, не надумуючись, вчепились один за один ріжок, а другий за другий ріжок місяця, а він, стрепенувшись злегенька, почав підноситись з ними вгору, в небесні простори. Ніс їх, поки ніс, а там далі передав одній зірці, а ця другій, а друга – третій і так далі доти, доки над ранком опинилися трембітарі перед тронем Господа Бога. Зложили Творцеві світу і Верховини низький поклін, впали на коліна і задули в свої трембіти, а один з них промовив:

«Господи Боже, наша гра, це вислів нашої вдяки Тобі за ту нашу гарну Верховину, що Ти її нам подарував».

По цих словах, заграли ще раз обидва на трембітах та так сильно, що по цілім небі пролунали звуки трембіт з відгомоном. Зараз позбігалися всі ангели Божі з небес і з великим заці-

кавленням слухали гри верховинських трембіт. Слухали й чудувалися, бо такої гри ще зроду не чули. Один верховинець відложив свою трембіту, вийняв з-за череса сопілку й загравав такої веселої, що й мертвий встав би з гробу. Не витримали ангели та й пішли в танець і затанцювали гуцулки-трисунки так, що аж святі заплескали в долоні. Верховинець загравав вдруге, але цим разом аркана, а за ним ще й круглека. Він грає, а другий приспівує. Св. Юрій, опікун Верховини, пішов у присіди. Велика то була радість і втіха на небесах.

Обидва наші верховинці перебули там деякий час, а потім попросили Господа Бога, щоб дозволив їм повернутися знову в свою улюблену, зелену Верховину. За дозволом Господа взяла їх знова одна зірка, передала другій, а ця третій, а ця знову місяцеві, що заніс їх назад на Говерлю. Стали обидва на шпилі і дякуючи місяцеві та зіркам за їх услугу, заграли на трембітах. Про свій же побут в небесах не оповідали нікому. Однак один з них, приятель знахоря в Голошині, зустрівшись з ним у святоіванівську ніч у Чорногорі, розповів йому це, а знахор – Лукинові. І так постала ще одна чарівна казка Верховини – казка замороженого карпатського світу.

* * *

Наслухався Лукин не мало про св. Юрія, небесного лицаря, опікуна й захисника Верховини та верховинців. Чув, що були такі, які бачили того святого, але їх не було багато. Бажав і Лукин з цілого серця побачити св. Юрія. Але, чи побачить? Чи доступить тої ласки?

Один старий ватаг на полонині Гаджині, що простяглася під Чорногорою, сказав раз Лукинові, що св. Юрій появляється з початком місяця травня на Говерлі тоді, коли то верховинці святкують його свято й виганяють маржинку на полонини – в день «полонинського ходу». З великою нетерпимістю вичікував Лукин тієї днини. Нарешті таки діждався її... Разом зі сходом сонця був уже на Говерлі. Станув на її шпилі і жде...

З глибин гір піднялось сонце – встало з нічного сну й зарум'янило білу хмарку над Говерлею. Вп'ялив Лукин свої очі в ту хмарку. Пливе та хмарка по небі і затримується над Говерлею. Побачив Лукин у ній озброєного лицаря на білому коні. Лицар і його кінь блищать в золоті. Лицар в одній руці тримає спис, а в другій – золотий ріг. Знизилась хмарка над Говерлю, а з неї зійшов кінь на землю і з коня зіскочив лицар...

«Боже! Та це ж св. Юрій – подумав Лукин – той лицар-воїн, якого з-давна я прагнув побачити!»

Св. Юрій станув на верху Говерлі, приложив золотий ріг до рота і загравав у нього. По всіх Карпатах понісся голос рога. Знає добре Лукин, що означає ця гра в ріг. Нею сповіщає св. Юрій Верховину та її мешканців, що минула вже довга і люта зима, а їй на зміну прийшла радісна й зелена весна. Журчать потоки, співають пташки, зозуля кує, цвітуть на лугах квіточки, всміхається до людей золоте сонечко, полонини вкриваються зеленими травами і овечок та вівчарів з сопілками очікують.

Весна, весна всюди! «Полонинський хід».

О, який же щасливий Лукин, що Господь дозволив йому побачити зблизька найбільшого «свєтого Верховини». Ось що розповідав Лукин про свою зустріч із св. Юрієм на Говерлі:

«Наколи св. Юрій зіскочив з коня, я впав перед ним на коліна й зложив руки наче до молитви, а святий взяв мене за плече й підвів на ноги. Я хотів взяти коня за повід і притримати його, але він дав знак рукою, щоби залишити коня. Наколи він закінчив гру в ріг, звернувся до мене і спитав:

«Знаєш легіню, хто я?»

«Знаю. Ти є св. Юрій» – відповів я.

«Правду сказав єси. Так, я св. Юрій, опікун вашої Верховини. Хотів ти побачити мене? Хотів?»

«О, ще й як хотів! Дуже, дуже хотів побачити тебе!»

«Ну й побачив. Так воно буває: треба дуже сильно хотіти, а тоді те хотіння перейде в дійсність. Так то і з тобою легіню, – бажав і побачив того, кому Господь, який сотворив Верховину, віддав її в опіку. Побачив того, хто понад усе любить Бога й оцю Верховину з її верховинцями. Любить і бажає, щоб всі верховинці любили Творця гір і свою Верховину та щоби вони обороняли її від лютих ворогів так, як я її обороняв від лютого й ненажерливого змія-смока.

Знай це і перекажи іншим, що лише щира й гаряча любов до Бога та любов до рідної, Богом даної вам землі дасть силу й відвагу та готовість стати в її обороні. Лише любов до свого і своїх буде породжувати велику ненависть до ворога і до всего, що вороже. Все те, що ти почув від мене, зням собі й ніколи цього не забудь. А з цим і бувай здоров легіне!»

Сказав це, скочив на коня, піднявся вгору і зник в хмарі, що нависла над шпилем Говерлі та немов чекала на нього. Був ось тут, здається, і раптом не стало його! Вже нема коло мене небесного лицаря – св. Юрія, Я ж сам і посьогодні не мозку сказати і не знаю, був я справді на Говерлі, бачив св. Юрія і говорив з ним, чи ні? Однак воно було так, як я оце оповідаю, а може була це лише казка занесена і нашептана вітром з Говерлі. Не знаю дотепер і не можу певно сказати. Може це й був привид. Бо Чорногора враз із Говерлею, це частина великого, бескидського світу, що все оповитий таємничістю і замороженістю. Все тут заморожене – Верховина і самі верховинці. Заворожений був і я, Лукин – син Карпат».

Як би там воно не було того весняного ранку на верху Гомерлі, але Лукин не забуде цього до самої смерті...

Потім зайшов він до стаї на найближчій полонині та чемно привітався з ватагом, бовгарями і вівчарями. У стаї було сьогодні багато заподатливої роботи, бо газда-ватаг щойно викочувався зі всякими запасами на полонину, але ватра вже горіла перед стаєю. Щойно вечером міг Лукин розговоритись з ватагом та його слугами, а про свою зустріч зі св. Юрієм не згадував. Хотів ватаг, щоби Лукин залишився в нього хоч на кілька днів, але він сказав, що весна, яку приніс у гори св. Юрій, тягне його на верхи та на дальші полонини і він мусить йти. Було б гріхом сидіти на одному місці, коли соняшна, чічками закосичена весна загостила в гори Бескиду. Попрощав ватага й пішов зеленими верхами та полонинами, пішов темними лісами, понад бистрими потоками.

Ходив, блукав, аж нарешті опинився на полонині Шкорушнім. Раптом – що за привид? Та невже ж це знов св. Юрій на своєму коні? Повагом ступає кінь, своїми копитами ледве торкається землі. Видно не спішиться його їздцеві, а йому також ні. Святий Юрій розглядається на всі сторони та посміхається, але Лукина не бачить. Лукин же тихцем слідом за святим йде. Куди св. Юрій – туди й Лукин. Перед св. Юрієм зацвітають вмиль чічки і стеляться немов пухnistий ліжчик під копита срібногризвого коня, а за ним чарівна музика й співи. Все грає і співає – св. Юрія і його весну вітає. Назустріч святому виходять всі звірі, а між ними йде повагом «вуйко» – ведмідь. Он станув під лісом на дві задні лапи та й киває своєю косматою головою, ніби кланяється і муркоче щось, весною радіє. Там далі вітають святого Лісні, Мавки і Лісовики – співають та танцюють. Танцює собі й Чугайстер. Вийшов із своєї палати також Цар Лісів і кланяється св. Юрієві. Виходять назустріч святому також верховинці зі своїх курниць і колиб та навколішки стають перед ним.

Усе, що тільки живе, зустрічає святого співами й танцями, радіє його весною. Але чи справді все? Ні! Погане й люте гаддя та всяка інша нехар заховалася в нетрах і дебрах – не до них же св. Юрій приїхав з весною. До пізнього вечора ходив Лукин горами за св. Юрієм. Так скінчилася Божа днинка. Зарозкевилися гори заходячим сонцем, що сховалось десь за Чорногорами, а на небі появилася біла хмарка і спустилася на землю. Кінь піднявся з св. Юрієм вгору і сховався в тій хмарці.

* * *

Лукин приляг під старою ялицею та задумав переспати нічку під нею. Але заснути не було легко. Весь час стояло перед його очима те, що він пережив і бачив вдень. Десь аж перед ранком таки заснув, а чи лише задрімав. А як сонечко мало сходити і було ще досить зимувато в цю весняну ніч, почув Лукин, що його щось гріє – зробилося тепло. Розплющив очі і, ох, лишенько! побачив коло себе «вуйка». Цей собі простягнувся вигідно на всю довжину, притулився до Лукина та й хропе. Лукин задеревів і не знає на милість Бога, що має робити. Лежати тихо далі, а чи вставати? Прокинувся зі сну й ведмідь, спокійними очима вдивляється в Лукина і муркоче щось немов кіт на печі. Чи ж була часом це не той сам «вуйко», що глядів з-під ліса на св. Юрія? Бизівно, той сам! Встає наш «вуйко» та повагом йде в ліс, а Лукина залишає в спокою. Поки Лукин рішився спати ще, а чи вставати вже, дивиться, вертає знову з ліса ведмідь, але не з порожніми руками. Він несе два великі кусні м'яса. їсть сам один кусень, а другий дає Лукинові, киває головою, та муркоче щось, наче б припрошував його їсти. Ну, а Лукин, що буде те й буде! – їсть. Встав Лукин, обтіпався з моху та йде в полонину, а за ним не відстає і «його вуйко». Видно сподобав собі Лукина. Не диво ж, оба сини Карпат і уродженці гір та лісів – пізнали один одного. Десь аж на третій полонині розпрощалися обидва та й пішли кожний в свою путь. «Вуйко» в ліс, а Лукин покинув полонину і зійшов над потік та подався вглиб лісу.

Над потоком стрінув Лукин старого Лісовика. Цей взяв Лукина за руку і повів під скалу. Лукин побачив там якогось чоловіка. От не знати тільки чи він спить, а чи мертвий? Лісовик» се запевнив Лукина, що цей чоловік не мертвий, а лише спить, твердим як камінь, сном. Звідкіль він і чого зайшов аж сюди, не знає. От зайшов сюди, ліг і заснув. Та так твердо спав, що навіть не чув гри на розі св. Юрія, не встав і не вийшов назустріч весні. За кару буде тут спати аж до другої весни...

«А що буде з ним, як прийде зима? Не замерзне? – спитав Лукин.

«О, ні! Не замерзне! – відказав Лісовик. – Буде спати під снігом, як під ліжником».

Випровадив Лісовик Лукина на верхи. Там побачив Лукин стару, повалену на землю, ялицю, а під нею лежав мертвий чоловік.

«Це була в горах найстарша ялиця, – сказав Лісовик. – Під неї сходилися колись всі верховинці в святоіванівську ніч. Аж оце недавно зайшов сюди цей чолов'яга і зачав рубати топором ялицю. Зарубав її до половини, а тоді бризнула з ялиці кров в його очі і осліпила його. Він упав і зразу зв'ялася буря, повалила на землю підрубану ялицю та привалила собою рубача. От, знай – твердий є закон карпатських гір. Життя дає життя, а смерть сіє смерть!»

Пішов собі Лісовик в свій ліс, а Лукин на верхи кичери та на полонини. Пішов туди, куди манила його чародійна весна. З верхів і полонин заманила його і над Черемош, на зелений, завітчаний луг, де цвіла біленьким цвітом калина, а його запах рознісся по цілیم лузі.

О, Боже святий! Батьку нашої природи! – на лузі, недалеко калини, побачив Лукин ще одне гірське чудо-диво, ще одну казку Карпат. Дивиться і не надивиться. Чудується та й своїм очам і вухам не вірить. Ось там стоять дві сестрички-красуні. Але ж і красуні які, ще досі таких не стрічав ніде і не бачив. В обох рум'яні та біленькі мов молоко личка. В одній на голові віночок з зеленого барвінку, розпущені біляві та довгі коси, а в руці китичка весняних квітів. Сорочка біленька, вишита, аж до ніг сягає, а постільці на ногах срібні, очі ж – голубі самоцвіти! Друга чорнявка з чорними очима, як з блистячими перлами, а головка закосичена білим, калиновим цвітом. На ногах золоті постільці. З очей обох красунь так і сяє блиском, радістю та веселістю. Вони побралися за руки і тримаються по-сестриному.

Лукин наче остовпів та й питає себе:

«Хто ж це може бути? Хто це, оці дві сестрички з неземською красою?»

Аж знова ненадійно з'явився коло нього Лісовик. Стоїть і сміється до нього:

«Не знаєш Лукине, хто це такі, ці дві красуні? Га? Не знаєш? То я тобі скажу. Ота білявочка, це наша верховинська Співаночка, а чорнявочка – Гуляночка. Дві нерозлучні сестрички, немов близнюки. Стій та дивися, що буде далі».

Дивиться Лукин, а з ліса виходять три Лісовики. Один із скрипочкою, другий з цимбалами, а третій з флюєрою. Заграли музиканти, заспівала білявочка, а чорнявочка пішла в танець. Повиходили з ліса Лісовики, Лісні і Мавки, заспівали та заграли всі гори з своїми лісами і потоками. Пішло в танець все, що разом з весною ожило. Ціла Верховина співає, грає та танцює! Заспівала Чорногора з Говерлею, заворував їм Піп-Іван, заграв П'єтрос у флюєру. Затанцював Піп-Іван з Говерлею коломийки, а також всі верхи з кичерами. Співали та танцювали так, що аж гуло по Верховині. Співають весняними шумами ліси-праліси, грають гірські бистрі потоки. Як же ж не піти в танець також і полонинам? Пішов в танець Чівчин з Лудовою, Шкорушний з Явористою, Кедровитий зі Скупою.

Запівав із Співаночкою і Лукин та пішов у танець з Гуляночкою. Співає і танцює аж дух запирає. Ось там виліз із гущавини «жесний» Чугайстер – той вічний карпатський танцюрист. Співає на все горло і танцює так, що аж земля під ним дрожить. Рад-не-рад, мусів Лукин з ним також потанцювати та ледве вирвався з його рук. Тоді кинувся Чугайстер до Лісних і Мавок, але вони повтікали від нього в ліси. Забралися в ліси й Лісовики, а з ними й музиканти. На лузі лишилися лише дві красуні – Співаночка й Гуляночка – та й Лукин з ними. Хотів також піти геть, але не міг і кроку ступити, так був заморожений обома красунями. А вони все сміються до нього та підморгують своїми веселими оченятами.

Пізніше почув Лукин таке від тих красунь: Занесли їх сюди у Карпати ті перші верховинці, що то перед віками зайшли були в гори, здобули їх і заселили. З далеких країн мандрували сюди, густо-часто трупами стелили свій шлях, трупами ворожими і своїми. Важка й небезпечна була їх мандрівка. Не одне, що зі собою забрали, загубили по дорозі. Не одне загарбали в них вороги. Але Співаночку та Гуляночку таки аж сюди в гори занесли. За пазухами їх у стужу гріли, на дні серця ховали їх від лютих ворогів та як тільки могли боронили їх, щоби ненарушеними занести сюди в Карпати. Тут же їх сокотили немов цінний скарб і з покоління в покоління передавали. Сестрички Співаночка і Гуляночка, щирі та вірні своїм верховинцям, весь час тримаються їх, як добрі діти батьків.

«Я – каже Співаночка, – не залишаю верховинців ніколи. Співаю їм від колиски до гробової дошки. В хвилини веселости – веселюся з ними, в смутку ж – потішаю їх і розганяю тугу. Не опускаю їх в горю, слабим сил додаю, впавших підношу, хворих оздоровляю, заплаканим сльозитираю, воїнів до бою з ворогом загриваю. Ніжна я та тендітна, але велику силу маю».

«А я, – каже Гуляночка, – я весь час з верховинцями перебуваю: на весіллях, на храмах, на толоках, по селах і на полонинах та при кожній нагоді з молодими і з старими. Вмію старих відмолоджувати і в танець їх брати. Не менша в мене сила, як у моєї сестрички, Співаночки».

«Треба тобі, легіню, ще й те знати – додала Гуляночка, – що обі ми все молоді та безсмертні, не старіємося і не вмираємо. Таку ласку маємо від самого Бога. Без нас обох не могли б жити верховинці».

Співаночка додала ще від себе:

«Ти ж бачив легіню, як то часто Аннички та Марічки горами ходять і співають:

Співаночки-Гуляночки, де я вас подію?
В полонинці на царинці, там я вас посію!

І так сіють, щоби їх легіні збирали і за кресані клали». Не минула хвилинка, як вони обі зникли з очей Лукина. Знову ж не знав Лукин, чи це була з'ява, привид, а чи дійсність? Постояв ще троха на лужку та й пішов на верхи. Пішов, як ті Аннички та Марічки, сіяти

полонинами і царинками співаночки та гуляночки. Та просив і благав Господа Бога, щоби вони росли і не в'янули та не всихали навіть під час зимових морозів і сніговій. З весною в руках, зі співаночками-гуляночками в серцю – блукав Лукин горами так довго, аж діждався літа з соняшною, золотою короною на голові. В цей час часто чув Лукин спів косарів:

«Ми в луг підем всі з косами...»

* * *

Якось раз ненадійно стрінув Лукин ще одне чудо – ніколи невидану жінку. Ні стару, ні молоду – не гарну та й не погану. Вся в сіренькій одежині, з довгими розпущеними косами, зі срібними кораликами на шії; з лагідним і милим усміхом на приблідлих устах. Йде вона назустріч Лукинові, ступає малими, в золотих постільцях, ніжками, ледве землі ними дотикає. Підходить до Лукина і вітає його усміхом:

«Здоров був, легіне! – каже з-тиха. – Не знаєш ти мене, не стрічав мене у своїх мандрівках. Не чув ти також і мого голосу – він тихий і нечутний. Моє ім'я Тишина – «порекла» не маю. Я Тишина «невидимка». Карпатська заворожена Тишина. Самі Карпати зродили мене і в Карпатах ввесь час живу. Вони мене потребують. Тяжке карпатське життя, було би без мене ще тяжче.

Я звичайно проживаю в глибинах карпатських пралісів там, де не доходять жадні голоси й не перешкоджають моєму спокоеві. Часом виходжу із мого сховку на світ і це роблю тоді, коли мене світ потребує. Сам же знаєш, що життя в Карпатах, це вічна й безнастанна боротьба. Отож в таких випадках мушу і я зводити боротьбу з усім тим, що мені противне й вороже. Раз я його, а другий раз. воно мене перемагає. Такий уже тут закон гір: переможений уступає місце переможцеві. Те все діється до якогось часу. Бо ж усе тут чергується.

Ні на весні, ні влітку, немає для мене спокою ні місця тут в горах. Весною все тут грає та співає; гримлять потоки, шумлять ліси, співають верховинці, блеють овечки та порикує маржина. Влітку ж полонини лунають різними голосами, б'ють громи, гудуть-ревуть збуреними водами ріки й потоки, по селах та царинах дзвенять коси. В такі часи мушу пересиджувати в глибині ліса. Не виходжу з нього і так вичікую осени. Опустіють полонини, а тоді як справжня Тишина, панею проходжуюся по них. Згодом знов настає час чорногірських вітрів осінніх. Вони немилосердно проганяють мене з полонинських верхів. Мушу тоді знов іти в ліси. Не дуже то радо, поступаюся я тим вітрогонам. Верховинці кажуть про цей час: «це передзимова тиша».

Щойно перед самим приходом зими, я виходжу знову на гори. «Тиша аж у вухах дзвонить». Усе тихне тоді, наче до землі прилягає і надслуховує. Починає падати сніг. Тихими, білими сніжними платками вкриваються гори, полонини, ліси й села. Ні звуку, ні шелесту. Тоді я паную і ніщо не заколючує моєї тиші. Так тягнеться якийсь час, аж поки знову заговорить Чорногора. Заговорить бурею, вихром зареве, застогне і засвище. Грізна та дика ота зимова буря в горах – безжалісна й безпощадна. Перед нею мушу я втікати в дебри й нетри. Як ущухне та вихора, тоді я знова виходжу з укритку й заливаю гори зимовою тишею. Ані вітерець не дихне, все глухне, мовкне, каменіє, завмирає. Я, Тишина, беру гори в свої руки, а мені на допомогу приходить сивоусий дід Мороз. Тихнуть тоді і всі гірські села. Люблять мене, цю зимову Тишину, всі гори, ліси й верховинці, а я їх – також люблю. Хоч сама я тиха Тишина, але люблю гірські бурі, сніговії, повені-плови, вихори й громи, люблю боротьбу з ними. Знаю добре: сумне і невеселе життя було б в наших горах, коли б у них була панею лише я. Тоді мертвеччина залила б наші гори і людей. Потрібні тут на переміну також і бурі.

Буває, що я дуже часто заходжу на цвинтарі та відвідую покійників. Знаю, вони дуже люблять мене. Заходжу також і до живих. Заходжу тоді до них, коли їхні душі буряться, а в їх грудях бушує неспокій. Заходжу та втихомирюю їх. Бо й не даром люди кажуть таку приповідку: «Святий спокою – гаразд з тобою», а спокою не було б, якщо не було б мене – Тишини. Лише я одна, Тишина, поєдную їх з Богом, лише у тиші зносяться їх душі до Господа. Лише у тиші можуть вони заносити свої щирі молитви до Всевишнього. Нестерпне і докучливе було б без мене буйне життя, бурхливе та неспокійне.

Ось так говорила гірська Тишина з Лукином. Потім повела його за руку в незнані і таємні місця гір. Побачив там Лукин пишну палату, що була збудована з срібних цеголок та обведена золотою огорожею. Вікна палати були з діаманту, а покрівля – зоряна.

«Я тут найчастіше перебуваю. Це моя палата – палата Тишини» – сказала вона. Потім запровадила Лукина в іншу палату в підземеллі, де було багато просторих кімнат та й сказала;

«Часом перебуваю і тут, але лише по півночі. Перед північчю перебувають тут закляті князівни й лицарі; тут мерт-в'яки, самогубці, потопельники, вовкулаки й упирі. Приграє їм невидима музика, а вони якось чудернацько крутяться, ніби танцюють та монотонно співають. По півночі я тут є гостею, Тишина. Тільки раз на рік я паную тут цілу ніч. Це діється на Святоторіздвяну ніч, коли весь світ прославляє Святу Тиху ніч.

Отже пізнав ти сси мене добре, легіню, а тепер прощай! А як часом розбурхається твоє серце й душа вихром завие, тоді приклич мене. Прийду до тебе, покладу свою руку на твою розгорячену голову, заспокою серце та втихомирю твою Душу».

«А тепер бувай здоров!» – помахала до нього на прощання рукою, а Лукин зняв з голови кресаню і низенько їй поклонився.

«Прощай Тишино, – сказав з-тиха. Обернувся і пішов в другий бік із спокоєм в серці.

* * *

Лукин, блукаючи горами, не одно бачив і чув. Він заглядав у кожну щілину, в закутину; з усім розмовляв, до всего прислухувався і мав багато пригод. Бачив Царя Лісів, мешкав в його палаті, знав Лісних і Лісовиків, сходився з Мавками, знав Велетня та не були йому незнайомими добрі та злі духи. Зустрів також і Карпатську Тишину.

Не стрічав однак ще верховинської Старовіччини. Її вважає все верховинське плем'я найбільшим скарбом. Богато чув про неї і знав, що вона заходить до верховинських хат, та все ходить горами.

Одного разу, коли запанувала в горах Тишина, Лукин попав у задуму. От і підійшла до Лукина Старовіччина, поклала на нього свою костисту і жилаву руку та збудила його із задуми. Зразу не знав він, що це Старовіччина. Побачив лише стару-старезну, але кріпку-кремезну жінку. Була вона в шкіряній одежі, в постолах на ногах, мала довгі й наче мохом порослі коси. Стара собі, але очі молоді і палкі, а усміх веселий, наче в дитини. В одній руці тримала книгу, а почерез плече перевісила велику торбу.

Лукин, налякавшись троха, хотів струнути її руку з плеча і підняти на ноги, але вона взяла руку сама з його плеча і погладила нею голову Лукина та дала заспокоюючий знак нею. Тоді почала говорити лагідним і милим тоном:

«Успокойся легіню. Це я, про яку ти нераз мріяв, – хотів стрінутись зо мною і багато чув про мене. Я карпатська Старовіччина, прародичка верховинців і прамати горен. Давно було це, коли прапрадіди, йдучи сюда з далеких країн на здобуття Карпат, взяли зі собою найцінніше – глибоку віру в Бога і в мене – і занесли тут під Чорногору. Віру в Бога несли в серцях і душах, а свою Старовіччину давню і минулу, несли в пам'яті і споминах. Тяжкі були мандрівки і завоювання Карпат: повно небезпек, перешкод, холоду, голоду і загрози смерті. Дещо погубили вони по дорозі, дещо заграбили вороги, але віри і надії в Бога не міг їм ніхто забрати, бо вони

заховали це на дні сердець. Мене, Старовіччину, також сокотили мов зіницю в оці, а під час небезпек, чи смерти, передавали мене другим і так донесли мене аж сюди в Карпати.

Може спитаєш мене, чому вони назвали мене Старовіччиною? Та ж просто тому, що в мені заховані всі звичаї і обичаї цього гірського народу, що замешкали настало в Карпатах. Отже, дім будують на підвалинах, коверці ткають на основі, таксамо і я є для верховинців підвалина і основа для побудування їхнього життя. Про це знають добре нащадки завойовників Карпат і живуть мною від колиски до гробової дошки. їхнє життя виповнене Старовіччиною. Я з ними в радості і горю, на уродинах і похоронах, з живими в церквах і з мартвими на цвинтарях, на забавах і весіллях. Я є у їхніх звичаях, обрядах і віруваннях, у співаночках-гуляночках, у повістках-казках, переказах, у згадках-споминах про глибокі моря і широкі ріки; я в колядах, щедрівках, гаївках; я по селах і лісах, по верхах і полонинах. Обходжу з верховинцями всі свята: Різдво, Великдень, Святу Неділю, а в Святоіванівську ніч йду в Чорногору з гуцулами, йду з ними на полонини весною, а осінню сходжу з ними і маржинкою в села.

Я, Старовіччина, в буйності й красі життя-буття верховинців, у силі їх тіла й духа, в відвазі й очайдушності, в погорді до смерти, в їхній любові до свого, а ненависті до ворожого, в готовості віддати життя своє за волю і свободу, в готовості захисту своїх гір від ворога. Я в думках і вчинках. Як сокотять верховинці ту ватру, що її занесли в гори предки і передають одні другим, так повинні правнуки сокотити Старовіччину, занесену в Карпати, щоб вона не пропала і не загинула. З нею ж може загинути й верховинське плем'я та слід по ньому пропасти. Тому я, як стара ялиця, дбаю щоб не пропало моє насіннячко, а щоб скільчилося і росло, щоб наша старовинна традиція передавалась з роду в рід і закорінилася в серцях верховинців та щоб звідси не вирвала мене жадна негода, ані лютий ворог.

Так, легінчику, почув ти і побачив та впізнав мене – карпатську Старовіччину. Почуте закарбуй собі в серцю і пам'яті та ніколи не забудь твоєї Старовіччини. Сам шануй мене і скажи другим, щоб шанували. З оцим бувай здоров Лукине!» – Сказала і подалася тихими кроками «на верхи гір, що сягають зір».

Лукин ще довго мав перед очима Старовіччину, а в вухах звенів її голос. З високої полонини нісся сумовитий голос співаночки:

«Та, як я си нагадаю тоту старовину,
Серце ми си розпукає, що мало не згину».

* * *

Чув якось то Лукин, що у Чорногорах під Говерлею має бути заморожений і зачарований відвічний праліс, де ще ніхто не бував. Там було дуже «варівко» – можна до пралісу зайти, але вийти – ні! Навіть і звірі не заходять до зачарованого праліса. Лише «вуйко» заходить туди, як зачуває свою смерть, щоб в неприступних дебрах зложити свої старі кости. Зарева на все горло в передсмертнім крику, а ліс передасть вістку, що не стало вже того, хто завдавав смерть іншим.

Думав Лукин днями й ночами, як то би дістатися туди, в праліс Чорногори. Перейшов цілу Чорногору вздовж і впоперек, а зачарованого пралісу нема. Мабуть якась дивна сила не впускала його в праліс. От і минає осінь та зима зближається, а Лукин ходить Чорногорою і не знаходить пралісу. Отак захопила його зима під Говерлею. Люта і морозна зима, а Лукин з довбнею в одній руці, а в другій – гострий топір, ходить-блукає, зачарованого пралісу шукає. За черес запхав він ножаку, пістоль і кресало з губкою та й ходить, а де нічка його зловить там і заночує. Розкладе ватру, похарчує та й засне, але – чуйко спить.

Може б був і надаремно блукав Лукин, якщо б був не стрінув знайомого Лісовика. Цей відразу лісовою мовою каже Лукинові:

«Гей, знаю Лукине, чого оце ти блукаєш горами. Забагнулось тобі зайти в заворожений праліс. Ходи зі мною, я тобі покажу. Але сам, ні, не піду туди, бо нам Лісовикам заборонено там лізти. Ти ж хочеш піти там, то йди, але чи вийдеш з нього, не знаю».

Був морозний, соняшний ранок. Крутими стежками в темних дебрах та глибокими нетрями, продиралися Лукин і Лісовик все даліше вглиб лісів. От і не дуже довго йшли, як Лукин побачив, мов високою стіною стали вікові ялиці й смереки. Чорний та темний праліс, аж страх глянути на нього.

«От і зачарований праліс, Лукине – сказав лісовик. – Ти ж його шукав. Бувай здоров! Роби, що сам знаєш. Я тебе не раджу ні сая, ні так».

Махнув на прощання рукою і поспішно пішов понад потік.

А Лукин впертий, сказав собі:

«Що буде, те й буде! Зайду!»

Зразу, як тільки зайшов, потонув в чарах пралісу. Ненерушима карпатська первовіччина – лісова пуша, стала перед ним в повній ненарушеності дівіцтва. Вікові дерева, грубезні й височезні, а на них замерзлі іскристо-срібні кришталіки виблискують до сонця. Над зелено-сніжно-білим пралісом видно клаптик темносинього неба. Стоїть праліс тихо та ваговито, заслуханий в наче якийсь сон-казку. Засніженими деревами наче накликає і притягає та манить до себе, далі й далі вглиб. Святочна тут та таємнича тиша і глуха мовчанка. Вікові дерева наче простягають свої кріслаті галуззя-руки по Лукину і хочуть омотати його Де-не-де продираються танюсінькі, як волосинка, промінчики сонця.

Довго, наче заворожений, стояв Лукин і подивляв чар пралісу. Потім, помалу подався в його гліб. Аж раптом, наче з-під землі виріс, і заступив йому дорогу, старезний віковий дід. Весь оброслий довгим та грубим мохом, але кремезний, як оті ялиці.

«Стій! – крикнув він грізно, – ані кроку даліше! Скажи мені, хто ти і хто завів тебе сюди? Чого тут шукаєш?»

Розповів йому Лукин все по-щироу. Дід, вислухавши його, спитав:

«Знав ти, що в цей заворожений праліс, не вільно заходити? Га?!»

«Та знав». – Відповів Лукин.

«Ага, знав і не боявся заходити? Знав, що хто сюди зайде, то вже ніколи не вийде звідси! Бачу ти смільчак і відважний собі легінь. Я люблю таких. Ходи за мною, покажу тобі цей заворожений праліс».

Взяв Лукину за руку і повів вглиб пралісу, а по дорозі розповів йому таке:

«Коли зайшли сюди в Карпати люди і почали винищувати красу гір – ліси, тоді післав мене сюди Цар Лісів і наказав сокотити цього пралісу. І так відтоді до тепер, я є сторожем пралісу».

Цілий день водив він Лукину і показував йому чари й дива. Настала ніч і настали знова нові нічні чари. Побілений снігом ліс освітив місяць срібним сяйвом, зірки чарували іскрами і підморгували до Лукина. Все змінилось в нічну, зимову казку. Галуззя дерев заблистіли різними діамантами. Вершини дерев злегенька ворухнуться і шипотять щось з-тиха.

А дід каже:

«Не думай легше, що тут все тихе і спокійне. Ні. Надходить і сюди грізна буря, але праліс не лякається її. Він її любить, бо він змагається з нею. Боротьба, це життя. Він протиставить бурі свою силу, а потім радіє перемогою над нею. Прожене бурю геть, а прикличе собі сонце, яке привітає праліс усміхом, теплотою і своїм сяйвом. Привітає, як переможця над бурею, а буря піде потоками і там вилле свою злість».

Запровадив дід Лукину до своєї печери, що була вистелена мохом. Він заборонив в пралісі розкладати ватру. Переночував Лукин, а ранком випровадив його дід із пралісу та сказав Лукинові, щоби він нікому не признавався, що був тут в зачарованім пралісі. Лукин, раді-

ючи, що побачив таке диво і вийшов ціло, приобіцяв сторожеві зачарованого пралісу затримати все побачене в таємниці.

Боже літечко, соняшна днинка, на небі ні хмаринки, полонини й царинки пахощами дихали – лише жити й Бога за його ласки та красу гір хвалити й славити. Легко блукалося Лукинові горами, радістю билося його серце, веселилася душа і цвіла полонинськими чічками. Очима ловив красу гір, ногами ледви дотикав землі, руками бажав обняти весь карпатський світ.

Перед вечером знизився з високої полонини над невелике, але глибоке озеро. Там захопила його ніч. Задумав переночувати близько того озера під грубезним буком. Розложив ватру. Вона грітиме й хоронитиме його перед хижим звірем. А звірів тут немало. Треба добре соко-титися від них.

Присмажив собі кусень м'яса, напився води з близького джерельця й уклався спати. Натрудив ноги цілоденним ходом, тож і не диво, що скоро заснув твердим сном. У сні мерехтилося йому ще раз усе те, що бачив у днину. Він же вднину горами жив, уночі ними снів. Такий уже був Лукино, – вірний син Карпат. Та літня ніч коротенька, нема багато часу на спочинок і сон... До того сталося тут щось таке, чого Лукин не сподівався.

Оце рано-ранесенько, коли сонечко думало щойно вставати зі сну й ще не протерло своїх золотих очей, збудив Лукина якийсь дивний, нелюдський крик. Прокинувся Лукин, встав на ноги й ухопив до рук свою довбню. Крик не втихає. Протирає Лукин заспані очі раз і другий, бачить: два щезники й відьма тягнуть якогось легіня до озера. Кричить легінь, кричать щезники, репетує і відьма. Щезники тягнуть легіня за руки, а відьма тручає його й попихає з-заду. Легінь не дається, пручається, та в тих трійх більше сили, як у нього одного. Лукин же зразу пізнав ту гірську погань-нехар. Він пізнав би її навіть вночі, а тут уже ранок, видно. Бачить добре, погань тягне незнайомого легіня до озера. Ось затягнули його вже над сам беріг озера. А що там? Що?! З озера виринає голова водяника. Він простягає руки по легіня. От-от, досягне його й затягне в озеро. Щезники, відьма і водяник працюють на одну руку – спільно працюють. Не довго роздумує Лукин. Із довбнею в руках, кількома кроками-скоками вже між товпою. Довбнею по щезниках – гоп, відьму відтручає геть, а легіня вмиє виринає з рук водяника. Слава Богові! – легінь врятований.

Так, але щезники й відьма кидаються на Лукина. Щезники намагаються повалити його на землю, а відьма дряпає і кусає. Не легкий бій мусів звести Лукин із поганню. А тут ще водяник хотів виштрикнути на беріг, та поспішити на допомогу нехарі. Але дістав добре Лукиною довбнею по голові й пірнув на дно озера. А тих троє нехарів набив Лукин довбнею так, що ледве сиві вирвалися та заховалися у гущавинах лісу.

Легіня привів Лукин під бука й посадив при вигаслій, через ніч, ватрі. Роздмухав її, доклав до неї дров і прижарив над вогнем кусень м'яса з оленя, що його вчора вбив. Та легінь поки почав їсти, пішов до джерела і напився з нього води. Щойно потім взявся до їжі м'яса. Обидва не говорили – легінь не міг очуняти зі страху, а Лукин був утомлений боротьбою з нехар'ю. Сиділи мовчки при ватрі. Самі не знали, як довго так сиділи. Сонечко освітило за той час усі верхи гір, позолотило й воду озера. Аж тут надійшли з верхів, мабуть з найближчої полонини, два молоді верховинці, які вертали в своє село.

«Як спали, легіники?» – привітали вони сидячих при ватрі.

«Миром, як ви?» – спитав Лукин. «Миром спали, та не з миром устали».

Лукин попросив верховинців присісти біля ватри й розповів, що діялось раннім-ранком отут над озером. Із великим зачудуванням слухали легіні повісткування Лукина й весь час споглядали на врятованого легіня. Споглядали, але не питали, чому та нехар хотіла втопити його в озері. Це такий верховинський звичай: не питати, поки сам не скаже. А не скаже, то й на тім останеться. Але Лукин, повістуючи про те, що діялось тут вдосвітку, побачив виринаючу з озера голову водяника. Побачили її також оба верховинці, побачив і легінь та й затрусився

зі страху. Оба верховинці розповідали, що той водяник не одного вже зтягнув на дно цього озера. Він, це побратим щезників і приятель відьом, – великий шкідник. Слухав це Лукин і щораз більша лють росла в нього «Верховинці знають про це і терплять цю нехар? – запитав Лукин. – «Забули, що з нехарю і поганню треба боротися і нищити її? Де поділася верховинська сила й відвага?» – Тупнув з пересердя ногою і заскреготав зубами. Мусить знешкідливити цю погань, отого водяника. Мусить! Так, але чи подужає його сам без допомоги інших? Знає свою силу, але можливо, що у водяника більше сили? Звертається до обидвох верховинців і намовляє їх піти з ним на водяника. Питає, чи не бояться води та чи вміють плавати? Наколи ж почув, що так, закричав:

«Не роздумуйте багато, браття! Скидайте з себе одержу, роззувайтесь і за мною в озеро на водяника!»

Ось він перший зверг із себе все й вже готовий на смертельний бій з водяником. За його прикладом пішли оба верховинці. Самотри пірнули в глибоке озеро. Найшли водяника й почали з ним боротьбу. Лукин зловив водяника за волосся, а верховинцям казав держати його за ноги й руки. Тотім витягли його на беріг. З тяжким трудом удалося їм зтягнути водяника в прибережну глибоку печеру. В ту печеру запхали водяника й привалили великими каменюками. О, звідтіл не вилізе він вже ніколи. Не буде більше зтягати людей на дно озера! Вилізли всі три на берег, подякували Господеві за допомогу і пішли під бука до ватри. Не легкий був бій з водяником! Після нього з'їв Лукин ціле стегно із сарнюка і Бог зна скільки випив води із джерела. Верховинці теж не «дармували» – витягли із дзьоблень бриндзю, масло і корж – харчували і легіневі дали. Угощали себе взаємно, а потім оба верховинці розпрощалися і пішли в своє село.

* * *

Щойно тепер розговорився легінь, що був вирваний і врятований з рук нехарі і погані. Ось що оповів він Лукинові про свого неня і маму. Його неньо не оженився сам, а його оженили, – оженили його неньо та «добрі» люди. Намовили оженитися з багатою дівчиною. Тай нещаслива була його головонька. Не годиться погано говорити про рідну маму, але правду треба таки сказати. Не був неньо газдою, а був у мами слугою, наймитом, чи просто сказати помелом у хаті. Усім газдівством керувала мама – все мусіло бути так, як вона хотіла – неньо не смів противитися їй. Дуже тяжке й гірке життя мав неньо. Він був добрий і лагідний, а мама люта. Мала тверду руку, а язик гострий як коса. Неньо боявся її – боялися і сусіди та унікалі її. Такою була мама, такою вона осталася і донині.

Не видержав неньо тяжкого життя з мамою – почав хворіти, а на все газдівство махнув рукою. Хворів довший час, а потім помер. Перед смертю покликав сина д'собі й наказав йому не женитися і не мати такого життя, як він мав. Перед умираючим неньом записяг син жити самотньо, не в'язати собі світу з якоюсь там «челідиною»... Поховала мама неня, а тоді до сина:

«Женися! Мені потрібна в газдівстві невістка!»

З тою женячкою не давала синові спокою. Вишукувала поміж дівчатами не так для сина жінку, як радше для себе невістку – таку, щоб могла запрягти її в ярмо й орати нею. Та дівчата знали її добре й жадна з них не хотіла мати її за тещу – лякалися її як вогню. Отак у сусідньому селі знюхалася мама з якоюсь відьмою-чарівницею, у якої була донька на відданю. Почали сходитися разом й нараджуватися. Відьмі подобався легінь напевне ще більше, як її дочці. Стали вговорювати і намовляти легіня, щоб женився. Але намови, ні навіть чари – не помагали, легінь був твердий, як камінь. Дав неневи слово не женитися і слова додержить, хоч би Бог знав, що сталося! Та чим більш легінь впирався, тим більше обі жінки натискали на нього – не давали спокою. А вже найбільше завзялася на нього відьма, ще більше ніж мама. Почала грозити йому. Наколи ж ні погрози, ні чари, не помагали, постановила помститися зате на

ньому. Цього літа легінь вівчарив на П'єтросі. Заснув у застайці. З неї витягнули його сплячого відьма і два щезники. Довго не знав, що діється з ним. Щойно вдолі, над потоком, очуняв і пробував вирватися з рук погані. Та на це не було в нього сил. Погань затигнула його над озеро, щоб передати водяникові. Так хотіла відьма помститися на ньому за це, що не хотів брати її доньку собі за жінку. Їй була би допняла свого, як би не вирвав Лукин легіня з нечистих, поганих рук.

«Декувать тобі, декувать за рятунок життя!» – казав легінь.

Вислухавши повісткування легіня, Лукин спитав його, що він думає даліше робити? Легінь відповів, що не думає вертатись ні на П'єтрос, ні до мами. Піде, куди поведуть очі і понесуть ноги. Сказав і пішов.

От пішов і Лукин з ним долі потоком. І добре зробив. Недалеко від озера зайшли, аж там із-за скали напали на них відьма і щезники. Вони, ждали, щоб схопити легіня ще раз у свої руки. І було б це їм удалося, як би не Лукин із своєю довбнею. Бив їх довбнею, куди попало, а легіневі казав бити погань камінням. Погань мусіла втікати...

Лукин завів легіня у Луги, де мав багато знайомих. Там умістив легіня в одного багатого газди. З того часу проминуло багато років. Але ж як то кажуть: «Гора з горою не сходиться, а чоловік з чоловіком таки зійдуться».

Так було з Лукином і легінем. Зустрілися раз в Лугах. Колишній легінь постарівся, але женитися таки не думав. Він казав: «Дав умираючому неневі слово не женитися і не «поломлю» слова! А то ненева душечка не мала б спокою і на тому світі, а може й покарала б сина. Чи ж не та душечка казала тобі, Лукине, задержатися близько озера і вирятувати мене від смерті? Бизівно, що так!

«Усеко та неоднако» бувало в наших горах...

Довго буде пам'ятати Лукин пригоду над озером, але не забуде ніколи й тої другої пригоди, яка трапилась йому того самого літа під Копиляшем. Ото попрощав знайомих газдів у Лугах, розпращався із врятованим він нехари і водяника легінем та пішов у сторону Копиляша. Думав вийти на Копиляш, а з нього помандрувати полонинами на Чівчин і Лустун та відвідати там ватагів, вівчарів і бовгарів. Так задумав Лукин, а воно зовсім інакше сталося.

* * *

Вийшов із Лугів, коли було вже сполудня. Йшов поволі, не мав чого спішитися. Іде понад потік, що крок, то інший вид, один другого кращий, а вода потоку срібно-зеленява, не пливе, а скаче по каміннях, шумить, говорить, грає, співає та веселить серце Лукина. Назва цього потоку, Руський. Пливе широкою долиною, – такого простору не має жаден інший потік у горах. Він дуже часто змінює своє русло, а де має своє джерело, того мабуть ніхто не знає. Десь далеко й високо під верхом Копиляша, в глибині пралісу. Лукин думав знайти колись те джерело. Ось Лукин уже під Копиляшем, мусить залишити потік і спинатися крутим, стрімким плаєм, що веде крізь правічний, темний ліс. Цей плай один із найстарших, давний, предковичний. Його проробили перші здобичники карпатських гір. Він об'єднав колись, об'єднує і тепер поцей- і потойбічну Верховину й верховинців.

Іде Лукин плаєм усе вище й вище. Десь там верхи гір освічує ще сонце, а на плай сідає вже темінь. Ні, Лукин не піде даліше, заночує тут серед темного ліса – на верх Копиляша піде завтра. Чи ж може він знайти де кращий і спокійніший нічліг, як у цьому пралісі? Успиляти будуть його шуми дерев і далека гра потоку, а казку – шептатиме праліс. Перше розложить ватру – ватра ж вночі, як сонце вднину. Ось уже і палахкотить ватра – веселіше стає Лукинові, не буде самотньо. Сів при ватрі, вийняв із дзюблини харчі, що дали йому луганські газди. Похарчував. Назбирав моху і сухого листя, – на ньому буде спати. Якийсь час сидів при ватрі й вдивлявся в полум'я. Потім прикляк і помолився, як умів, – так, як його навчили. Знав, перед

спочинком треба подякувати Господеві за те, що дозволив днину пережити й просити, щоб дав щасливо нічку переспати.

Приляг, певен був, що скоро засне. А воно ні. Не дає заснути сова, чи пугач. Кричить, не перестає кричати: раз зліва, раз зправа понад Лукином. Пригадав собі Лукин, що нічний крик пугача, чи сови, віщує щось недобре, погане. Може так, а може ні. Але заснути таки довго не міг. Було напевно далеко поза північ, як удалося Лукинові заснути. Спав і не чув поганого голосу нічних птахів, зате мав якийсь дуже дивний, несамовитий сон: ото продерлося крізь дерева сонце й заглянуло йому в очі. А він лежить, не встає – хотів би встати, та не може. Але що це? Він не сам, над ним із усіх сторін волохи, чи цигани – вони всі не дуже різняться від себе. Чує говорять, «джеремукають», а що, цього Лукин не розумів. Підносять Лукина з лежанки, ставлять на ноги. Одна з циганок – так, це цигани, не волохи – бере його за руку й веде за собою. А він іде, дає себе вести, але куди – цього не знає. Циганів багато: чоловіки й жінки, старі й молоді. Лукин далше спить і снить... Але йде з циганами, веде його циганка, не випускає його руки зі своєї. Все щось до нього говорить, а другі цигани сміються. Куди і як довго йшов так Лукин із циганами, цього сам не знав. Куди ж запровадила його циганочка, того теж не знав. Здавалось йому весь час, що спить і снить далше. Сон не опускає його, а циганка також не випускає його із своєї руки.

Аж чує його рука не в дівочій, дрібній руці, а в грубій... Не циганочка, а циган веде його кудись. Веде і спішить. Довго вів його той циган. Аж завів його до якоїсь хати й посадив на лавці. Але Лукин далше спить, лиш крізь сой чує людські голоси. Чимось його натирають, дають щось пити, водять кудись та кажуть лягати. Так тривало довгий час. Нараз прояснюється в голові Лукина – будиться з несамовитого сну... Бачить, коло нього старий і молодий цигани. Молодий, це певне той, що привів його сюди. Сміються оба цигани до нього, старий плече його по плечах – видно задоволений. Говорить щось, але циганською мовою, а молодий відзивається до Лукина нашою мовою. Ось що почув він від цього цигана:

Цигани найшли Лукина сплячого при плаєві під Копилашем. Обступили його і хотіли збудити. Але збудити не дала одна молода циганочка. Вона, як лише побачила Лукина, так зараз влюбилася в нього й хотіла мати його за чоловіка, а що її мати, це найбільша ворожка й знахорка між циганами, то на прохання дочки приворожила Лукина, відобрала йому розум, волю і пам'ять. Донька ж робила з ним, що хотіла. Другі цигани не противилися цьому, бо всі боялися старої чарівниці та її двох синів. Боявся їх і цей, молодий циган, якого циганочка була йому нареченою. Тепер же, коли побачила Лукина, не хотіла вже й дивитися на свого нареченого, а він, хоча його серце обливалось кров'ю, був безсилий і безрадний. Терпів і мовчав.

Цигани вийшли на Копилаш, зайшли полонинами на Чівчин і зійшли з нього над потік у Вішову. Забрали також зі собою замороженого Лукина. Над Вішовою розложили свої шатра. В одному примістили Лукина з циганочкою та почали ладитися до весілля. Стара циганка була певна, що Лукин стане, хоч і привороженим, її зятем. А молодий циган, наречений циганочки, почав думати, як би не допустити до цього. Одної днини пішли обидві циганки, стара й молода, у Вішову, щось там купити, виворожити або й вимантити, а Лукина залишили в шатрі. Стара наказала одному із синів сокотити його.

Та циган не всидить довго на одному місці, пішов кудись. А тоді цей ухопив Лукина за руку, та в гори з ним. Завів його до знаного на всі гори знахора, а цей відворожив Лукина.

Не буде циганочка його, ані Лукинова. Почувши все це від молодого цигана, Лукин спитав його, куди йому тепер йти, щоби знова не потрапити в руки циганам. На це циган сказав, що виведе його на плай, який веде з Вішови на Чівчин. Заплатив знахорові за відвороження Лукина й пішов з Лукином. Вивів Лукина на плай і хотів розпрощатися з ним, аж тут прибігла циганочка зі своїми братами. Кинулися оба циганчуки на цигана й Лукина. Лукин постановив обороняти не лише себе, але й цигана.

Боротьба з циганчуками не була легка. Вони мали довгі, сталеві ножі. Намагалися досягнути тими ножами цигана, а Лукина дістати в свої руки. Та Лукин подумав, що буде, те буде, але він не дасть себе ще раз у циганські руки! І не дався! Але молодий циган був би загинув, якщо б Лукинові вчасно не вдалось було вибити ножів із рук циганчуків. Вибив їх ломакою і верг у ліс, а циганові казав утікати горі плаєм. Циганчуків бив Лукин ломакою куди попало.

Не зчувся, коли циганочка підсунулась гадюкою д'ньому і обчепила його ноги своїми руками, як обручами. Її не хотів Лукин бити ломакою і тому не міг вирвати своїх ніг з її рук. Аж тут ненадійно наспіла допомога – з одної сторони плаю вибігли з ліса Лісовики, а з другої Лісні. Циганчуки, користаючи з того, що Лукин мав спутані ноги, почали щораз більше наступати на нього, не зважаючи на це, що він даліше відганяв їх від себе ломакою. Аж тут Лісовики кинулися на них і почали гнати їх у діл плаєм у сторону Вішови, а Лісні відорвали циганочку від Лукина й потягли її в ліс...

Відітхнув троха Лукин і подався горі плаєм. Наздогнав цигана й оба пішли на Чівчин. Але на Чівчині не задержувалися довго, зайшли лише на часок в стаю, похарчували і пішли над Черемош.

Лукин завів цигана на Луковиці і передав Бичукові. Бичук забрав цигана в Голови. Там він став добрим ковалем. Потім оженився із убогою сиротою. Жив і вмер у Головах. Його сини перебравли від нього ковальство і так воно переходило з роду в рід. Були циганчуки добрими ковалями, але й не гіршими музикантами. їх називали, від батька Карабка – Карабчуками.

Але цигани з Вішови були завзяті. Рішили дістати Лукина ще раз у свої чорні руки. Дістати і не випустити його. Почали слідкувати за ним. Слідкували і вислідили. Був тоді Лукин на Чівчині.

Одної темної ночі напали цигани на стаю, в якій спав Лукин. Та Лукинові якось тої ночі не спалося. Хоч цигани по-зłodійськи, тихо як коти підсунулись під стаю, Лукин почув їх. Наробив крику, збудив ватага, вівчарів і бовгарів, сам ухопив у руки свого довбню й всі разом кинулися на циганів. Кинулися на них і котюги. Настав завзятий бій. били, хто кого чим і куда попав. Бійка і крик перервали нічну, полонинську тишу. Побудилися по довколішних лісах звірі й птахи. Довго тривала бійка. Вкінці вдалося Лукинові з полонинськими людьми відпудити циганів ген за Чівчин, на плай у Вішову. Але цигани вкрали таки три барани. Звісно ж цигани, це зłodії. Зате вдалося одному вівчареві здерти зі старого, калюхатого цигана черес із талярами. Ось, була це заплата за барани. Тої ночі вже ніхто не спав на Чівчині. Лукин же, попрощав Чівчин, пішов верховинами, полонинами ген аж у Чорногору. Пішов любоватися своїми горами, подивляти їх велич та красу і всемогучість та доброту того, хто їх сотворив і верховинцям у володіння віддав – Господа Бога...

О, гори, гори з чарами й дивами! Все тут діється ненадійно, нагло й несподівано. От ясне, голубе небо, котиться по ньому золоте сонце. Аж нагло, Бог зна звідки, налітають хмари – одна, за нею друга, зразу білі, а там уже чорніють. Темніє небо й гори під ними, а тут уже блискавиці і грім за громом б'ють. Не перестають бити. Із темних хмар полив дощ-злива, плова. Заграли, заревіли потоки й ріки, заливають прибережні луги, несуть вирвані з корінням дерева, котять каменюки. Здається, всі темні сили завели танець грози й знищення. А за якийсь час озивається Говерля, каже: «годі»!

Дає наказ вітрам, порозганяти хмари. І вже їх нема. Небо прояснилося, зникли хмари. Гори освітило сонце, осушує мокрі гори, проганяє в негри злі, темні сили.

Не знати, коли і як залишає гори літо, а за ним приходить осінь. Карпатська, золота богата осінь з позолоченими буками, з замріяними тихими лісами. Маржина зійшла з полонин, ходить по царинках, скубе зелену ще травцю, аж раптом одної ночі мороз. Інєй вкриває дерева і царинки.

За цим чорні хмари з Чорногори. З них сипле снігом. Густий, лапатий – паде без перестанку. Багаті, снігом чорногірські хмари. Оце вже всі гори забілілися снігами – кичери, поло-

нини й глибокі дебри лісові. Сніг і на зеленому чатинні смерік і ялиць. Так зима хоче, щоб усе було засніжене, біле. Післала Говерля снігові хмари на гори, а тепер каже буйним вітрам віяти. Вітри перемінюються в бурю. Буря пориває сніг і несе перед себе. День-два й гори, це велика, біла пустеля. Все, що досі жило й рухалося, замерло, привалене снігами. По сніговій пустелі проходить тиша. Тиша, що тривогою здіймає, жахом проймає.

А Лукин любить ту тишу. Він її не лякається. Любить ту білу пустелю. Знає, по ній ходять духи предків і шепотом розмовляють з собою. Любить Лукин карпатські зими з снігами й морозами. Любить й не лякається їх. Їх лякаються злі, погані духи й залазять у найглибші нетридебри, у щілини та не видають зі себе голосу, бояться порушувати зимову тишу гір. Біла тиша залягла гори, присіла полонини. Лише у ясні, зоряні, морозні ночі можна побачити й почути оленів, що витребують з-під снігу суху травичку. З ліса чути виття вовків та смертельний голос сарни, що попалась їм у зуби. Любить Лукин зимові дні і ночі. Любить голоси й шепоти, що ворухать пустельну тишу засніжених гір, морозом скутих потоків і рік. Любить і шалені бурі з їх сніжною курявою, що чигають смертю на сміливця і нерозважного мадрівника. Відорветься брила снігу зі скали, покотиться вниз, пориваючи все подорозі, на що натрапить. Порве й сміливця та погребє в пропасті навіки, – ніхто не знайде його костей.

Так – у горах панує всюди тільки сила. Сила, що не знає пощади для слабих. Сила тут у чарах. Сила на кожному кроці гірської природи. Сила на верхах, лісах і скалах, у річках і потоках, у зимових бурях-сніговіях і у літніх повенях-пловах.

Любив Лукин не лише ходити-бродити засніженими горами й лісами. Любив також зимою сидіти в якійсь стаї, чи зимарці при палаючій ватрі. Докладав до неї дров, а вона давала йому світло й тепло. Скільки ж радості й задоволення! Там гуде вітер, свище й грається зі снігом, тисне лютий мороз, виють вовки, а тут – горить, палає ватра. Вона не лише горить, а й говорить. Лісовою мовою говорить. Вона ж дитина гір. Губка й кресало також діти гір. Дрова з гірського ліса і той, що слухає мову ватри, всі вони діти гір. Як же їм не розуміти себе взаємно? Тоне нераз вів Лукин із ватрою нічні розмови аж до самого ранку. Часом заходив до нього на розмову Лісовик. Лісні відвідували його тільки тоді, як спав. Співали йому до сну, як співали тоді, коли ще був дитиною. Солодко спалося Лукинові при їх співах. Наколи ж прокидався зі сну, Лісні зникали. Літом перебував Лукин на полонинах з вівчарями. Любив полонинське життя. Перейшло літо на полонинах, проминула й осінь. Взяла гори в свої окупи зима. Вона захопила Лукина в одній зимарці на Луковицях. Пізенько вночі, Лукин сидів при ватрі й слухав голосів за зимаркою. А там мело снігом, тиснув мороз. У таку ніч і сон бродить десь лісами, не заходить у зимарку, не присипляє Лукина. Сон, – це півсмерть. Хто менше спить, той довше живе.

Сидить Лукин біля ватри й слухає її повістунань про те, що колись було, минуло і не вернеться. Сумне те повістунання, повне жалю і туги. Заслухався Лукин у повістунання ватри й не чув, що хтось зайшов у зимарку й станув при дверях. Глянув Лукин у сторону дверей. Там стояв обдертий, збіджений, засніжений, не старий ще верховинець. Несміло переступає з ноги на ногу. Привітав Лукина тихим, від морозу дрижачим голосом, але до нього й до ватри не підходить. Ледве якось намовив його Лукин, щоб сів на ковбку коло ватри. Але не скоро заговорив, та й не дуже радо відповів Лукинові на питання: хто він і звідки? А те, що Лукин почув від нього, морозним вітром повіяло, жалем і співчуттям пройняло Лукина.

Він із тої сторони Черемошу. Жив там і помагав своєму дєдєві газдувати. Був уже легінем. Пізнав одну дівчину й вона дуже подобалася йому. Минув якийсь час і вони обоє полюбилися – щиро, гарячо. Взимі мали повінчатися – стариня почала вже ладитися до весілля. Радіє, що буде мати жіночку, як ластівочку. Але, але... Бачить, що його Євдокійка остигла до нього, починає бокувати від нього... Не знав і не розумів, яка може бути причина цьому? Почав слідкувати за Євдокією, почав назирцем ходити за нею. І вислідив. До неї заходив легінь, син багатого газди з-за Черемошу. Сходяться обоє в лужку над рікою...

«Уб'ю його, або її, або обох – подумав. – Барткою по голові і по всьому!»

Але потім роздумався. Різні думки приходять у голову – раз така, раз інша. Пробував говорити з Євдокією «на-розум» – не помагало. Говорив із легінем, що відбив від нього Євдокію, але той висміяв його. Що ж мав «біданка» робити? По довшій надумі пішов до знахора, який був і великим мольфаром. Вислухав його той, тай дав йому таку раду.

«Віддай свою душу моєму приятелеві, – щезникові, слугі Арідника, – а той зробить так, що Євдокія буде твоєю жінкою».

«Нехай буде, як кажеш» – сказав нещасний.

Пішов із мольфарем у Чорногору і віддав свою душу щезникові. Вернув у своє село і сталося як приобіцяли мольфар і щезник – Євдокія на вернула до нього – повінчалися обое. Живуть, любляться, люди заздують їм. Так, але нещасникові без душі, не легко живеться. Та, щоби лише це, а то почали люди в селі говорити, що він задля Євдокії віддав щезникові свою душу. Почула це від людей Євдокія, але не дуже то їм вірила. Аж одного вечора почала примилуватися до свого чоловіка й приговорювати до нього солодкими словечками. Стала просити, щоби сказав, чи правда це, що люди говорять: чи він віддав за неї свою душу щезникові? Так довго підлещувалася і не давала спокою йому, аж він признався до всього. А що тоді зробила Євдокія? Відштовхнула його від себе й сказала рішучо, що не буде жити з бездушником! Позбирала все своє і пішла до своїх батьків. Як відходила сказала йому:

«Йди, відбери свою душу! Тоді поверну до тебе».

Сказала й пішла. А він? Пішов до мольфара просити, щоб допоміг відобрати від щезника душу. Обіцяв дати йому за це, що сам захоче. Але мольфар висміяв його і прогнав від себе. Що не було йому робити? Пішов ген на Плоску до славного ворожбита. Розповів йому своє горе і просив рятунку. Ворожбит сказав йому таке:

«Щезники не держать в себе відданих їм душ. Вони пускають їх у світ, щоб робили людям шкоди. Так і твоя душа блукає десь тут у горах. Хочеш мати її знову, мусиш її шукати. Сказано в святих книгах:

«Хто шукає, той знаходить».

Послухав він ворожбита, ходить по горах і шукає своєї душі – вірить, що знайде її. Знайшов був ще до одного ворожбита, а той сказав йому, що мусить вперше знайти цвітучу фіялку в зимі, або вніч перед святом св. Івана цвіт папороті. Тоді щойно знайде свою душу. Чув, що є люди, які не мають душ, а все ж таки живуть. Жив би й він бездушником, але його Євдокія не хоче жити з бездушником, а він не може жити без своєї Євдокії.

Побачив і почув Лукин ще одне диво, яке лише в горах може трапитися. Довелось йому побачити й кінець цього «дива». Заблукав він раз у село, де жив той шукач своєї Душі. Допитався до його хати і, що побачив там? Побачив молодого газду й зарум'янену, пишну газдиню, а перед хатою хлопчика з білими кучерями. Розговорився з газдою і, пригадали собі зимарку на Луковицях. Газда сказав, що йому таки вдалося знайти свою душу й вернутися з нею до жіночки Євдокії. Живуть у любові і злагоді, як двоє голубів. Гостив Лукина в себе кілька днів, а на прощання сказав йому:

«Так то, легіне Лукине, впертістю, завзяттям і витривалістю можна все зробити, а твердою вірою у власні сили й Божу допомогу, зірку на небі досягнути, в руки взяти й на землю стягнути».

Пішов Лукин блукати далі своїми горами й розповідати горенам про ще одне диво-чудо, чи то казку Верховини. А «горени» слухали й лише головами покивували.

* * *

«Усечіну» бачив уже Лукин. Він же виріс в горах і блукав зеленими Карпатами, мандрував високими Бескидами. Однак те, що побачив однієї осені на Ворохтенських полонинах, не

доводилося ще бачити ніколи. Оце стрінув на тих полонинах чужих людей, не верховинських. Побачивши їх, здивувався і зачудувався. Ватаг у стаї сказав йому, що це один великий пан із далеких «долів» зайшов сюди в гори зі своїми гостями й слугами на полювання. Ватаг мусів пояснити Лукинові, що це таке «пан» і що це «доли». Далеко за горами, де нема гір, стелиться усюди рівнина, поле, мало там і лісів. Тут «годує» верховинців ліс, а там подолян – земля. Усе, що ватаг про «доли» й життя там знав, те оповів Лукинові.

Глядить Лукин на тих зайшлих людей і чудується. Усі на конях, пани й слуги. Пани на сідлах із шкіри – «ред» на конях блищить сріблом, стремена золоті. Найкращий кінь під паном, що на самому переді. Він то прикликав Лукина до себе й заговорив до нього людською мовою, якою говорять і верховинці. Сказав Лукинові, що приїхав у гори на полювання. Напевно Лукин знає, де найбільше ведмедів, на котру полонину виходять вечором олені, звідки виходять вовки й де можна надибати багато куніць і видер? Не дуже то охоче давав Лукин панові відповіді. Не подобався йому цей пан і другі пани. Не подобалось йому те, що слуги зсаджували панів із коней і помагали їм сідати на них. А як засіли до вечері, то пани кидали слугам недогризені кости, як це роблять верховинці з котюгами. До слуг говорили пани мовою подібною до верховинської, а між собою розмовляли мовою, якої Лукин ще ніколи не чув. Ватаг сказав йому, що це польська мова, лецька. Спали пани на пишних коверцях і ними прикривалися. Слуги ж спали, де і як попало. Рано побудили слуги панів, снідання для них було вже готове. По сніданню заграли ловецькі роги й пани вирушили на полювання. Зброя в них така, якої Лукин ще не бачив. Полювали зранку до вечора, вполювали не мало ведмедів, оленів, вовків і дрібної звірини. Впольовану звірину зносили слуги на місце, де пани розтабовувалися. Крім убитої звірини принесли слуги й кількох пораниених панів. Та Лукинові було більше жаль вбитої звірини, ніж покалічених панів. Перед вечором засіли пани до вечері. їдять жарене м'ясо, а при цьому п'ють щось таке, чого Лукин не знає. Чим більше п'ють, тим голосніше говорять – один другого хоче перекричати, а всі вихваляють себе, як найкращих і найвідважніших стрільців. Дали пани й Лукинові покоштувати того, що пили. Випив Лукин і скривився, а потім голова йому закрутилася. Слуги сказали йому, що ті напитки, це вино й медок. Ними пани дуже часто впиваються. Мусіли пояснити Лукинові, що це значить «впитися» і бути «п'яним». Тиждень перебули пани в горах – більше їли й пили, ніж полювали.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.